

H. J. Kierstra

..VERSLAG..

van het Negende Congres
der Sociaaldemocratische
Arbeiderspartij op 31 Mei
en 1 Juni 1903 te Enschedé

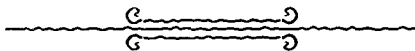
Brochurenhandel der S.D.A.P., De Genestetstraat 16, Amsterdam

VERSLAG

VAN HET

negende Congres der S.D.A.P. gehouden
op 31 Mei en 1 Juni 1903 te Enschedé.

EERSTE DAG.

Te tien uur opende **Henri Polak** het congres. Hij heet allen welkom, op dezen klassieken grond, midden in Twenthe, dat een zoo lange geschiedenis in de arbeidersbeweging achter den rug heeft, zoo niet het, dan toch een der belangrijkste centra, zoo wel van de politieke als van de vakbeweging der arbeiders. Hij herinnert aan de ver- en herkiezing van Van Kol en aan den grooten strijd van het voorjaar van 1902. Te Groningen hoopten wij verleden jaar nog hier een schoone overwinning te kunnen boekstaven. Een direkte overwinning is niet behaald, maar de organisaties zijn toegenomen in omvang en kracht, de solidariteit is toegenomen, en de gemeenschappelijke strijd zonder onderscheid van richting en geloof heeft tot een zoo groote uitbarsting van solidariteit over het gansche land geleid, dat wij hier hulde brengen aan de leiders en de bestuurders van dien strijd. (*applaus.*)

Spr. dankt de afdeeling Enschedé voor haar voorbereiding van dit congres. (*Applaus.*) Hij herdenkt de overledenen, het eerst Cornelia Huygens, die goede, lieve vrouw, die niets zoo lief had als onze beginselen en partij, die al wat zij had daaraan gaf, en nog zooveel voor ons zou hebben gedaan. Met weemoed gedenken wij haar, volgen wij haar voorbeeld, dragen wij de partij in het hart gelijk zij steeds deed.

Op vorige congressen was er steeds een telegram van twee buiten gevecht gestelden. Het waren Dirk Troelstra en zijn vrouw. Hij is nu voorgoed buiten gevecht gesteld. Zijn vurige geest, zijn warm hart en sterke wil konden niet tot uiting komen gelijk hij wilde. Maar zijn liederen leven onder ons, ook zijn proza, dat steeds poezie was. Het beste wat wij kunnen doen is hem na te volgen.

De derde overledene is Baijens, een van dat groote leger van onbekenden, die het zware werk doen, en waaraan onze partij haar vooruitgang heeft te danken, een van die brave partijgenooten, op wier schouders een goed deel der taak van de partij rust, en die niet deelen in de publieke erkenning der op den voorgrond tredenden.

Het congres staat een oogenblik op, ter herdenking dezer dooden.

De voorzitter wijst dan op de alg. verkiezingen voor den Duitschen Rijksdag. Onze zuster-, onze moederpartij heeft tegenover zich een heele combinatie van burgerpartijen. Het scheelt niet veel of de oude reactionaire massa van Marx is herleefd;

maar de Duitsche partij, van wie geen onberaden stap is te boekstaven, die altijd voor-, nooit achteruitging, staat gereed, om op de bourgeoisie een ontzaglijke overwinning te behalen. Daadwerkelijke hulp kunnen wij niet bieden. Maar van ons vertrouwen, onze zekerheid in haar overwinning kunnen wij getuigen. Met hoop, spanning en gelukwensch zien wij dezen strijd aan, spr. stelt voor, een telegram in dezen geest aan de Duitsche partij te zenden. (*Applaus.*)

Over de hoofdmomenten der geschiedenis van het afgelopen jaar zal genoeg worden gedebatteerd; er moet echter even worden stilgestaan bij de verkiezingen in Amsterdam IX en Amsterdam III. Wij hebben toen gezien, wat met het proletariaat in de groote steden te doen is, als maar met de noodige aktiviteit wordt gewerkt.

Op vorige congressen is geklaagd over te veel aandacht, aan het platteland. gesc.honken We hebben thans gezien, dat ook de massa in de groote steden in beweging is te brengen voor de verovering van den staat; in deze verkiezingen hebben wij een richtsnoer voor onze propaganda en taktiek. De verdubbeling onzer leden, de sterke toename van abonné's op *Het Volk* en het brengen in de Kamer van Troelstra is te danken aan de groote geestdrift en opofferingsgezindheid van onze Amsterdamsche partijgenooten en bestuurders, met hun ongekende geestdrift, die straat in straat uit, huis in huis uit, trap op trap afgingen. Spr. brengt hen onze warme dank en hulde. (*Applaus.*)

Het tweede groote moment in de jongste geschiedenis is de actie tegen de dwangwet. Straks zal over het optreden van het P. B. het noodige worden gezegd, en het is goed, dat dit geschiedt. Het P. B. zal van antwoord dienen; thans komt spr. met den meest mogelijken nadruk op tegen valsche voorstellingen, die van onze houding worden gegeven, vooral in de dagbladen, ondanks de herhaalde weerleggingen in *Het Volk* en elders. De partij door middel van het P. B. en dit door middel van Troelstra, heeft aan het opwerpen van de algemeene werkstaking part noch deel. Uitgesproken is in de eerste vergadering der opgeroepen besturen, dat een werkstaking zou uitbreken onder de transportarbeiders, en dat deze zou worden gesteund. Spr. komt op tegen al den laster en al den smaad, in de laatste weken Troelstra aangedaan, (*luid applaus*) dat men hem met de laagste politieke bedoelingen tracht te maken tot zondebok, hem af te schilderen als een karakterlooze, een

lafaard, die een vuurtje stookt, en dan bang wegloopt. Wij zijn overtuigd, dat hij eerlijk en recht door zee zijn overtuiging volgt.

Spr. brengt hem de betuiging van ons vertrouwen, dat niet verloren maar eer versterkt is door de laatste gebeurtenissen. (*Luid applaus*).

Onder onze geestverwanten, menschen die dicht bij ons staan, zijn er, die meenen, dat wij op het kritieke moment ons hadden moeten terugtrekken en geen deel nemen aan de algemeene werkstaking. Hadden wij dat gedaan, dan zou men dat fiasko dat komen moest, absoluut ons in de schoenen hebben geschoven. De schuld der mislukking, het bestaan der dwangwetten, zou aan ons zijn geweten, en wij konden niet zoo goed als thans ons verdedigen. Wij zijn nu tòch de boosdoeners, er is een commissie die zal vaststellen of en in hoever wij verraders zijn; voor de anarchisten staat reeds vast dat wij verraders zijn. Van der Goes, Hugenholtz, Kappetein, zijn de beste bewijzen van ons verraad. Dat wij niet hebben gekeken naar verkiezingssucces, dat wij onze populariteit in de waagschaal hebben gesteld, dat tal van onze beste partijgenooten dag en nacht hebben gewerkt om de beweging zooveel mogelijk in het goede spoor te houden, bewijst ons verraad. Te kwader trouw waren de anarchisten, wien het niet te doen was om verzet tegen de dwangwetten, maar om een revolutietje te stoken, die zich bij de vakbeweging aansloten niet om de vakbeweging maar om den staat omver te werpen. (*Applaus*.) Wij hebben de vakorganisatie gediend, niet ze willen misbruiken voor andere doeleinden gelijk de anarchisten.

Heel rare dingen zullen moeten gebeuren, eer wij weer een gemeenschappelijken stap met die anarchistische bedrigers en verraders doen. (*Applaus*.) Wij zullen onze oude beproefde taktiek, de Deutsche taktiek weer volgen, ònzen weg gaan, niet van het pad afgaan, en zeggen: wie iets met ons te doen wil hebben, moet met ons meeloopen; wij loopen nooit meer met anderen mee.

De historische betekenis van het gebeurde kunnen wij nog niet overzien; maar spr. gelooft te mogen zeggen, dat niets meer kwaad heeft gedaan aan het beginsel der alg. werkstaking en de toekomst harer propaganda, dan deze alg. werkstaking. Wij hebben hier te doen gehad met een homeopathisch geneesmiddel. Als de arbeiders zullen gaan inzien, dat de vakbeweging een heel andere organisatie en taktiek noodig heeft, zal het aan deze alg. werkstaking te danken zijn. Wij hebben onszelf goed in de hand te hebben, niet zenuwachtig zijn, kalm blijven onder alle christelijk en reactionair gemier. Spr. wilde, dat Troelstra en anderen spr.'s temperament hadden (*gelach*). Er zijn geen twee menschen die meer hun portie hebben gehad dan Troelstra en spr. Als wij niet hadden bestaan, had de *Vrije Soc.* ook niet bestaan (*gelach*). Was een tiende deel waar, van wat zij schreef, dan moest spr. gehangen en gevierendeeld worden. Spr. heeft er nooit een hapje om minder gegeten of vijf minuten korter om geslapen.

Om al dat vrije gedonderjaag heeft spr. zich nooit bekommerd, en de A. N. D. B. is geworden wat zij is. Laat die kerels zeuren, wat kan het schelen wat Reens zegt; de burgerpers groeit erin; toen hij zijn belastingactie voerde werd hij apart gezet als een halve gek, als een kwajongen, door een paar veldwachters. Als het *Hbbl.* zijn gekheid niet afdruckt, krijgen de lezers ervan anderen onzin te slikken; laat ons niet zenuwachtig worden; wij zijn sterk en krachtig en hebben niets geleden,

wij moeten onszelf louteren, door wederzijdsche vriendschappelijke kritiek. Wij komen door het vagevuur niet in de hel maar in den hemel. Als de bourgeoisie hoopt op de verkiezingen van 1905, dan verblijdt zij zich met een doode musch, natuurlijk moet er dubbel worden gewerkt onder de leiding van een sterken wil en een helder verstand.

Spr. denkt aan Stephenson, die een concessie vroeg om de locomotief die hij had uitgevonden toe te passen. Iemand vroeg: maar als nu een koe in den weg komt, wat gebeurt er dan met uw locomotief. Stephenson antwoordde: des te erger voor de koe. De bourgeoisie verbeeldt zich ook, dat onze locomotief niet tegen haar os op kan. Misschien is ons peilglas gesprongen, dat zal hier worden hersteld en voor olie zal hier worden gezorgd, en als de os der bourgeoisie in 1905 ons in den weg komt: des te erger voor den os. (*Applaus*.)

Onbekommerd over wat de bourgeoisbladen zullen zeggen, moeten wij hier klaarheid brengen over onze taktiek; daarna zetten wij onze actie voort in de politieke- en de vakbeweging en de coöperatie, en behaalt thans de Deutsche partij een overwinning, naar verhouding moet de onze van 1905 even groot zijn; spr. vraagt van allen de belofte, met geestdrift, hoop en vertrouwen voort te schrijven op den weg ter eindelijke overwinning. (*Applaus*.)

Het Partijbestuur wordt benoemd tot kongresbureau. In de arbitrage-kommissie voor het kongres worden benoemd Van der Heide, Ondegeest en Pijnappel.

Vertegenwoordigd zijn de afd. Amsterdam I tot IX, Amersfoort, Appingedam, Alkmaar, Arnhem, Apeldoorn, St. Anna Parochie, Almelo, Beetgum, Bussum, Barradeel, Culemborg, Dragten, Doetinchem, Dokkum, Dordrecht, Deventer, Delft, Enschede, Franeker, Gouda, Groningen, Goes, Den Haag I—III, Hilversum, Haarlem, Heerenveen, Huizum, Helpman, Hengelo, Heidebond, Helder, Jelsum, St. Jacobi-Parochie, Kampen, Kiel Windweer, Kapelle a/d IJssel, Koog a/d Zaan, Langendijk, Leiden, Lekkum, Leeuwarden, Middelburg, Meppel, Nieuwenhoorn, Nijmegen, Noordhorn, Oostvoorne, Rotterdam, Schiedam, Steenwijk, Smilde, Tfiburg, Utrecht, Veenendaal, Weesp, Watergraafsmeer, Wageningen, Winterswijk, Winkler, Wormerveer, Zwolle, Zutphen, Zwaagwesteinde, Zuidhorn, Zwijndrecht, Zaandam. Totaal 76 afdeelingen, vertegenwoordigd door 103 afgevaardigden.

Als plaats voor het volgend congres beveelt **de Voorzitter** aan Den Haag. **Bergmeijer** beveelt Dordrecht aan, ter wille van de propaganda in het Zuiden. Hij vraagt, te Dordt een socialistische synode te houden, om in de oude stad nieuwbloed te brengen. **De Weerd** verdedigt Den Haag, **Hagen** Arnhem. Aangewezen wordt Dordrecht, met 95 stemmen, tegen 15 op Den Haag, 15 op Zwolle en 10 op Arnhem.

De commissie van contrôle over het beheer van de partijkas en den brochurenhandel zal opnieuw worden aangewezen door de federatie van Amsterdam.

Jaarverslag.

De Voorzitter stelt hierbij mede aan de orde de vragen, door Amsterdam III gesteld in zake de jongste gebeurtenissen, en daarmede die gebeurtenissen zelf; het P. B. meent, dat die gebeurtenissen in haar geheel moeten worden behandeld; ook wat de houding van het partijorgaan enz. betreft, de motie van Amsterdam III in zake de alg. werkstaking, en een resolutie, door het P. B. zelf te stellen.

Gorter deelt mede, dat een resolutie, opgesteld door hem, Van der Goes en mevr. Roland Holst, wordt ingediend door Naarden—Bussum, en vraagt of Van der Goes ze mag verdedigen. Deze heeft n.l. de voorbereiding ervan op zich genomen.

De Voorzitter kan persoonlijk dit niet toestaan; met alg. st. wordt besloten, aan Van der Goes als redakteur van *De Nieuwe Tijd* het woord te geven.

Mendels-Zaandam stelt voor, de resolutie van Amsterdam III inzake de alg. werkstaking van deze bespreking afgescheiden te houden. Aldus besloten.

P. L. Tak (Amsterdam III) zegt, dat de kritiek niet de bedoeling heeft om ten aanzien van de voor ons allen moeilijke tijden, waarin ieder wel eens overstuurd is geweest, de verantwoordelijkheid zoo scherp te stellen, dat zij een vonnis zou worden. De bedoeling is ons rekenschap te geven van fouten, die zijn begaan om voor de toekomst sterker te zijn, ook voor buitengewone omstandigheden. Komen wij tot de conclusie, dat er wonden zijn, dan moeten zij oprecht gepeild.

Menigeen onzer heeft zich in die dagen afgevraagd: wordt de partij bestuurd, geleid, is de leiding stevig, doordacht genoeg, is dadelijk de gedragslijn der partij overwogen. Heeft het P. B. dadelijk na 31 Jan. de propagandisten bijeengeroepen om een vaste gedragslijn vast te stellen, opdat enkele uitingen, die velen onzer hebben betreurd, niet konden voorkomen? Is de beteekenis der ontwerpen overwogen en de tactiek, aan die beteekenis geëvenredigd? Is gevraagd, in hoever een vurige opwekking van revolutionaire energie in tijden als deze misschien eenigermate moest bedwongen, of eenige beperking moest aangelegd inzake propaganda onder militairen?

Dit is niet geschied: ieder heeft op eigen houtje propaganda gemaakt naar eigen overtuiging. Dit is een fout.

De courant moet het antwoord geven op onze vragen omtrent tactiek en beginsel. Duurzame klaarheid daarin moet bewijzen, dat een overwogen overtuiging eraan ten grondslag ligt. Wij moeten overtuigd zijn van de vastheid van hand harer leiding.

Dit is niet geschied; de eerste pagina gaf een opeenvolging van verschillende meeningen; de schrijver ervan heeft te veel gekeken naar buiten, te weinig naar binnen; wat voor de polemiek met de bourgeoisiepers noodig was, gaf meer den doorslag dan wat noodig was voor de klaarheid der partijgenooten. Op 1 Febr. schreef de krant, dat de transportarbeiders, als zij het willen, ons binnen enkele jaren het alg. kiesrecht kunnen bezorgen. Dat was de alg. werkstaking met politieke bedoeling. Op 3 Febr. werd opnieuw de alg. werkstaking met politiek doel als praktisch middel aanbevolen. Op 8 Febr. versterkte de plaat: de arbeider die den trein tegenhoudt, dit denkbeeld. Dit was vóór de wetsontwerpen.

Op 27 Febr. beval *het Volk* tegen de wetsontwerpen in hun eersten vorm aan den strijd tot het uiterste, op 28 Febr. schreef het hetzelfde in nog sterker toon: op 10 Maart werd de werkstaking alleen aanbevolen als het moest; blijft nuchter en waakt, heette het; gulden woorden, maar de raad kwam iets te laat; andere woorden hadden de gemeenten reeds anders gesteld.

Daarna kwam „Wat nu”. Na herhaalde lezing heeft spr. het nog niet voldoende begrepen. Het behoort tot die duistere geschriften als men ze uit de oudheid heeft overgeleverd gekregen, die zonder verklarenden commentaar voor den eenvoudigen burger niet zijn te begrijpen. Afgewezen

wordt politieke werkstaking; maar wat succes is te verwachten voor economische stakingen die nog slechts 14 dagen onder de oude wetten kunnen duren? Dit is geen sterke vakvereinigingspolitiek. Het praktisch, feitelijk gevolg van het opvolgen van dezen raad, zou zijn geweest het uitbreken van een algem. staking.

Wij hebben in deze moeilijke tijden aan onze krant geen steun gehad. De artikelen in *Het Volk* waren Troelstra's persoonlijk werk, zooals hij zelf in Bellevue zeide en later in *Het Volk* herhaalde; spr. vraagt: kan en mag het redigeeren van het partijblad in tijden als de verloopene, persoonlijk werk zijn; was het P. B. op de hoogte van zijn taak, toen het de verrassende serie artikelen die van elkander bleven afwijken, zonder ingrijpen liet voortgaan. Is het goed, dat wij onder dezelfde regeling omstandigheden zouden tegemoet gaan, die wij opnieuw niet zouden beheerschen en die opnieuw onvastheid en onzekerheid zouden brengen.

Door welke redenen heeft het P. B. zich laten leiden om in de vergadering van 2 April te stemmen gelijk het deed, waardoor de verantwoordelijkheid voor het gebeurde mede op ons rust.

Deze kritiek wordt volkomen getemperd door de overweging der moeilijke dagen, van de zware taak om tegelijk naar buiten te slaan en naar binnen op te bouwen; toch moet hier gezegd wat wij op het gemoed hebben; elke zweem van wantrouwen ontbrekt hierbij tegenover de mannen die de leiding in handen hadden; wij vertrouwen vast, dat door sterkere organisatie meer vastheid van tactiek zal komen. (*Applaus.*)

Na de heropening van het congres na de pauze werd door den **voorzitter** sterk opgewekt om deel te nemen aan de in het Zondagsblad van *Het Volk* aangekondigde reis naar Brussel en Gent; op verzoek van Amersfoort vestigde hij de aandacht op den boycot van het bier der Phoenix-brouwerij.

Aan het partijbestuur der Duitse zusterpartij was het volgende telegram gezonden:

„De partijdag der S. D. A. P. te Enschede wenscht de Duitse zusterpartij alle geluk in den zwaren aanstaanden strijd en spreekt de verwachting uit, dat de aanstaande overwinning der Duitse arbeidersklasse voor de zaak van het internationale proletariaat van de grootste beteekenis zal zijn. Hoog de Duitse, hoog de internationale sociaaldemocratie!” (*applaus.*)

Door **Fortuyn**-Amsterdam VI werd voorgesteld den spreektijd van ieder op een kwartier te beperken. **Van der Goes** sprak daartegen, hij kon niet in een kwartier zeggen wat hij te zeggen had. Het voorstel-Fortuyn werd verworpen.

Van der Goes was daarna aan het woord. Hij behoefde de resolutie niet voor te lezen die hij verdedigen zou. (1)

(1) Wij laten haar hier volgen:

Het congres der S.D.A.P. gehouden te Enschede op 31 Mei en 1 Juni 1903,

overwegende de noodzakelijkheid zijn oordeel over de jongste algemeene werkstaking zoo duidelijk en beslist mogelijk uit te spreken;

overwegende dat het noodzakelijk was tegen de door de regeering in Maart 11. voorgestelde verscherping van de strafwet met alle beschikbare middelen zoo krachtig mogelijk in verzet te komen; immers gold het hier inderdaad de afwerping van een aanslag op het stakingsrecht waarvan de toepassing is het werkzaamste strijdmiddel van de vakverenigingen, welk recht voor een zeer groot

Spr. constateerde dat die motie zich tegen geenerlei persoon of organisatie richtte. De motie hield in, dat de partij met groote voldoening de houding van het proletariaat gezien had. Er waren vier deelen: 1o. het verzet, 2o. het gekozen strijdmiddel, 3o. de houding der partij, 4o. een woord tot de georganiseerde arbeidersklasse.

De bedoeling is te zeggen: verzet tot het uiterste was noodzakelijk. Het verzet moest geëvenredigd zijn aan den aanval, d. w. z. met alle macht geschieden, evenals alle kapitalistische machten tegen ons ingingen.

Van de wetsontwerpen was de bedoeling zich te richten tegen de economische werkstaking, de economische vrijheden van het proletariaat, tegen het voornaamste recht, dat om te staken. Men kwam daarbij terug op een verandering reeds 30 jaar geleden in ons strafwetboek aangebracht, toen men in 1872 de bepalingen tegen het samenspannen, in de praktijk tegen het staken gericht, schrapte. Die bepalingen zijn niet onder een beweging van het proletariaat gevallen, maar ze zijn vervallen onder het derde ministerie-Thorbecke, omdat ze nog maar in een vergeten hoekje van het strafwetboek belachelijk geworden waren.

De groote stap der Regeering in dit voorjaar was dus in den meest volstrekten zin een reactie. Tot dusver verwaarloosde men de arbeidersklasse, thans ging men haar te lijf. Daardoor heeft de groote massa ingezien met het scherpe en waakzame proletarische instinct, dat, meer dan wij de leiders zijn, ons moet leiden. Wat het proletariaat gevoelde, was ook geschiedkundig zoo volkomen juist. Spr. verheugde zich dat die, zijnentwege stilzwijgende, afspraak, niet bij onze partij een doof oor gevonden heeft. Onze broeders en zusters in het land

en steeds toenemend getal arbeiders feitelijk werd opgeheven, terwijl voor alle arbeiders de uitoefening van dit recht aanmerkelijk werd verzwaaard;

overwegende dat het eenige middel om in den gegeven toestand alle onafhankelijke arbeidersorganisaties tot een uiterste poging van verzet en protest te vereenigen — nadat de gevoerde agitatie de regeering had genoopt tot eenige verzachting, waarbij echter de ontwerpen nog geheel onaanvaardig bleven — was: *de werkstaking in het transportbedrijf*, zoo noodig te steunen door het nederleggen van den arbeid in andere economisch gewichtige bedrijven;

overwegende dat daarom de algemeene werkstaking thans het eenige middel was omdat het rechtstreeksch werken op de regeringspartijen door tegen de wetsontwerpen in het parlement te spreken en te stemmen en tegelijkertijd een beweging in het leven te roepen algemeen en sterk genoeg om de regeering een werkzame vrees voor de eerstvolgende afrekening met het kiezersvolk in te boezemen, om deze beide redenen niet te gebruiken was als uiterste maatregel dat het kiesrecht nog te beperkt is en de aanwending van het kiesrecht nog te weinig doeltreffend;

overwegende dat dus de keus niet lag tusschen een goed middel en een minder goed, maar tusschen de werkstaking of het werkeloos toezien bij de voltrekking van den beaamden aanslag;

overwegende dat de gevolgen van dit laatste voor de arbeidersbeweging nadeliger zouden zijn geweest dan die van een mogelijke nederlaag, wijl het toegeven in beslissende oogenblikken als dit de reactie strijdvaardiger en krachtiger maakt en tot nieuwe aanslagen op de arbeidersrechten aanzet; verklaart het congres, dat in deze omstandig-

hebben den strijd gestreden, in den letterlijken zin is alleen over hunne lijken de overwinning behaald.

Alleen dat nog over het karakter der wetsontwerpen. De burgerlijke pers zegt: miskent gij dan de pogingen, daartegenover gedaan, om de rechtspositie der van hun stakingsrecht beroofde arbeiders te versterken. De regeering treedt toch nu voor de belangen der spoorwegarbeiders op. Welnu, de ervaring heeft ons geleerd, dat wij zooveel recht hebben als wij macht bezitten. Een al te groote verdrukking zal misschien onder den druk der publieke opinie voorkomen worden. Maar aan het personeel zelf is alle recht van meespreken ontnomen; zelfs aan de volksvertegenwoordiging.

Wij protesteerden ook tegen dat nieuwe tooneel der enquête, gericht tot verslagen en gedesorganiseerde arbeiders en hooghartige en wraakzuchtige directies. Had men het alleen bij de enquête gelaten, het ware gansch iets anders geweest.

De vraag doet zich voor: als geen enkel middel van verzet ongebruikt mocht worden gelaten, was het dan juist, het middel der bekende werkstaking aan te raden. Theoretisch, in het algemeen, wordt in de motie geen goedkeuring over de algemeene werkstaking uitgesproken. In de uitmuntende citaten uit *Het Volk*, voor de pauze vernomen, waarbij spr. gaarne bravo geroepen had, werd weergegeven wat in den boezem des volks woelde.

Wij hadden geen andere keuze. Er viel niets anders te doen, dan het werk te staken. Deden we het niet, wij hadden niets gedaan. Zeker, wij hadden een agitatie gevoerd tegen de wetten en tegen hen die haar hielpen tot stand brengen met een opwekking om hen toch niet weer te kiezen. Maar wij weten toch dat voor zeer vele arbeiders dit eenvoudig geen actie is. Wat onze mannen in

heden de S. D. A. P. krachtens haar beginsel als revolutionaire partij verplicht was een beweging te ondersteunen die in ieder geval aan de gemeenschappelijke zaak moest ten goede komen;

en ziet in het genomen besluit tot en de uitvoering van de werkstaking het verblijdende en hoopvolle teeken van den moed en de offervaardigheid van vele Nederlandsche arbeiders, die zich de brutale aanranding van hunne meest onmisbare vrijheden niet lieten welgevallen zonder een allerlaatste en uiterste poging van verweer, — eene poging waarvan de herinnering in de geschiedenis van onze zaak zal voortleven als een aansporing voor vrienden en een waarschuwing voor den vijand.

Verder verklaart het congres dat al het persoonlijk leed ook weder door dezen strijd over vele duizenden arbeiders gebracht, komt voor de zedelijke verantwoording der regeeringpartijen, die aan het georganiseerde proletariaat dezen hachelijken en ongelijken kamp hebben opgedrongen, immers na de jarenlange verwaarloozing van de stoffelijke en geestelijke belangen der arbeiders en hunne politieke onderdrukking, thans zelfs aanvallenderwijze tegen hunne klasse optreden door de vernietiging of beperking van de meest onmisbare rechten;

dat thans treffender dan ooit gebleken is de noodzakelijkheid van de *colledige* organisatie tot den klassenstrijd, die niet alleen door het streven der vakvereeningen kan worden gevoerd, maar die de eendrachtige samenwerking en voortdurende oefening in den direkten en alomvattenden kamp tegen de kapitalistische klasse eischt, te richten op de instelling waarin zij hare machtsmiddelen heeft geconcentreerd en waarmee ook thans de overwinning is behaald, nl. den Staat.

de Kamer zeggen, dringt nog tot zeer velen niet door. Voor hen is het eenig protest de werkstaking.

Nu zullen wij natuurlijk, en dat door deze motie, er voortdurend op aandringen dergelijke wanhopige en vaak ondoelmatige middelen niet wanneer het niet anders kan, te gebruiken. Maar wij moeten niet vergeten, dat wij zelve vaak niet zoozeer leiding en bevelen gaven in die dagen, maar het ontvingen van de arbeiders zelf.

Zal men die tienduizenden die staakten, misprijzen, dan moet men zeggen: of wij hebben hen misleid, of zij waren aartsdom. Zijn die tienduizenden lichtvaardig in den strijd gegaan? Dit is het materiaal waartegen wij met eerbied moeten opzien. Met hen zullen wij, hopelijk niet op deze wijze, nog honderd malen in den strijd gaan en ten slotte overwinnen.

Werkstakingen kunnen verloren worden, maar ook gewonnen. Deze gezegende periode leert, dat wij zullen overwinnen, als wij maar sterker zijn. Het ware alleen zelfblamage en zelfkritiek, zoo men iets anders dan bewondering voor die mannen uitsprak. (*Applaus.*)

Nemen wij deze resolutie aan, dan hebben wij tevens goedgekeurd de houding van het partijbestuur inzake het steunen der werkstaking. De vraag is gesteld: wijkt zij dan niet af van uw beginsel? Maar het program noch de geschiedenis der partij verzet er zich tegen. En er is het hogere beginsel, dat elk verzet goed is dat gaat tegen iets waartegen inderdaad verzet noodig is. Spr. wenschte de partij met die taktiek geluk, al hoopte hij niet dat de partij ooit weer in de noodzakelijkheid gebracht zou zijn om een strijd te voeren met te zwakke middelen.

Polak heeft reeds gezegd, hoe verkeerd het zou zijn geweest als wij niet hadden meegedaan. Er is veel verbeeldingskracht toe noodig. Stelt u voor, dat wij in dien strijd hadden gemankeerd. Stelt u voor dat men had moeten zeggen: waar zijn die sprekers, hier met hen op de tribune. Dat was toch onmogelijk geweest. Wat had die machinist gezegd, toen hij van zijn machine kwam, en wij in onze woning gezeten hadden? Dan ware ons zelfvertrouwen verbeurd geweest. Er zijn er onder ons geweest, die zeiden: ik durf de stakers niet onder de oogen te zien. Zou was het spr. niet gegaan. Hij dacht niet aan zijn eigen toevallig incident. Maar hij zag in de slachtoffers de gevallen in den open en eerlijken strijd waarin wij zelve hadden meegestreden. Onder de massa der uitgesloten en er niet één, die thans tegen ons de vuist zal ballen. (Troelstra: tegen de directies!) Ja juist, maar tusschen hen en ons is de band sterker, de afstand kleiner geworden dan ooit. (*Applaus.*)

Ten laatste richt zich de motie tot de arbeidersmassa. Wij die hebben meegedaan, hebben nu ook het recht — en nu van hen eerst hebben wij de kans dat wij zullen worden verstaan, omdat wij dan meer kameraden en medestrijders worden — hen over taktiek te spreken. (Troelstra: Dat recht hadden we ook vóór dien tijd). Ja, een theoretisch, een historisch recht. In andere landen was de ervaring, bij ons niet. Vroeger vroeg men ons als sprekers, als het voor een debat met Talma of zoo iemand noodig was. Maar wij hebben thans onze eerste lauweren, nu doornen misschien, geplukt op het slagveld van het proletariaat.

Wij hebben thans het recht te zeggen, dat wat hun kracht scheen, het overgaan tot staking, juist een bewijs van hun zwakte was.

De discussie moet van alle kwesties van leiding

losgemaakt worden. Het is de vraag niet, of dit of dat beter anders gedaan ware. De hoofdzaak is, dat evenals het geheele internationale proletariaat met trots, vreugde en bewondering terugblijkt op dien hachelijken en hopeloozen strijd der Commune, — wij ook op deze staking met trots kunnen terugzien, omdat wij onzen heiligen plicht gedaan hebben. (*Applaus.*)

Wibaut-Middelburg zou trachten de motie-Bussum na v. d. Goes' vurige rede te bestrijden. Spr. meende, dat deze motie beter te zamen met de motie van Amsterdam III tegelijk besproken ware. Ook in de motie-Bussum gaat het wel degelijk om het algemeen standpunt.

De S. D. A. P. had zich bij het Comité van Verweer aangesloten. Toen moest ze natuurlijk ook met de staking meedoen, anders zou het woordbreuk geweest zijn. Maar spr. zou aanraden, niet met de motie-Bussum volledige instemming met het gebeurde uit te spreken. Spr. verheugde zich niet, maar betreurde wat wij gedaan hadden. Wij meenden goed te doen, maar wij hebben zeer verkeerd gedaan. Wij hebben gespeeld het spel van onzen vijand. Hij was veel machtiger dan wij en hij stond klaar, hij had ons getart tot den strijd.

Wanneer ooit een algemeene werkstaking zou dienstig kunnen zijn voor een strijd tegen een wet, zou het proletariaat toch in ieder geval altijd voor zijn strijd zelf het oogenblik moeten kiezen. Ons aller inzicht is in de moeilijke oogenblikken niet helder genoeg geweest.

Zeker was verzet noodzakelijk. Wij hebben allereerst door het gansche land gesproken. Van der Goes meent dat wij allen de algemeene werkstaking gepropageerd hebben. Spr. en vele anderen hadden dat niet gedaan, omdat zij nog altijd staan op hun oude standpunt, dat, als wij sterk genoeg staan om met een werkstaking op de wetgeving invloed te hebben, wij dien invloed ook even groot kunnen hebben zonder werkstaking. Als onze eenstemmigheid en kracht zoo groot zijn, hebben wij de staking niet noodig.

Wij hebben niet een minder goed middel gekozen omdat wij geen beter hadden, maar wij hebben een middel gekozen, dat heelemaal geen middel was onder de bestaande machtsverhoudingen in ons land, zelfs al was de werkstaking verscheidene malen meer algemeen geweest dan zij was.

Wij kunnen ons dan ook niet vereenigen met de conclusie van v. d. Goes, dat deze strijd niet had mogen uitblijven. Wij hadden onze zwakte moeten beseffen. Het eerste beginsel bij het aanvaarden van den strijd, is het meten der krachten. Zeker betuigen wij instemming met den betoonden heldenmoed, maar niet met den strijd zelf. Hadden wij den strijd niet aanvaard, dan hadden wij onze tegenstanders den strijd doen verliezen, dan had dr. Kuyper zijn soldaten naar huis moeten zenden zonder dat ze iets hadden kunnen doen. Dat is natuurlijk wijsheid achteraf, maar het is noodzakelijk om uit te spreken: stonden wij er nog eens zoo voor, wij moesten niet meedoen. (*Applaus.*)

Fortuijn-Amsterdam VI zou de geheele kwestie bespreken, ook het algemeen standpunt.

De voorzitter verzocht, dan toch niet te ver van de principiele kwesties af te wijken.

Fortuijn was in den geheelen strijd geen oogenblik van stuur geweest. Onmiddellijk nadat het Comité van Verweer was opgericht, had spr. aan *Het Volk* geschreven: wij zijn op den verkeerden weg, wij zijn op sleptouw van de anarchisten. Dat briefje is niet geplaatst, wij waren reeds te

ver op weg, men had den moed niet meer achteruit te gaan.

De vakbonden hadden de domheid gedaan, de anarchisten mee op te roepen. Met hen hadden wij niet moeten meedoen. Wij hebben de lafheid van den moed inplaats van den moed der lafheid gehad.

Spr. vraagt, of het partijbestuur in het Comité van Verweer zich onomwonden en voortdurend tegen de algemeene werkstaking verzet heeft. Uit den inhoud van *Het Volk* blijkt wel het tegendeel.

Wij kunnen nu wel erkennen, dat wij, eenmaal in dat noolottig vaarwater, ons niet teruggetrokken hebben. Maar daarom kan men het deelnemen wel afkeuren. Het partijbestuur heeft het inzicht gemist, dat de algemeene werkstaking de revolutie is. De houding van het partijbestuur moet dan ook streng afgekeurd worden.

Van den beginne af aan zat geen enkele leidende gedachte bij de redactie van *Het Volk* voor. Na 31 Januari was men een oogenblik in een roes, maar hoe ernstige, kalme partijgenooten zich zoo hadden kunnen laten meeslepen! Het artikel „Wat nu?” gaf voor spr. blijken van terugkeer van gezond verstand en zedelijken moed. In dat artikel klonk een: terug! en dat was goed. Dat artikel verdient goedkeuring en bewondering, althans in hoofdzaak.

Onze verhouding tegenover de anarchisten was niet zuiver. Trouwens bekende partijgenooten, zelfs Troelstra en Gorter hadden de anarchie een mooi ideaal genoemd. Spr. vond het een verderfelijk beginsel, maar zoodra men toegaf dat het mooi was, konden de anarchisten ook terecht zeggen: help dan mee aan de verwezenlijking.

V. d. Goes vraagt: wat zou er gebeurd zijn, als we niet meegedaan hadden? Spr.'s antwoord was: dan zouden we uitgescholden zijn in *De Vrije Socialist*. En denkt men soms dat die tot dusver afkeerige arbeiders nu zoo verlekend op ons geworden zijn? De kloof is dieper dan ooit. (Stemmen: Geen kwestie van! Niet waar!) Ten slotte zou men gezegd hebben: gij zijt verstandiger geweest dan wij.

Het blijkt dat het motief was: de vrees om de massa te verliezen. De anarchistische propaganda is door ons sterk onderschat en niet krachtig genoeg bestreden. Anarchisten zijn geen arbeiderspartij, het zijn bourgeois, en behooren tot de uiterste rechterzijde. (*Applaus*)

De hoeveelheden geld die wij opbrengen, vergeleken bij de paar armzalige dubbeltjes van de anarchisten bewijzen, dat er van de heele werkstaking niets terecht gekomen was, als we niet hadden meegedaan. Wij hebben wel degelijk schuld. (Troelstra: Neen, de regering!) Ja, dat is makkelijk zeggen, maar wat zouden wij gedaan hebben als wij regeringspartij waren geweest? (Stemmen: Nou, nou, wat een onzin!) Zouden wij dadelijk de regering hebben overgegeven?

Het is een anarchistisch denkbeeld te zeggen, dat elk verzet eerbiedwaardig is. De algemeene werkstaking is niet eerbiedwaardig, het is een janboel. Als een anarchist dat hoort, zegt hij tegen v. d. Goes: uitstekend, ik heb je nooit zoo goed hooren praten. (*Gelach*)

Spr. had zich beijverd, de zaken onomwonden te zeggen. Hij betreurde het, dat in dit anarchistisch avontuur het partijbestuur zoo slecht de leiding gegeven had.

Oudegeest-Utrecht meende, dat alleen Fortuijn de kern der zaak geraakt had. De resolutie-Bussum begint bij 31 Januari, maar het kwaad zit vroeger.

Het kwaad zit in de staking van Januari, die de wetten en de April-staking tengevolge had. De groote fout is, dat de strijd tegen het anarchisme niet sterk genoeg was. De kopstukken van het N. A. S. zijn altijd veel te veel ontzien. In de vakbeweging is geen vaste lijn gevolgd.

Met kritiek op de houding na Januari schieten wij niet op. De zaak is, dat wij geen vat genoeg hebben op de vakbeweging en dat is de schuld van het partijbestuur. (Stemmen: Onzin!)

Elk verzet is ons heilig, zegt v. d. Goes (V. d. Goes: elk ernstig en georganiseerd verzet.) Ons verzet was nu dat van een jongen, die ongewapend met een leeuw gaat vechten. Dat is eenvoudig meer dan een roekeloosheid en daarvoor kunnen wij niet met de resolutie bewondering hebben.

Wordt die resolutie aangenomen, dan moet in ieder geval de slot-conclusie verscherpt, duidelijker gemaakt worden voor de arbeiders.

Zeker achtte spr. na al het voorafgegaane meedoen noodzakelijk. Maar verkeerd was het schreeuwen van *Het Volk* over de schoonheid der gelukte solidariteitsstaking. (Troelstra: jullie proclamatie. Dat is brutaal!) Onze proclamatie was een uitvloeisel mede van de algemeene opwinding door de pers, ook de arbeiderspers gewekt. Spr. herinnert eraan, dat hij en eenige hoofdbestuurders der spoorwegorganisatie eenige partijbestuurders voor de algemeene werkstaking als een poging tot revolutie gewaarschuwd hadden.

De voorzitter verzoekt ieder zich strikt te houden aan de orde: kritiek op de houding van het partijbestuur enz.

Bijkerk-Amsterdam, V wees er op, dat vóór de tweede vergadering van hoofdbesturen het partijbestuur besloten had, uitbreiding van het comité met vakvertegenwoordigers te willen en zich anders tegen de werkstaking te verzetten. Die uitbreiding werd verworpen en nu waarschuwde Troelstra tegen de werkstaking in *Het Volk*. Spr. keurde het af, dat na die tweede comité-vergadering het partijbestuur niet vergaderd had en zijn houding had vastgesteld. In plaats daarvan greep Troelstra zelf persoonlijk in. Het was beter geweest, als hij namens het partijbestuur had kunnen schrijven. Dan was hij van veel verantwoordelijkheid en onaangenaamheid verschoond geweest.

Troelstra heeft medegedeeld, dat op de tweede hoofdbestuurvergadering het comité, naar Van Erkel mededeelde, opzettelijk de ongunstige feiten verzwegen had. Wanneer wist het partijbestuur deze zeer ondemokratische en rampzalige daad? Heeft het naar aanleiding daarvan geen besluit genomen? Heeft Vliegen de mede-verantwoordelijkheid van die rampzalige daad op zich genomen?

Mendels Zaandam wilde beginnen met nog eens te herinneren aan de houding der Kamerfractie in de Kamer bij de behandeling der wetten. Het was toen juist staking en dus een tijd van groote spanning. Spr. had de kamerverslagen nog eens nagelezen en het had hem getroffen, hoe uitnemend de Kamerfractie opgetreden was. Het beste van hun kracht en hun scherpste strijdvaardigheid hebben zij gegeven. (*Luid applaus.*)

Wat de samenwerking in het Comité van Verweer met de anarchisten betreft, trof hem als een valsche verhouding, dat men daar als broeders moest samenwerken, vroeger als „stukken rot” in de arbeidersbeweging gekarakteriseerd. Spr. bedoelde de anarchisten, niet de vakverenigingsmannen. Men geeft nu op Reens af en terecht, maar men heeft toch maar toegelaten dat Reens en dergelijke

heeren, misschien ook wel Samson en Kloosterman, mee beslisten over zulke ontzaglijk gewichtige dingen, waarvan het wel of wé van duizenden arbeiders afhing. Was dat ernstig werk, om mee te doen, nu de S. D. A. P. evenveel stem had als Reens namens een paar man van Gemeenschappelijk Grondbezit of zoo iets?

De vakbeweging, waar het om ging, die bedreigd werd en de politieke partij, die met haar buiten en die voor haar in de Kamer moest optreden, hadden iets met deze zaak te maken, de anarchisten niets.

Over de noodzakelijkheid van het artikel „Wat nu?” kon spr. niet oordeelen, omdat de gegevens daartoe nog ontbreken. Maar zoo ja, dan had het door het partijbestuur moeten geschieden. Spr. had een paar dagen later het partijbestuur openlijk in *Het Volk* gesommeerd zich er over uit te spreken. Maar het partijbestuur bleef maar zwijgen.

Nu zegt men: achteraf beschouwd heeft Troelstra toch maar gelijk gehad. Spr. had echter dadelijk op het onlogische in het artikel opmerkelijk gemaakt, zonder dat zijn stuk geplaatst werd. Een artikel als dat op dat oogenblik had van de opperste klaarheid moeten zijn, zoodat het bij alle partijgenooten geheel insloeg.

Maar het tegendeel was het geval. Het stichtte verwarring. Wat moesten de partijgenooten in het land doen, die de beweegredenen van het artikel niet konden gissen?

Daarenboven zei Troelstra: ga geen politieke werkstaking aan, want dan worden de wetten in den scherpsten vorm aangenomen. Maar onmiddellijk daarop kwam het tweede advies tot de spoorwegorganisaties en andere vakverenigingen, om toch gauw het werk te staken, omdat binnen kort het stakingsrecht verboden zou zijn. Zouden dan soms niet de wetten in hun scherpsten vorm aangenomen zijn?

De bourgeoisie kan immers dat verschil in politieke of economische spoorwegstaking geen haar schelen, men wilde geen staking in het spoorwegverkeer, om geen enkel motief.

Het advies om rustig en zakelijk de agitatie voort te zetten, ten einde het de Kamer *moreel* onmogelijk te maken de wetten aan te nemen, en tegelijkertijd het advies om zoo gauw mogelijk te staken, omdat de wetten juist kans liepen onvanzakt te worden aangenomen — dit vormde verwarringde tegenstrijdigheid.

Nog een grief tegen *Het Volk* in die dagen was, dat de literatuur over de staking volstrekt niet behandeld is geworden in de krant: bijv. de zeer druk verspreide brochure van Vissering, die ook onder het spoorwegpersoneel zijn werk gedaan had. Ook is de brochure van v. Woensel Kooy niet principieel besproken, zoo dat het debatmateriaal werd. Evenmin de brochure van Henriette Holst, waarvan een bevoegde figuur in onze partij, die wellicht het verst af staat van de richting van de schrijfst, getuigd heeft dat het een propaganda-brochure was van blijvende waarde, en evenmin die van Tak.

Ten slotte een enkel woord tot Tak zelf, die zoo gekritiseerd heeft. Er was een stukje van Tak in *Het Volk*, waarin hij op eigen houtje aanspoorde met den raad, het adres der twintig mannen te teekenen. Het partijbestuur heeft geen raad daarentrent gegeven. (Schaper: Zijn jullie dan kinderen?) Dat zoudt ge daar aan Tak ook kunnen vragen.

In het onzekere der omstandigheden en het troebele onzer arbeidersbeweging is voor veel

verontschuldiging, maar er is toch gerechtvaardigde kritiek. (*Applaus*).

Geertsma-Arnhem had een enkel bezwaar te maken tegen de woorden van v. d. Goes. Hij had dien benijd om zijn vertrouwen in het proletariaat. Hij had hem steeds beschouwd als een der leiders van de sociaaldemokraten en verwonderde zich dat hij onmiddellijk bereid was tot meegaan, als het proletariaat maar een of anderen weg uitwilde.

Vroeger stonden wij altijd zoo sterk, omdat wij ons zelf niets te verwijten hadden, hoe ook de bourgeoisie op ons schold. Maar nu staan wij zoo zuiver niet meer. De staking is er tusschen. Het erge is nu, dat Van der Goes die houding ook voor de toekomst aanbeveelt. Het woord „demagogie” kwam op de lippen. Is het goed geweest, dat de bewuste kern voortgedreven is op den stroom van de onbewuste arbeidersmassa? Zou de S. D. A. P. ook aan persoonlijke dienstweigeren moeten meedoen als het N. A. S., dat bijv. aanbeval tegen een aanmerkelijke verzwaring der militaire lasten?

De agitatie, het werk in de Kamer, dat alles was even voortreffelijk. Maar de algemeene staking, waartoe sociaaldemokraten mede besloten hadden in het Comité van Verweer, was dat niet een meegaan met een anarchistische beweging?

Spr. had zich afgevraagd: wat zal er gebeuren, als wij den strijd niet verliezen, maar winnen? Zou de meerderheid in het land bij nieuwe verkiezingen op onze hand zijn geweest?

Den Exter-Amsterdam IX, had in opdracht te vragen, of Van Kol, toen hij naar de West ging, kort voordat zoo ernstige zaken aan de orde kwamen, gehandeld had in overleg met de Kamerfractie.

Bergmeijer-Dordrecht. Tot nog toe is er vooral door personen uit Amsterdam en de naaste omgeving daarvan gesproken. Dat is ook het geval geweest gedurende den strijd, men zag te veel naar Amsterdam, want daar buiten was het zoo snoed niet. Toch zal ik het Partijbestuur niet beschuldigen, omdat wij allen, zoowel voor als tegenstander door de gebeurtenis van 31 Januari van de wijs waren geraakt.

Fortuijn: Niet allen.

Troelstra: Allen behalve Fortuijn.

Bergmeijer: Nu goed, dan is Fortuijn de uitzondering die den regel bevestigt. Ik blijf er bij dat 31 Januari ons van de wijs bracht, men zag het voor een werkelijk vuur aan en het was slechts vuurwerk. Toen kwam de idiote proclamatie, geteekend door Petter en Oudegeest, dat de zaak nog verder van streek bracht, omdat zij, met wiens sympathie wij toch ook hadden te rekenen, wrevelig werden. Op dit manifest hadden Troelstra en het Partijbestuur een kondwaterstraal moeten richten en dat zij dit nagelaten hebben, is mijn groote grief. Daarvan zijn wij in zekeren zin het slachtoffer geworden. Troelstra had het manifest moeten kritiseren en dat hij dit heeft nagelaten is mijn grief.

Nu zal men weer formules en resoluties maken maar zal het helpen. De omstandigheden beheerschen ons meer, dan wij de omstandigheden en het zal gebeuren, dat als onze medeproletariërs weer op de eene of andere wijze bij de keel gegrepen worden, wij alle formules en resoluties vergeten en ze zonder meer ter hulp snellen.

Troelstra: Maar, Bergmeijer, waar blijft nu jouw kondwaterstraal? (*Luid applaus*).

Kamphuijzen-Amsterdam VIII had in opdracht een woord van hulde voor het artikel „Wat nu?”, door anarchistische en kerkelijke pers eendrachtig

bespuwd. Spr. uitte alleen spijt dat het niet nog wat eerder geschreven was en dat het Partijbestuur er niet op voortgebouwd had. Bij de zwakte en zelfoverschatting onzer vakbeweging moest de strijd verloren worden. Wij moeten erkennen, niet de goede generaals geweest te zijn. De verhouding van ons tot de arbeiders is nu de meest hatelijke. (Stemmen: Niets van aan! Ja, van de anarchistische en kerkelijke.) Laat ons wel oppassen, dat wij nu niet zeggen: bij een volgenden keer doen wij weer mee. Dat zal van de kans van slagen moeten afhangen.

Intusschen staan wij thans veel zuiverder dan ooit. De scheidingslijn tusschen ons en de anarchisten is nu duidelijk. Geen verzoening is denkbaar met hen, zij behooren tot de eerste reactie.

De voorzitter meende te moeten opkomen tegen het absolutisme, waarmee Kamphuisen sprak van den afkeer der arbeiders van de S. D. A. P. Was er tijdelijke afkeer, dan betekende het niets en zou dit op onze houding geen invloed mogen hebben. Maar daarenboven wordt uit die praatjes munt geslagen door de menschen die beweren dat wij geen arbeiderspartij zijn. Spr. kon wat Kamphuisen zeide, beslist tegenspreken en verzekeren, dat er integendeel zeer vele arbeiders dichter tot de S. D. A. P. genaderd waren. Kamphuisen had waarschijnlijk wat te veel in zijn eigen omgeving alleen gekeken.

Na de jongste catastrofe kwamen tal van bestuurders van vakorganisaties tot spreker om raad en hulp, die vroeger niets met hem te maken wilden hebben. Ze waren heel wat wijzer geworden. (Stemmen: zeer juist). Men leze wat Wessels schrijft in *De Havenarbeider* over den steun der sociaaldemokraten. We hebben altijd verkeerd gedaan met al die arbeiders anarchisten te noemen. Ze weten evenmin wat anarchisme is als een boer wat saffraan is. Ze weten van „den ouden man” met zijn lange haren en sjokken achter hem aan en die volgelingen hebben invloed in de vakorganisatie, omdat onze partijgenooten het toelieten.

Als er iets een gevolg van deze geschiedenis is, dan, dat vele menschen de schellen van de oogen zijn gevallen en zij het onzinnige van het anarchisme zijn gaan inzien.

Horsman-Tilburg wees er op, dat het sein tot staking volgens de motie door de transportarbeiders en spoorweglui gegeven zou worden. Maar integendeel is het door een Amsterdamsch kringetje gegeven. Men deed beter meer naar het Zuiden te kijken. Troelstra had dat blijkens zijn artikelen wel gedaan. Als er aanmerking gemaakt moest worden, dan ook wel op Gorter, die een ovatie bracht aan Domela Nieuwenhuis, den aarts-lasteraar. (Stemmen: zeer juist. Applaus.)

Gorter-Bussum verklaarde niet uit groote genegenheid voor Nieuwenhuis dat gedaan te hebben.

Persoonlijken afkeer had hij ook niet, hij had niet de oude beweging meegemaakt. Nieuwenhuis wou eerst niet met sociaaldemokraten samen spreken. Toen hij nu toch kwam, had spr. dat toegejuicht.

Spr. wilde nog zeggen, dat de anarchisten tot den Vrijdag der opheffing van de staking zich precies even goed gehouden hadden als de sociaaldemokraten.

Spr. meende voorts, dat velen niet voldoende onderscheidden tusschen de utopische werkstaking van *alle* arbeiders en de uitgebreide werkstaking. Bij niemand was hier van de eerste sprake geweest. Verder werd er voortdurend verwarrend gesproken van politieke of economische staking.

Deze spoorwegstaking was politiek en economisch, en even gevaarlijk voor het proletariaat als economische als politieke staking. Troelstra ging dus in, „Wat nu” tegen zijn eigen woorden in. Hij zei: staakt niet politiek, maar vooral wel economisch. Beide was in dit geval even gevaarlijk. De regeering zou even kras optreden tegen beide. Dit was dus een uiterst verwarrende dubbelzinnige raad.

Kritiek wilde spr. oefenen op de houding van *Het Volk*. Hij deed dat natuurlijk alleen om de waarheid te zeggen en elkaar later weer als broeders de hand te reiken. Hij stelde dat op den voorgrond omdat van anarchistische zijde gezegd was: Gorter moet een motie tegen Troelstra stellen. Nu, op dat lokaas ging spr. natuurlijk niet in.

Spr. was een tegenstander van de leiding van Troelstra, niet alleen in deze staking, maar in alle groote zaken. Het was nu hem opgevallen, dat hij vroeger bij zijn kritiek gelijk gehad had. Toen de partij zich bij het comitée aangesloten had, las hij iederen avond met angst *Het Volk*. Van verraad was natuurlijk geen sprake, maar wel van de zwakte van Troelstra's politieke opvatting, en zijn voortdurend wankelen. Van den leider was eenige hoofdrichting, een vaste idee te wachten moeten zijn.

Troelstra had moeten begrijpen, dat de liberalen zoo goed als niets zouden toegeven en dat dus de strijd moest uitgevochten worden. De staking van 31 Januari was zoo, dat de bourgeoisie die nooit kon toestaan. Een fout van Troelstra is, dat hij in groote kwesties vertrouwt op de hulp van wie in den klassenstrijd niet aan de zijde der arbeiders staan.

De Voorzitter: Op die wijze kan ik Gorter niet laten doorgaan.

Troelstra: Waarom niet? Het is juist best zoo.

De Voorzitter: Als het congres Troelstra's algemeene politiek wil ter sprake doen brengen, dan is het goed. Maar ik ben er tegen, omdat het het debat verwart.

Gorter: Goed, dan laat ik het vallen.

Troelstra: Neen, nu vraag ik het woord.

Helsdingen. Hij is nu begonnen, en hij moet doorgaan.

(Het congres besluit bij groote meerderheid, dat Gorter dat punt nader moet afwikkelen.)

Gorter. Het is niet zoo'n breede zaak meer wat ik te zeggen had. De leiding had moeten zeggen: ik vertrouw dat we niet of dat we wel moeten vechten. Daarna, naar het een of het ander, had de algemeene tactiek van *Het Volk* gericht moeten zijn. Maar niet den eenen dag *zus*, den anderen zoo.

Troelstra laat zich te veel door de dingen van den dag beïnvloeden (de voorbeelden door Tak aangehaald bewijzen het in deze zaak) en vertrouwt in groote zaken op de hulp van anderen, zoo in de onderwijszaak op de geloovigen, dat die alsdan meer tot ons getrokken zouden worden; in de agrarische kwestie op de hulp der kleine boeren.

Hier stond het zoo: dat wij geen hulp konden krijgen en van het begin af aan moesten weten: het wordt vechten.

Nu heeft Troelstra wel redenen voor zijn houding aangevoerd, maar hoofdzaak blijft dat Troelstra niet heeft ingezien dat het in ieder geval vechten moest worden. Noch liberalen, noch anarchisten konden daar iets toe- of afdoen. Over kleinere dingen, den tijd waarop, enz., had dus getwijfeld kunnen worden, over de richting van de algemeene tactiek niet.

Met alle persoonlijke kwesties door Reens wilde spr. niet te maken hebben. Niet geknoei, maar onzekerheid verweet spr. Troelstra.

Spr. wenschte nu de resolutie tegen Wibaut te verdedigen. Deze zegt: de regeering heeft ons in den val gelokt. Maar het was: vechten of overgeven. Dat zat in het instinct van het proletariaat, in zijn revolutionaire energie. (*Stemmen: groote woorden!*) ja, maar ook in zijn verstand. (*Gelach.*)

Men kon onmogelijk vooruit volkomen bepalen of men te zwak was. Als men nu niet gevochten had, had men verdere reaktie uitgelokt. De Deutsche partij is door Polak genoemd. Zeker, maar daar heeft men het algemeen kiesrecht, dat altijd zeker treffende wapen, die veiligheidsklep, die wij niet hebben.

Denkt toch eens aan onze verwaarloosde arbeidersklasse zonder rechten, aan haar armoede en aan haar socialistischen geest, aan het onderscheid tusschen wat zij heeft en het ideaal dat in haar leeft. Als nu nog van haar beetje recht wat weggenomen wordt, dan moet zij uitbarsten, zoo lang zij geen geregelder weg kan gaan moet zij dezen gaan. Spr. is voor algemeen kiesrecht en discipline maar tevens voor ondernemingen als deze, en hij was blij dat dit gebeurd was.

Ais men het proletariaat zijn oeilam ontnemt, dan verheugt men er zich innig over als het zegt: dan sterf ik liever.

Er zijn twee wegen: evolutie en revolutie. Wij zijn voor de eerste, maar als het niet anders kan, dan zijn wij voor de revolutie. Dat scheidt ons van de vrijzinnig democraten. Voorloopig, hopen wij niet lang meer, is dit in Nederland, behalve onze propaganda, de weg om het socialisme te propageeren. We hebben goed gedaan, er is een kolossale propaganda door gemaakt voor het socialisme en voor de sociaaldemokratie en daarom had spr. er zoo met hart en ziel aan meegedaan. (*Luid applaus.*)

Vliegen-Amsterdam IX had op zijn houding als vertegenwoordiger van de S. D. A. P. in het Comité van Verweer geen andere kritiek dan die van Bijkerk gehoord: het niet-inlichten der hoofdbesturen over den waren stand der zaken. Spr. zou de verantwoordelijkheid kunnen afwentelen op het partijbestuur, dat vóór de vergadering wist dat het comité de vergadering niet zou inlichten. Spr. had in het comité voorgesteld de vergadering wel in te lichten, maar dat was verworpen en toen moest hij er zich natuurlijk aan houden.

De schijnbaar tegen elkaar indruischende aanhalingen uit *Het Volk* zijn zeer eenvoudig te verklaren uit den ondergrond der dingen. Op 10 Maart stond: Wees nuchter en loopt niet in den val. Een paar dagen te voren werd van den vuurdoop gesproken. Welnu, in dien tusschentijd had het spoorwegpersoneel een referendum gehouden, dat is het groote geheim meteen, dat aan de hoofdbesturen onthouden is.

Bijna al die schijnbare tegenstrijdigheden zijn zoo te verklaren. Spr. die toch alles wist, zou niet weten, wat ook op de houding van *Het Volk* aan te merken, behalve de kwestie der „economische stakingen”.

Voor al om „Wat nu?” was spr. blij. Er moest toen ingegrepen worden. De berichten uit het land waren zoo, dat niemand anders kon denken, dan dat er van de algemeene staking niets komen zou. Daarom wilden wij het Comité van Verweer met ernstige menschen met verantwoordelijkheidsgevoel uit de vakbeweging aanvullen. Dat mislukte door Domela Nieuwenhuis, die in het bestaande comité een werktuig had.

Het comité was van den aanvang af verkeerd samengesteld, met te veel anarchisten er in en te weinig van de degelijke vakbeweging.

Wat er na „Wat nu?” gebeurd is, daar kon Troelstra, noch het comité, noch iemand iets aan doen. Het groote resultaat van „Wat nu?” was, dat de spoorwegorganisaties gedwongen waren zich uit te spreken. Spr. is er van overtuigd dat, als de staking van de spoorwegorganisatie had afgehangen, als die het sein had moeten geven, zij niet uitgesproken ware.

De hoofdbesturenvergadering van 2 April is uitgeschreven door het Comité in de hoop dat die vergadering de staking niet zou proclameeren. Waarom heeft nu het Partijbestuur dat alles wist, in deze vergadering vóór de motie-Wessels gestemd, waarmee de staking geproclameerd werd. In die motie werd ook afgeweken van de oorspronkelijke motie, waarmee de spoorwegorganisatie en de transportbedrijven zelfstandig over de staking beslissen zouden.

Spr. meende echter dat, toen men eenmaal met de organisatie den strijd aangeboden had, men goed deed door dik en dun mee te gaan. Wij hadden zelf mee aangestookt door de verheerlijking der staking op 31 Januari. Maar het stemmen vóór de staking door de S. D. A. P. was niet noodig geweest.

Wat de leiding betreft, moet men niet uit het oog verliezen, dat het partijbestuur moeilijk bijeen te krijgen is. En het tegenwoordig dagelijksch bestuur is ook samengesteld op een manier, die daarin niet voorziet.

Wanneer spr. een terugblik wierp op zijn deelneming in de arbeidersbeweging, dan moest hij zeggen dat hij druk aan alle fouten had meegedaan. Hij had indertijd druk mee de geweldtaktiek verdedigd en revolvers verkocht. En het schoen zijn noodlot te zijn, dat hij ook in deze laatste fout vooraan moest staan. (*Gelach.*)

V. d. Goes geeft toe: de algemeene werkstaking is een bewijs van zwakte. Hij geeft dus toe dat men ze niet gebruikt als men sterk is (V. d. Goes: ja, juist).

In deze beweging was het ellendige, dat bij elke uitbreiding der staking die geproclameerd werd, de organisatie met een stelligen klap bedreigd werd. Maar de algemeene staking moest geproclameerd worden, omdat anders stuk voor stuk allerlei vakken in een warwinkel zouden zijn gaan staken.

Over Gorter's optreden beklagde spr. zich sterk. Domela Nieuwenhuis had niet geweigerd met sociaaldemokraten in het algemeen op te treden, alleen met Troelstra en Vliegen. Nieuwenhuis vecht tegen personen, niet tegen beginselen. Gorter wist dat, spr. had het hem gezegd. (Gorter: Alleen van Troelstra. Stemmen: Dat is even erg!) Spr. kon niet spreken en Gorter ging in zijn plaats. Dat werd bekend en Nieuwenhuis kwam nu ook.

Na zoo'n beleediging van partijgenooten, op zoo'n oogenblik, terwijl Nieuwenhuis zelfs in dien grooten strijd zijn haat niet overwinnen kon, — dat had Gorter nooit mogen doen. (*Luid applaus.*)

Nog eenige opmerkingen.

Spr. geloofde dat het voor de arbeidersklasse nooit eenig nut [kan hebben, de produktie in de war te sturen, en iets stuk te breken. De eenige weg is, het raderwerk beter te maken, niet, het te doen stilstaan. Spr. was thans principieel tegen de algemeene werkstaking. Elke algemeene werkstaking dient op een revolutie uit te loopen en het spreekt van zelf, dat we van den dag dat wij de staatsmacht aan de bourgeoisie ontrukken een feestdag zullen maken, en dan niet werken. (*Luid gelach.*) Dat was spr.'s standpunt op het oogenblik.

De leiding van het partijbestuur, om daarop

terug te komen, heeft ontbroken, vooral omdat het niet bij elkaar was. Tak had over de propagandisten-bijeenkomst een best idee, maar waarom heeft Tak dat idee niets eens aan het partijbestuur geschreven? Hij zal het later bedacht hebben.

In het Comité van Verweer moest men voortdurend op den loer liggen, omdat de anarchisten ons voortdurend beleerden en van wantrouwen vervuld waren. Zolang dat wantrouwen bestaat, kunnen wij niet samenwerken. Wij moeten als S.D.A.P. weer onzen vasten, zekeren gang beginnen, dan zullen wij voortdurend groeien en eindelijk alleen sterk genoeg zijn. (*Applaus*).

De vergadering werd nu gesloten tot 's avonds 8 uur.

AVONDZITTING.

Te acht uur werd het Congres heropend.

Spiekman-Rotterdam geeft zijn misnoegen te kennen over het late indienen van de moties Naarden-Bussum en van het Partijbestuur in zake de alg. werkstaking, waarover de afgevaardigden niet de gelegenheid hadden, vooraf hun oordeel te bepalen. Spr. hoopt van harte, dat eerstgenoemde motie niet zal worden aangenomen. Geschiedde dit, dan wordt niet alleen een vonnis geveld over de Partij en het Partijbestuur, maar wordt ook voor het vervolg de taktiek vastgelegd, wordt bepaald, dat de Partij in dezelfde omstandigheden weder precies hetzelfde zou doen.

Al begrijpt spr., dat het P.B. niet anders kon handelen dan het deed, spr. kan niet meegaan met de derde alinea, nl. dat de alg. werkstaking achteraf gezien, onvermijdelijk was. Was er geen andere keuze, men had zich tot agitatie kunnen bepalen. Spr. heeft bewonderd het enorme geloof van Van der Goes en Gorter in de juistheid van het inzicht der arbeiders, als zij iets aanvatten; maar hij deelt die bewondering niet. De juistheid van blik zoekt spr. voorheen vaak in Van der Goes' geschriften, maar thans twijfelt hij, of hij het weer zal doen. Toen de Duitse soc.-dem. en vakbeweging tegen de tuchtwet agiteerden, stonden zij voor een minstens even groot gevaar. Was de wet niet ingetrokken, er zou geen algemeene werkstaking zijn uitgebroken, zoo min als het in Saksen geschiedde bij de gedeeltelijke ontneming van het kiesrecht. Wanneer wij de gevolgen van het gebeurde zien voor de gansche arbeidersbeweging, kan vreugde hebben wie wil, spr. niet.

Over Amsterdam wil spr. niet oordeelen maar te Rotterdam is van grooteren afstand tusschen de georganiseerde arbeiders en ons geen sprake. Wij staan sterker dan voorheen, en sterker dan de anarchisten.

Tot Oudegeest zegt spr.: het partijbestuur kan inzake het optreden tegen de anarchisten toch ook niet alles dekretieren; waar Oudegeest zelf groote flaters heeft gemaakt, moet hij aan het partijbestuur niet verwijten doen voor zaken, waarvoor het niet verantwoordelijk is.

De voorzitter verdedigt het indienen van moties bij den aanvang van het congres. Het P.B. heeft een gansche reeks van vergaderingen besteed aan den beschrijvingsbrief. Zijn meening omtrent de alg. werkstaking kon eerst gisteren worden geformuleerd, nadat bleek, dat het met de motie van Amsterdam III niet geheel kon meegaan.

Hermans-Rotterdam zegt, dat er vermakelijke momenten zijn geweest, o.a. toen Fortuijn optrad als het summum van kalmte; verder toen Bergmeijer begon over de koudwaterstraal, en eindigde

als een ketel kokend water die overkookte. Het wil spr. voorkomen, dat zoo er fouten zijn gepleegd, de oorzaken moeten worden gezocht in den onzuiveren toestand der nederlandsche arbeidersbeweging, en het is onbillijk, dien toestand aan Troelstra te wijten. Zoo één, dan heeft juist Tr. daartegen gestreden; spr. zelf gevoelde zich als te zitten op het zondaarsbankje, want hij heeft zich met andere tegenwoordige partijgenooten lang tegen Troelstra's strijdwijze verzet.

Aan hen, die zoo ruim en mild waren met hun afkeuring, vraagt spr.: hadt gij dan niets willen doen?

Fortuijn: Ja.

Dan was te Rotterdam de beweging te gronde gegaan. (*Applaus*). Dan hadden de anarchisten een wapen tegen ons gehad! Te Rotterdam stond men tegenover de S.D.A.P. niet vijandelijk. Spiekman had veler vertrouwen, maar anderen niet; door de laatste beweging is daarin veel verbetering gekomen, en toen de staking werd opgeheven is door de bootwerkers, die zich veel flinker hielden dan het spoorwegpersoneel, geen woord van verwijt gesproken; integendeel er wordt thans geluisterd naar de sociaaldemokratie.

Fortuijn heeft ons te Utrecht boerenvangst verweeten; overal kreeg spr. dat te hooren naast zich. Wanneer spr. met al den ernst die hem eigen is (*groot gelach*) propaganda maakte, werd de uiting van Fortuijn tegen hem uitgespeeld. Zoo zal het nu weer gaan met Fortuijn's bewering, dat wij hebben gekonkeld met de anarchisten.

Toen Troelstra riep, dat de regeering de schuld draagt, zei Fortuijn: als wij aan de regeering zaten, hadden wij precies hetzelfde gedaan. De anarchisten zullen ons voortaan toevoegen: als gij aan de regeering komt, doet gij precies hetzelfde als de christelijke regeering. Spr. verzoekt Fortuijn: bewaar ook op het kongres uw kalmte, want wij zitten opgescheept met uwe beweringen, als wij op propaganda gaan. (*Applaus*).

Troelstra merkt ten aanzien van het misbruik, door de burgerlijke pers gemaakt van uitingen van onze kongressen op, dat de openbaarheid van die kongressen bewijst, dat wij met een zuiver geweten tegenover de arbeiders staan. Weliswaar moet ieder zorgen, geen misverstand te kweken, maar dat men van onze debatten misbruik maakt, kan spr. niet schelen: wij staan ze! De 2000 deputaten der machtige antirevolutionaire partij durven niet in het openbaar vergaderen! (*Applaus*).

Is de afgeloopen strijd verloren? Zeggen wij ja, dan moeten wij goed weten, wat wij daaronder verstaan. Voor wij besloten mede te werken tot staking in verschillende bedrijven, hebben wij, P.B., geweten, dat hoogstwaarschijnlijk daardoor de aanneming der wetten niet kon worden gekeerd. Eén fout, die had kunnen worden voorkomen, is door het P.B. begaan (daarover straks); maar het P.B. overwoog, dat het slagen der staking niet moest worden afgemeten naar het keeren der wetten. Zij moest zijn een indrukwekkende uiting van protest en kon bovendien eenige pressie uitoefenen op de regeering en de tegenpartijen. De bedreiging met staking heeft invloed uitgeoefend. De liberalen zijn erdoor in ons schuitje gekomen en door de houding der liberalen is de regeering gedwongen, water in haar wijn te doen. Zij wilde gaarne liberale stemmen hebben, niet gaarne bij de verkiezingen alleen voor de wetten aansprakelijk zijn. Daardoor is althans eenige verzachting verkregen. Niet in alle opzichten is dus de nederlaag geleden. Zelfs ten opzichte van dit doel hebben wij eenig succes gehad.

Bovendien: elk jaar wordt op 1 Mei gestaakt voor den 8-uredag. Het succes ervan wordt afgemeten niet naar de neiging der regeering om den 8-uredag in te voeren, maar naar de deelneming van het proletariaat. In dien zin is de staking een groot succes geweest. Men meet ze nu af naar de voorafgaande staking op 31 Januari; maar neemt men ze op zichzelf, dan is het een grootsche staking geweest. Of is ze verloren, omdat er slachtoffers zijn gevallen? Wij denken minder licht over de slachtoffers dan de anarchisten; maar is het ons of de fransche arbeiders ooit in het hoofd gekomen, wegens het bloedbad te Fourmies de 1 Meibetoging van 1890 mislukt te noemen? Hebben de Oostenrijkers dat gedaan wegens de kolossale masseregelingen tengevolge hunner Maifeier? Neen, velen zijn naar andere plaatsen gegaan en daar propagandisten geworden voor de soc. dem.: zoo zal het ook hier gaan. Spr. denkt over zulke stakingen niet optimistisch voor de toekomst, maar men moet de lichtpunten niet over het hoofd zien.

Tak heeft over de details gesproken, maar niet gezegd, wat hij zelf dan had gewild. Fortuijn echter is principieel geweest, en heeft gezegd: het P. B. had niet aan deze beweging mee moeten doen. Spr. vereenigt zich met wat Spiekman voor de toekomst zeide over de motie-Bussum; maar evenzeer is hij het eens met Van der Goes, dat meedoen noodzakelijk was. Fortuijn zegt: ons beginsel was steeds, nooit mee te doen met de anarchisten. Deden wij dan niet met hen mede in de zaak-Hogerhuis? Fortuijn was in het comité zelf vertegenwoordiger der S. D. A. P. (*gelach*). Waarom wij met hen hebben samengewerkt? Wij hadden, zegt Fortuijn, de lafheid van onzen moed? Meent hij het wel zoo? Onder vier oogen gebruikt hij nooit zulke dikke woorden. Hij beschouwt de bestuurders als fatsoenlijke mannen. Thans zegt hij: gij deelt mede, omdat gij te laf waart, er buiten te blijven.

Fortuijn. Dat was mijn bedoeling.

Troelstra: Niemand in het geheele P. B. heeft er ook maar één oogenblik aan gedacht, niet met de arbeiders in dezen strijd op te trekken. Nu achteraf meenen wij helder te zien, maar thans is onze blik min of meer verduisterd door de nadeelige gevolgen, de gerezen beschuldigingen en grieven. Wel hebben wij op de eerste P. B.-vergaderingen gezegd: wat de afloop ook zij, de anarchisten zullen iets weten om ons tot zondenbok te maken. Er is ook gezegd: het is beroerd, met Domela Nieuwenhuis samen te werken, maar wie dat zei, voegde eraan toe: maar wij nemen dat op den koop toe. Dat wij *moesten* meedoen, stond bij ons allen vast.

De critici van thans hebben niet van te voren gewaarschuwd. Fortuijn waarschuwde, toen wij eenmaal megingen, dus te laat. Tak echter blijft, heeft, vóór het besluit viel, niets van zich doen hooren. Meedoen was onze proletarische plicht. Ons bestaan als arbeiderspartij was ermee gemoeid, niet om de arbeiders te vriend te houden of uit lafheid, maar om onzen plicht, de arbeiders te dienen. Waarschuwingen tegen de staking zouden ook niets hebben gebaat, er zou zijn gezegd, en met alle recht: gij vreest om bij de burgerij in een slecht licht te komen: gij zijt parlementairen, en vreest, als een revolutionnaire daad wordt vereischt, u met de arbeiders te eencanilleeren. Allen invloed zouden wij hebben verloren, terecht zou ons zijn verweten: gij hebt ons in den steek gelaten. Bij groote aktie is onze plicht, de organisatoren en agitators te leveren. Waren wij erbuiten gebleven, de arbeiders waren

even goed in den strijd gegaan, maar zonder de hulp van onze krachten; de nederlaag zou nog veel grooter zijn geweest; de christenen zouden hebben gezegd tot de arbeiders: de soc.-dem. doen niet eens met u mee! Wij zouden de nederlaag door deze onthouding hebben veroorzaakt. Onthouding was: vóór Kuyper, tegen het proletariaat, dat mocht de S. D. A. P. niet! (*Applaus*.)

Evenals Oudegeest, zegt Fortuijn: wij hebben niet genoeg aktie gevoerd tegen de anarchisten. Toen dat werd gezegd, dacht spr. een oogenblik, het in Keulen te hooren donderen. *Het Volk* heeft eer te veel dan te weinig aktie tegen anarchistische kopstukken gevoerd. Jarenlang heeft spr. den strijd tegen het N. A. S. gevoerd en — Gorter zal het misschien als zwakheid beschouwen — eerst in de laatste tijden heeft spr. dien strijd gestaakt. Hij deed dit, omdat de omstandigheden, „de feiten van den dag”, zooals Gorter zegt, zich wijzigden. Spr. gelooft niet, dat in zijn hoofd de eeuwige vaste oplossing is van alle taktische kwesties. Hij beschouwt het verwijt van Gorter als een compliment; de groote tactici der sociaaldemokratie zijn altijd geweest de mannen die een open oog hebben voor omstandigheden die zich wijzigen. Liebknecht zei te Zürich: als 24 keer op een dag de omstandigheden zich wijzigen, zal ik 24 maal veranderen van taktiek. Ook Bebel bezit de lenigheid en het gevoel voor de dingen van den dag dat onontbeerlijk is voor iemand die in de praktijk iets tot stand wil brengen. Gorter heeft in zijn hoofd enkele vaste regels, waarmee hij de werkelijkheid meent te kunnen beheerschen; spr. is meer gevoelig voor de werkelijkheid; deze weerspiegelt zich dan ook zeer sterk in spr.'s arbeid. —

In den laatsten tijd dan zag spr. een veranderde houding bij de mannen der vakbeweging. Bij de verkiezingen in Amsterdam IX en III vervulden volgelingen van het N. A. S. hun proletarischen plicht. Onder die omstandigheden volgde spr. den raad van in de vakbeweging bekende partijgenooten, en hield zich wat minder bezig met het N. A. S. Gekoketteerd met de anarchisten heeft spr. echter niet. Gaarne geeft hij ook toe: wij moeten nog eens trachten, of het mogelijk is, principieel ons standpunt tegenover dat der anarchisten te stellen. Daar dezen van alles een persoonlijke zaak maken, betwijfelt spr. echter, of dat wel gaan zal.

Mendels had gewild, dat vooraf werd geëischt: de anarchisten moeten uit de beweging. Was daar kans op geweest, het P. B. zou het onmiddellijk hebben getracht. Maar dat zou als een smoesje zijn opgevat, daarop zou het antwoord zijn geweest: zeg dan maar liever dadelijk, dat gij niet meedoet. Maar ook zonder de anarchistische groepen was men van de anarchisten niet af: zij zitten immers overal in de vakbeweging. De eisch van Mendels was dus onvervulbaar.

Bij de oprichting van het Komitee van Verweer hadden de spoorwegaarbeiders reeds beslist dat zij zouden staken. Op 6 Februari verscheen de proklamatie van Petter en Oudegeest. Dat was het uitgangspunt van de heele beweging. Om er aan te kunnen voldoen, voelden de hoofdbestuurders, dat zij den steun der andere arbeidersorganisaties noodig hadden. De hoofdbestuurders der Ned. Vereeniging kwamen dan ook bij het P. B. om advies, hoe dien steun te krijgen.

Heeft spr. straks wel goed gehoord, dat Oudegeest heeft gezegd, dat de proklamatie het gevolg was van het schrijven van de socialistische bladen?

Oudegeest zegt: het P. B. heeft verzuimd, sterk genoeg het anarchisme te bekampen. De oorzaak

van de proklamatie was het geschrijf der christelijke bladen: zij is echter geschreven onder den invloed van de opgewonden artikelen in *Het Volk*.

Troelstra: Dus als *Het Volk* Bergmeijer's koudwaterstraal had gegeven, was de proklamatie niet gekomen?

Oudegeest: Of niet, of in anderen vorm.

Troelstra hoort deze bewering van Oudegeest nu voor 't eerst. Oudegeest en Petter hebben door hun proklamatie het nederlandsche proletariaat op de gladde baan gebracht. Hij had ze niet mogen uitvaardigen zonder het P. B. te raadplegen. De schuld der proklamatie op *Het Volk* te schuiven, is een daad, waaraan spr. geen woorden kan geven, hij komt er met alle kracht tegen op. De proklamatie was het antwoord op de *Nederlander*.

Oudegeest: Dat heb ik ook gezegd!

Troelstra: De vraag is, of de artikelen in *Het Volk* mede oorzaak waren van de proklamatie.

Oudegeest: Die artikelen hebben invloed gehad op de spoorwegmannen; daarmede hadden wij rekening te houden.

Troelstra: Met geen woord heeft *Het Volk* op de mogelijkheid van zulk een proklamatie gezinspeeld; *Het Volk* heeft tot minnelijke onderhandeling over de looneischen aangespoord; de proklamatie was voor P. B. en redaktie een donderslag. Wij hebben altijd gehoord, dat de schuld voor de proklamatie lag bij onze vijanden!

Toen wij met onze nieuwe bondgenooten in zee gingen, stonden wij op niet geheel zuiver terrein, daar zij iets geheel anders met de beweging beoogden dan wij. Hieruit is veel schijnbare tegenspraak in spr.'s houding te verklaren. Het is niet voldoende, uitingen van *Het Volk* met elkaar in tegenspraak te brengen; het is noodig, na te gaan den grond voor de schijnbare veranderingen van taktiek. Ten eerste deden wij mede aan een beweging, waarvan wij de leiding niet in handen hadden. Voor Domela Nieuwenhuis waren de wetten van minder belang: wij wilden niet, dat de beweging zou verongelukken op den weg naar de alg. werkstaking. Dit maakte dat, waar wij eenmaal verplicht waren, als er een staking uitbrak, te zorgen dat de arbeiders er flink aan meededen, wij toch ook voor overdrijving moesten waarschuwen, opdat de anarchisten niet met de arbeiders konden doen wat zij wilden. In den tijd van groote agitatie, terwijl de regeering allerlei geweldmaatregelen voorbereidde, dacht *Het Volk*: de revolutionaire energie is al ferm aan den gang, laat ons zorgen, dat zij niet komt tot verkeerde uitbarstingen. Vandaar in dien tijd een andere toon dan in den aanvang.

Was er leiding van het P. B. in deze beweging? De propagandisten zijn niet opgeroepen. Voor het P. B. een konklusie nam, stelde het zich in verbinding met onze partijgenooten hoofdbestuurders der Ned. Vereeniging. Natuurlijk is hen gevraagd, of zij van oordeel waren, dat er een een flinke en indrukwekkende staking van spoorwegpersoneel zou komen. Oudegeest en Van der Linden antwoordde, dat de geest uitnemend was. Kuneken was pessimistisch, maar zoo overdreven, dat het onzen lachlust en niet ons vertrouwen opwekte. Wij zijn dus niet zoo maar in zee gegaan. Wij waren wel degelijk voorzichtig; wij erkennen, dat trots die verklaringen mislukking mogelijk was, maar men kan nooit alles vooruitzien, en wat wij wisten was voor ons voldoende om te zeggen: wij hebben moreel het recht, onzen steun aan de beweging te verleen.

Wij wisten: de leiding zou niet zijn bij het P. B.

Wij waren maar een deel van de beweging; het P.B. kan niet dagelijks vergaderen. Polak heeft een zware taak; Sleef zijn dagarbeid, de Kamerleden hadden in de Kamer zwaar werk. Spr. dankt Mendels voor het gesprokene over de fraktie: een deel van den strijd werd gevoerd in het Parlement. Daarvoor moest worden gestudeerd; er moest materiaal worden verzameld en verwerkt; bovendien werd spr. ziek; als Mendels dus zegt: niet alle brochures zijn in *Het Volk* behandeld, antwoordt spr.: dat zou zijn geschied als dit alles het niet had verhindert.

Weer andere partijbestuurders waren op propaganda uit; Tak kan nu den gemoedelijken raad geven, dat wij de propagandisten hadden moeten bijeenroepen; praktisch was daaraan echter niet te denken. De propagandisten hadden het druk genoeg; het P.B. heeft gemeend, aan hen de taak te kunnen toevertrouwen. Niemand van hen trouwens heeft de beweging geschaad.

De taktiek, zegt Tak, had door *Het Volk* moeten zijn vastgesteld. Spr. heeft getracht, dat te doen; dat wekte echter „ein Zetergeschrei". Maar ook: niet de partij, maar het Komitee van Verweer stelde de taktiek vast. Dit Komitee bestond niet uit menschen, die begrepen, dat het van het grootste belang was om met ons blad in overleg te treden. Het verweerde zich tegen de bourgeoisie, maar even sterk tegen overleg met spr. Het was dus zeer moeilijk, van *Het Volk* leiding in de taktiek te eischen. Niettemin heeft spr. ervan gemaakt, wat in de moeilijke omstandigheden ervan te maken was. Van de staking van 31 Jan. heeft spr. de konklusie getrokken voor de algemeene arbeidersbeweging. Dat de transportarbeiders ons het algemeen kiesrecht kunnen brengen, was toch niets nieuws! Tweemaal in België en eenmaal in Zweden is de algemeene werkstaking daarvoor reeds gebezigd, en vóór 31 Jan. schreef spr. in denzelfden zin. Hij twijfelt zeer, indien onze bedaarde vriend Tak in dien tijd hoofdredakteur van *Het Volk* was geweest, of deze de staking van 31 Jan. niet in verband zou hebben gebracht met onzen algemeenen strijd.

Het ware spr. onmogelijk geweest, na 31 Jan. koudwaterstralen te geven; Bergmeijer trouwens, nu nog, eindigt na een paar oogenblikken spreken over de beweging, na al de koudwaterstralen die wij ontvingen, met een lavastroom! Spr. heeft zich evenmin als het P. B., de spoorwegarbeiders, de burgerlijke pers en de Regeering kunnen losmaken van de algemeene overschatting der beweging van 31 Januari. Toch verklaart spr. nu nog, dat die dag een heerlijke dag was in de Nederlandsche arbeidersbeweging. Hij wenschte dien dag niet in onze geschiedenis te missen. Getoond heeft die dag, dat ons proletariaat groote dingen kan tot stand brengen.

Gorter heeft elken dag gevreesd: het loopt mis. Bij Gorter's vooropgezette meening over spr. is dat begrijpelijk. Het „liep dan mis" op 1 Maart. Bewust, met een vooropgezet doel heeft spr. toen getracht, het idee van de werkstaking te brengen op het terrein, waar zij alleen succes kon hebben, en om als het nog mogelijk was, het proletariaat voor de noodzakelijkheid van een werkstaking te bewaren. Mooi is het, steeds een vol geluid te verlangen; maar het vol geluid moet de werkelijkheid weergeven. Spr. nu hield geregeld voeling met den vertegenwoordiger der partij in het Komitee van Verweer. Al spoedig bleek de mogelijkheid van mislukking. De anarchisten dreven naar een werkstaking zonder einde, zij

wroetten, en legden spr. den plicht op, een oogje in het zeil te houden. Zoodra spr. merkte, dat de zaak minder sterk stond, en de anarchisten ze veel sterker wilden doen schijnen dan zij kon worden, heeft spr. de teugels aangetrokken.

Dit bleek ook in de gehouden interpellatie, die velen niet revolutionair genoeg was. Om spr.'s houding daarbij te begrijpen, moet men dit bedenken:

Deze zaak ging om wetten te weren, eigenaardige wetten; de *wijze van strijden* pleegt voor ons soc. dem. het voornaamste van den strijd te zijn; maar deze strijd ging om de revolutionaire kracht, om de wapenen van het proletariaat. Het ging hier niet om een beetje meer of minder voor de arbeiders te verkrijgen, het ging hier om de verdediging hunner wapenen in den klassenstrijd; de wijze van strijden moest hier ondergeschikt worden gemaakt aan het resultaat dat wij wilden bewerken. De liberalen verzetten zich tegen de wetten; toen achtte spr. het zijn plicht, te bewerken dat zoo mogelijk de behandeling der strafwetten werd uitgesteld. Spr. mocht de liberalen niet op één hoop drijven met Kuyper. Gorter zegt: het is Troelstra's gewoonte, te vertrouwen op burgerlijke partijen. Ieder kan weten, dat dit onwaar is. Het eigenaardig karakter onzer partij is van haar oprichting tot op dit oogenblik geweest onze zelfstandige arbeiderspolitiek. Gorter heeft geen enkel voorbeeld van het tegendeel kunnen aanvoeren. De beide voorbeelden, die hij aanhaalde, hebben hier niets mee te maken; dat zijn toevallig de twee dingen, waar hij en ik niet gelijk over denken, n.l. de agrarische kwestie en de schoolstrijd.

Gorter: En dit als derde!

Troelstra: Neen, vóór ik gefaald had was Gorter al doodsbenauwd, dat ik falen zou! Toen moest dit derde feit nog komen. (*Gelach.*) De agrarische kwestie is nog niet opgelost; daar is een commissie voor; daar zal ik dus maar niet op ingaan. Maar de schoolkwestie! Op welke partij steunt spr. in den schoolstrijd?

Gorter: Op de calvinistische!

Troelstra: Juist de calvinistische partij voelt zich bedreigd door mijn standpunt in den schoolstrijd (*applaus*). Spr.'s standpunt in de schoolkwestie vloeit direkt voort uit ons beginsel, dat de klassenstrijd een sociale strijd is en omgaat buiten den godsdienst. Spr. wil aan de geloovige arbeiders het toetreden tot onze partij mogelijk maken, zoodra zij op het terrein van den klassenstrijd met ons meegaan. Gij wilt de deur wagewijd openzetten voor de anarchistische elementen. Gij wilt ze zelfs een eindje tegemoet komen: met hun „zuivere beginselen” en „revolutionaire energie” moeten de stoffige burgerlijke Kamerleden worden schoon-geveegd.

Door het gebeurde is spr. in zijn meening versterkt. Het lokken van de anarchisten is verderfelijc. Spr. heeft oogenblikken van walging gehad over het opportunisme jegens de anarchisten. Pannekoek heeft spr. duidelijk gemaakt, waartoe dit leidt; hij schreef aan spr.: wat in „Wat nu” stond, mocht misschien waar zijn, maar de anarchistische elementen werden erdoor afgestooten. Wij moeten dus huilen met de wolven in het bosch? Dit is de demagogie. Als de christelijke arbeiders ons program aanvaardden, zijn zij onder onzen invloed; maar het eigenaardige van de anarchistische elementen is dat zij ons willen brengen onder hun invloed; zij zijn gewend aan groote woorden, en als wij daardoor onzen invloed op hen willen houden, kunnen wij ons beginsel niet meer handhaven!

Vanaf 1 Maart heeft spr. zich genoopt gevoeld, althans bij onze partijgenooten het idee te doen postvatten, dat naar uitstel moest worden getracht.

Gorter zegt: gij hadt moeten voorzien, dat de liberalen hun verzet zouden laten vallen. Zoo iets gebeurt wel, spr. heeft in de krant op de mogelijkheid gewezen; maar *wij mochten de schuld daarvan niet op ons laden*. Daarom heeft spr. ook zijn interpellatie in de Kamer zoo en niet anders gehouden. Voor een soc.-dem. was het aantrekkelijker geweest, de groote bazuin te doen hooren.

Wat spr. nastreefde in de krant en met zijn interpellatie, was hetzelfde wat werd nagestreefd door het Komitee van Verweer. Het Komitee trachtte, ook door anderen dan soc.dem., invloed uit te oefenen op den minister om te komen tot uitstel en wilde in dat geval de staking opgeven. Bij Gorter stond het Komitee goed in de pas; als Gorter alles geweten had, zou hij overtuigd zijn, dat spr.'s taktiek nog wel zoo frisch was als de taktiek van het Komitee.

Na de 2e vergadering van hoofdbesturen verscheen „Wat nu”. Vóór die vergadering konfeerde het P.B. met Vliegen en Oudegeest. Het komitee had besloten, de hoofdbesturen niet in te lichten over de ongunstige cijfers, die de enquête naar de mogelijkheid der staking had opgeleverd en die aan spr. reeds vóór de interpellatie bekend waren. Spr. zal er niet over spreken, wie in het Komitee daarvóór heeft gestemd; de vertegenwoordiger der partij heeft zich tegen dit vermoffelen met hand en tand verzet. (*Applaus.*)

Het P. B. overwoog ernstig, in deze 2de vergadering voor te stellen, het idee der werkstaking aan kant te zetten. Eenstemmig heeft het P. B. besloten dit niet te doen. Dan toch had het niet-inlichten te berde moeten worden gebracht; de beide Komiteeleden waren van oordeel, dat dan de boel zou zijn gesprongen, en dat zou ons werk zijn geweest. Wat was verschikkelijker geweest, dan die mislukking, vóór nog de gewijzigde wetsontwerpen waren ingekomen! Het eenige was te trachten, het Komitee betrouwbaarder te maken, opdat men gewaarborgd was tegen onberaden stappen. Oudegeest deelde mede, dat hij als voorzitter wilde voorstellen, het Komitee aan te vullen met vertegenwoordigers van de groote vakbonden. In het vertrouwen, dat dit zou worden aangenomen en daarmee de anarchistische invloed zou gebroken zijn, besloot het P. B. geen principieel debat over de staking uit te lokken. Domela Nieuwenhuis zei echter, dat het tegenwoordig Komitee te vertrouwen was: op het slot van de halfverloopen vergadering werd het voorstel verworpen.

Op die 2de vergadering heeft spr. geen motie voorgesteld, niet revolutionair gesproken; spr. was doodziek, elk woord dat hij zei, was hem te veel. Reens stelde voor, maar vast de alg. werkstaking uit te schrijven; spr. verzette zich daartegen en Reens trok zijn motie weer in. Dit was reeds een bewijs van het drijven der anarchisten naar alg. werkstaking. D. N. wilde staking nà aanneming der wetten, en Wessels staking nèt van enkele dagen, maar *totdat* de wetten waren ingetrokken.

Dat spr. toen niet sprak, was omdat hij zich hield aan het besluit van het P. B., in afwachting dat de uitbreiding van het komitee zou worden aangenomen. Ten slotte bleek echter, dat men wilde een anarchistisch avontuur in dezen zin, dat men staking wilde na aanneming der wetten.

Na dat mislukte voorstel zijn wij uit elkaar gegaan; dat was een fout: het P. B. had direkt moeten vergaderen om een gedragslijn vast te

stellen. In dat geval zou spr. de reden, die hem den volgende dag „Wat nu?” deden schrijven, in het P.B. hebben gebracht. Thans moest hij thuis het gebeurde verwerken en kwam daarbij voor zichzelf tot de konklusie, dat het zijn plicht was, een woord van waarschuwing te doen hooren. Men bedenke, dat de omstandigheden toen geheel veranderd waren: op de 1e vergadering dacht ieder, dat de wetten binnen kort in der haast behandeld zouden worden; op de 2e vergadering verwachtte men algemeen uitstel tot na Paschen. Spr. meende daarom, dat er kans was, het zonder politieke werkstaking af te doen. Het artikel was niet duidelijk gesteld, zegt men. Ja, dat is mogelijk: Spr. lag ziek te bed, en er stond iemand te wachten, om het mee te nemen naar Amsterdam. Had hij het nog nagezien, hij zou het duidelijker en voorzichtiger hebben gezegd, maar hij wilde als eerlijk man vooral zijn partijgenooten waarschuwen, om met behoud van de solidariteit toch niet met elke algemeene werkstaking mee te loopen.

Spr. meende, dat verhoogde economische aktie door den toestand werd gerechtvaardigd. Bergmeijer deelde mede: wat te Dordrecht heeft gestaakt, staakte voor vakeischen; het spoorwegpersoneel deed dat grootendeels eveneens op 31 Januari. Spr. meende: tegen een politieke staking worden de ordebonders op alle mogelijke manieren opgezet, er moet tegenover propaganda propaganda worden gesteld; een aktie die tegenover het drijven van pastoors en dominee's nog succes kon hebben, was het wijzen op de economische eischen van het spoorwegpersoneel. De *Nederlander*, die een fijne politieke neus heeft, heeft onmiddellijk begrepen, dat het spr. te doen was, om van de spoorwegstaking zooveel mogelijk terecht te brengen.

Spr. eischt nog al veel van de aandacht, maar alle draden moeten nu worden blootgelegd, opdat de tegenpartij er plezier van kan beleven! (*Luid applaus.*) Spr. had niet moeten zeggen: ik wék het spoorwegpersoneel op tot economische staking, maar: het zal er van komen. Partijgenooten, ontwikkelde, geleerde menschen hebben spr. over dit artikel zeer lastig gevallen. Hij beklagt zich over de manier van handelen bij verschil van opvatting over de redaktie van de krant. Het is alsof er altijd spoorwegstaking is; nooit vraagt men spr. even om uitleg. Het gaat altijd met bommen, in den vorm van ingezonden stukken. Praatten wij wat meer vooraf met elkaar, dan zouden wij achteraf minder behoeven te schrijven en de tegenpartij minder plezier doen.

Mevr. Holst wist er ten minste wat van, hoewel zij van haar kennis in genoemd artikel niet genoeg partij heeft getrokken, daar zij notabene schreef, dat wij het Komitee van Verweer gerast konden vertrouwen; maar zoo'n Pannekoek (*gelach*) schrijft daar dat ingezonden stuk, zonder te vragen: hoe zit de zaak in elkaar. Spr. schreef hem: ik kan er niet op antwoorden, want dan moet ik verklappen wat ik weet en niet zeggen mag. Aan Mendels schreef spr. hetzelfde, en Mendels begreep, dat het unfair was, spr. in zoo'n positie lastig te vallen. Maar Pannekoek, hoewel hij wist, dat spr. zich niet kon verdedigen, wilde toch, dat zijn artikel werd geplaatst, waarin sprake was van verraad. Men behoeft nog geen doctor in de filosofie te zijn en sterren te kijken....

(Levendige protesten van Gorter — Troelstra zegt: Gij moest protesteeren tegen Pannekoek!)

Van de daden die spr. gedaan heeft in deze beweging, is er geene, die hij zoo ongaarne ongedaan zou maken als het schrijven van „Wat nu”. Het was

een kreet uit zijn hart, om te ontkomen aan den leugen, aan de demagogie, aan een anarchistisch avontuur.

Plotseling werd ons de behandeling der wetten opgedrongen. De stukken waren nog niet alle overgelegd, de bestuursmaatregel moest nog door de koningin worden geteekend. Tengevolge van „Wat nu”, had het Komitee de hoofdbestuurders der spoorwegorganisaties gevraagd, hoe zij over staking dachten. Had de Kamer niet besloten, de wetten in behandeling te nemen, er was geen staking gekomen. Het Komitee van Verweer verwachtte zelf afwimpeling van de staking; maar nog nooit was zoo'n revolutionaire vergadering van de hoofdbesturen gehouden als deze derde.

Op Oudegeest na verklaarden alle hoofdbestuurders der spoorwegvereniging dat voor elke streek in het land de geest uitstekend was. Het spoorwegpersoneel in Plancius wachtte op ons besluit; D. N. zei: terwijl wij hier *praten*, zijn de arbeiders al bezig te *doen*.

Te 's-Gravenhage had het personeel reeds een manifest verspreid, waarin het zeide, tot staking te worden gedwongen, omdat de overhaaste behandeling der wetten geen tijd voor gewone agitatie overliet. Oudegeest heeft nit alle kracht gepoogd de staking tegen te houden; maar zelfs spr. was onder den indruk van de anderen. Oudegeest bijv. vertelde, dat te Rotterdam aan staken geen denken was, en beriep zich op Vrijdag, maar Vrijdag verklaarde: er zal te Rotterdam goed worden gestaakt! Zoo werden aan Oudegeest alle wapens uit de hand geslagen.

Op het laatst waren Helsing, Schaper en spr. nog aanwezig: wij hebben alle moeite gedaan, om het oorspronkelijk standpunt te handhaven, dat *de spoorwegarbeiders* over de staking zouden besluiten; Oudegeest wilde de hoofdbestuurders daartoe bijeenroepen: maar er waren er een veertig, er werd gezegd: dat kan onmogelijk in dien korten tijd. Oudegeest moest dat toegeven; de wetten waren reeds in behandeling: spr.'s voorstel, om de staking te laten uitschrijven door de hoofdbestuurders, beteekende dus: geen staking. Spr. stond nog steeds op zijn oorspronkelijk standpunt: als de gewone middelen niet kunnen worden gebezigd, aanvaarden wij de werkstaking, zoodra de vakmannen zelve zeggen, dat zij mogelijk is. Wessels stelde voor, het advies der aanwezige hoofdbestuurders der spoorwegorganisatie te beschouwen als het besluit zelf van de spoorwegorganisatie. Hadden wij er tegen gestemd, dan hadden wij aan goedgeloovigen kunnen wijsmaken, dat wij de verantwoordelijkheid niet hadden te dragen, maar dit was slechts een kwestie van vorm, immers zoolang wij ons niet uit de beweging terugtrokken, droegen wij toch de verantwoordelijkheid voor de genomen besluiten.

Spr. ziet ook geen reden om zich aan de verantwoordelijkheid van dit besluit te onttrekken.

Wel ontraadt spr. de aanneming der motie-Bussum, omdat deze reeds bij voorbaat verklaart, dat wij in het vervolg weer te krijgen zijn voor bewegingen als deze, onder dezelfde omstandigheden op touw gezet; maar dat doet spr. niet op grond van de nederlaag, die op het besluit van 2 April is gevolgd. Ware alles op den eersten oproep van het komitee weer aan den arbeid gegaan, ware de eenheid van het proletariaat door dezen strijd vergroot; had men elkaar vertrouwd en na de aanneming der wetten blijken gegeven van verhoogde solidariteit en strijd lust, dan zou het geen fiasco zijn geweest. De staking, waartoe op 2 April

is besloten, was geen fiasko: maar de „algemeene werkstaking”, waartoe het komitee de laatste dagen besloot, had achterwege kunnen blijven.

Vliegen: Kunnen niet: moeten wel.

Troelstra: De eigenlijke staking is in ieder geval een imposante uiting geweest. Mislukt is de algemeene werkstaking, doorgezet ondanks en na het manifest van het komitee, toen Van Emmenes zei: „nu begint het eerst”, toen D. N. zei: „nu moeten wij staken, om te verhinderen, dat de wetten zich inleven in de burgerlijke maatschappij.” Een fiasko was: het laffe buigen van komiteeleden voor de schreeuwers in het Paleis voor Volksvlijt: de nachtvergaderingen in den A. N. D. B., de kletsplaatjes over „verraad” enz.

Uit zulke ondervindingen moeten wij leeren, dat de Nederlandsche arbeiders nog niet sterk en hoog genoeg staan, om met hen dergelijke groote bewegingen op touw te zetten.

Wij mogen dus niet zeggen: als zoo'n beweging weer komt, gaan wij weer mee. Spr. gaat niet mede met wat Gorter zeide, dat deze ongeregelde, woeste weg de aangewezen is in Nederland om het socialisme te prediken.

Gorter: En andere middelen.

Troelstra: Dit is voor de toekomst carte blanche geven voor alle wenschen, die in het proletariaat opkomen. Spr. meent, bij Van der Goes een vergissing te konstateeren. Deze zegt: als het proletariaat iets doet, moeten wij erbij zijn. Het klassebewuste proletariaat, ja, maar het onbewuste proletariaat moet niet aan ons de lakens uitdeelen: het moet komen onder den indruk van onze taktiek. Wij moeten hun toevoegen: gij zult begrepen hebben, dat het gebeurde zich niet moet herhalen, en als gij het niet begrijpt, zullen wij het u met verwijzing naar de ondervinding leeren.

Het gemis van het algemeen kiesrecht heeft de menschen ertoe gebracht, den anderen weg te zoeken. Laat ons dus streven, niet opnieuw den anderen weg op te gaan, maar om zoo spoedig mogelijk het algemeen kiesrecht te krijgen. Velen van ons hebben de illusie gehad, dat de arbeiders die vatbaar zijn voor de propaganda van Domela Nieuwenhuis, eigenlijk de aangewezen sociaaldemokraten zijn: wij hebben thans geleerd, dat als deze elementen in onze partij komen, doordat wij van onzen weg ook maar eenigszins afwijken, zij niet ons program van zijn vlekken zullen zuiveren, maar allerlei vlekken in ons program zullen brengen.

Fortuijn: Heele olievlekken!

Troelstra: Zij zullen allerlei eischen aan ons stellen, die wij niet met een gerust geweten kunnen voldoen: thans willen zij van de wet niets weten, maar beginnen zij er eenmaal mee, dan meenen zij van alles bij de wet te kunnen krijgen (minimumloon b.v.) het zijn in den grond burgerlijke elementen. Men verwijt den Kamerleden burgerlijkheid — zij verpraten zich wel eens een beetje, al erkennen zij dat niet altijd — maar het standpunt onze fraktie is steeds zuiver proletarisch geweest. De deur staat voor deze elementen open, maar als zij bij ons willen komen, moeten zij afstand doen van de santekraam die zij totnogtoe aanbeelden hebben, want het geloof aan D. Nieuwenhuis is groter hinderpaal in den klassenstrijd dan het geloof aan God. (Applaus.)

Kritiek is goed, maar geen kritiek die onnoodig de eigen partij blameert om anderen tot toetreding te bewegen, waardoor men juist het tegendeel bereikt. Spr. dankt den voorzitter en het kongres voor de loyale, eerlijke, rondborstige manier, waarop

deze zaak in het kongres is behandeld. (Luidapplaus.)

Gorter deelt mede waarom Pannekoek hier niet kon zijn. Spr. vindt Pannekoek's brief volstrekt niet zoo onbehoorlijk, hij is zeer scherp van toon, maar verder niet. Troelstra bespreekt echter Pannekoek's tweeden brief, dien de vergadering niet kent, en dat is unfair.

Spr. overlegt niet met Troelstra, omdat deze ons niet behandelt op de manier waarop men dat behoort te doen. Onze ondervinding is: de manier om Troelstra aan te pakken is: kalm en hard. (Applaus.)

Troelstra antwoordt, dat de discussie tusschen spr. en Gorter altijd in het openbaar is gevoerd; spr. heeft echter juist gevraagd, waarom vóór het openbare optreden Gorter en zijn vrienden vooraf niet trachten inlichting te krijgen, of door persoonlijk verkeer eenigen invloed op spr. te oefenen, daardoor zouden althans misverstanden en *onmoedige* debatten worden voorkomen. Sedert jaren draagt spr. een groote verantwoordelijkheid, en hij beroept zich op de partijbestuurders en de redakteuren, of het moeilijk is, met hem om te gaan.

Pas die taktiek toe, en als wij zoodoende niet tot eenheid komen, tracht dan in het openbaar uw meening ingang te doen vinden. Waar noodig moet publiek debat worden gevoerd, maar laten wij vooraf wat meer met elkaar praten en schrijven, tot mindere vreugde van de tegenpartij. (Applaus.)

Spr. deelt in antwoord op de gestelde vragen tot zijn groot leedwezen mede, dat Van Kol over zijn vertrek naar de West de Kamerklub niet heeft geraadpleegd; Van Kol had reeds in Januari passage genomen: hij had het met het oog op de dwangwetten reeds een paar maal verlengd; dit ging nu echter niet langer. Spr. laat het oordeel over deze houding van een soc. dem. Kamerlid in den klassenstrijd op dit oogenblik over aan het kongres; de Kamerklub is echter van oordeel, dat Van Kol niet had mogen heengaan! (Applaus.) Van dit heengaan wordt door onze tegenstanders schandelijk misbruik gemaakt, alsof hij uit lafheid zou zijn heengegaan. Spr. komt daartegen op met alle kracht.

Op den Dinsdag in April '93 toen in Brussel revolutie was, en alle betoogers vluchtten, ging één groote hooge figuur voorwaarts in de richting van de gewapende macht (applaus). Die figuur was Van Kol. Het is beneden Van Kol, zich van dezen anarchistischen smet te zuiveren; maar het is een burgerlijke opvatting van Van Kol, de koloniale politiek te stellen boven den klassenstrijd. Als vriend van Van Kol zal spr. hem dit zeggen.

Tak heeft gevraagd, of in zulke moeilijke tijden de redaktie van *Het Volk* buiten het Partijbestuur mag omgaan. Er zijn over „Wat nu” harde noten in het P. B. gekraakt. De meerderheid heeft het afgekeurd. Er is veel gesproken in het P. B. over een betere verhouding tot de redaktie; de misstand wordt gevoeld, spr. hoopt, dat de oplossing zal kunnen worden gevonden.

TWEDE DAG.

Om 9 uur werd het kongres heropend. Voor de verdere debatten werd de spreektijd voor ieder op 10 minuten gesteld.

Schaper constateerde dat de motie-Bussum vooral door de toelichting van v. d. Goes, een votum van hooge goedkeuring van de staking geworden is. Al prees men nu ook het partijbestuur nog zoo, dan kon spr. dat niet aanvaarden. Het meedoen aan de staking door de Partij beschouwde spr. als te vergelijken bij de daad van een hen,

die eende-eieren heeft uitgebroed en de eende-kuikens nu uit moederlijk instinct nazwemt. Het proletarisch instinct van Gorter is een eende-kuiken-instinct. Er moet erkend worden, dat het gebeurde een ramp en een fout is. De theorie van Van der Goes leidt er toe, dat men, als men geen brandspuit bij de hand heeft, maar zelf in de vlammen moet vliegen. Overigens heeft Vliegen blijkbaar de motie-Wessels uit de vergadering van 2 April niet begrepen. Wessels stond toen geheel aan onze zijde en de beteekenis der motie was, dat de transportarbeiders zelf hadden beslist en het C. v. V. nu moest uitvoeren. Op die voorwaarde heeft het partijbestuur voorgestemd. Tegenstemmen was: lafhartig in je schulp kruipen, slechts formeel tegenstemmen, en dat ging niet voor een politieke partij. Er was door het partijbestuur genoeg gewaarschuwd. Het was ook noodig voor het heil der arbeidersbeweging dat Vliegen en Oudegeest in het comité bleven. Men wilde hen er uit gooien, klaarblijkelijk om de handen vrij te hebben voor anarchistische dolheden. Daarom ook moesten wij er bij blijven en royaal medewerken.

Van Oudegeest's rede had spr. vermeld gestaan. Oudegeest was het geweest, die was begonnen het partijbestuur te verzekeren op ernstige en dringende vragen zijner leden, dat de staking gelukken zou. Daarenboven had Oudegeest toenmaals van de proclamatie gezegd, dat ze uitgevaardigd moest worden o. a. om de spoorweglui zelf te bevredigen en van direct staken weer na 31 Januari af te houden, daar zij vreesden door een strafwet weerhouden te zullen worden om nu voortaan met het zwaard der staking de directies te dreigen. Juist wat men ten onrechte noemde „het dreigement” heeft ons zoo veel last bezorgd. En nu zegt Oudegeest: dat is de schuld van *Het Volk*. Spr. kwam daar met kracht tegen op.

Henriëtte Roland Holst was het op eenige punten met Troelstra en Schaper niet geheel eens. Het artikel „Wat nu?” kon spr. zich niet verklaren uit de door haar bijgewoonde tweede vergadering van hoofdbesturen. Zeker, de anarchisten dreven naar een anarchistisch avontuur. Maar hun moties waren teruggetrokken of verworpen. Ook beriep Troelstra zich op het geheimhouden der cijfers door het comité. Spr. meende, dat er veel sterker had moeten worden aangedrongen op het publiceeren daarvan. Maar overigens hechtte spr. aan die cijfers niet veel, omdat vele ervan later niet met de uitgebreidheid der staking bleken te kloppen.

Als dus Troelstra den dag daarna tot de conclusie kwam dat het een fout van de S. D. A. P. was geweest, met het niet-bekend maken der cijfers aan de hoofdbesturen genoeg te nemen, had hij het partijbestuur bijeen moeten roepen of de hoofdbesturen bijeen moeten zien te krijgen. Maar hij had niet zoo in de krant moeten schrijven.

Voorts meende spr. dat het partijbestuur in de vergadering van 2 April tegen de motie-Wessels had moeten stemmen. Spr. was sterk onder den indruk geweest van Oudegeest's optreden toen. Oudegeest kwam met feiten die later bleken waar te zijn en de andere hoofdbesturen die hem tegenspraken, kwamen alleen met praatjes.

Maar zelfs al had de zaak er beter voorgestaan, dan was het nog beter geweest dat het partijbestuur had tegengestemd. Zulk een ontzaglijke gewichtige en in het leven der arbeiders zoozeer ingrijpende zaak moet door de leiders in besloten vergadering

zoo veel mogelijk worden tegengehouden. Dringen dan de arbeiders zelf naar voren, dan is het goed.

Wat nu de zoogenaamde anarchistische arbeiders betreft, Fortuijn en Troelstra noemen ze burgerlijk en zeggen dat ze verder van ons afstaan dan de christelijken. Maar Troelstra heeft in dezen strijd weinig aan de agitatie kunnen doen. Maar spr. en anderen hebben velen van die gewone vakmannen hoog leeren waardeeren. Velen van hen zijn als slachtoffer gevallen en het gaat niet aan te zeggen, dat zij verder van ons afstaan dan de christelijken.

Sleef wees erop dat het partijbestuur niet had aangedrongen op het openbaren der cijfers. Dit was niet geschied, omdat Vliegen en Oudegeest voorspeld hadden dat dan het heele Comité uiteen zou springen. Het aannemen van de motie-Wessels had mevrouw Holst niet bijgewoond. Er waren 7 moties, verwarde discussie, groote afmatting. Uit dien brouwketel kwam toen de motie-Wessels.

Die motie zegt: gehoord de verklaring der spoorwegorganisatie, besluit de staking der spoorwegorganisaties te proclameeren, en de andere vakken op te roepen tot staking zoover noodig. In die motie werd de algemeene werkstaking niet geproclameerd. Wessels zeide zelf: alleen de organisaties zelf moeten beslissen of ze staken willen. Eerst later is het voorgesteld alsof die vergadering tot de algemeene staking besloten had.

Is er een misverstand tusschen het partijbestuur en de voorstellers der motie, dan is dat alleen uit het zeer verward karakter der discussies te begrijpen.

De Voorzitter achtte het vrij nutteloos om hier te gaan redekavelen of we voor of tegen die motie-Wessels hadden moeten stemmen. Achteraf gezien was het tegenstemmen der S. D. A. P. zeer betreurenswaardig geweest. De A. N. D. B. stemde tegen, maar zou toch meestaken. Maar als de S. D. A. P., die niets te staken had, alleen te organiseeren, tegenstemde, had zich dan konsekwent als organisatie moeten onttrekken. Dat was zeer noodlottig geweest. De anarchisten wilden geen staking tegen de dwangwetten, maar een revolutie. Daarvan gaven zij o. a. blijk door voor te stellen dat eerst gestaakt zou worden na aanneming der wetten. Dat wil zeggen: de revolutie. Daaraan hebben ze ook na de opheffing der staking uitvoering gegeven. Waren wij er niet bij geweest en er niet krachtig tegen te velde getrokken en hadden de verstandiger vakorganisaties niet terstond weer het werk hervat dan was een bloedbad ontstaan.

Helsdingen erkende het gegronde van het verwijt te voelen. Alles achteraf beschouwd betreunde spr. dat niet tegengestemd was. Maar het was heel moeilijk, na de berichten der hoofdbesturen der spoorwegorganisaties, die ten slotte door Oudegeest niet meer werden tegengesproken.

Van Kuikhof had in het partijbestuur slechts een adviseerende stem. Maar hij zou onvoorwaardelijk tegen de motie-Wessels gestemd hebben, daar deze de beslissing in handen van het comité van verweer legde.

Oudegeest wilde een verklaring zijner aangevochten woorden geven. De spoorweglui waren onder den indruk van de woorden der burgerlijke pers, maar ook onder den invloed der artikelen van *Het Volk*, als: „De leeuw toont zijn klauw”. Die woorden gaven de lui overschatting van kracht, kweekten overmoed onder het personeel. Daarmee zeide spr. niet dat *Het Volk* half-en-half de schuld droeg. De oorzaak ligt natuurlijk bij regeering

en burgerpers, die ophitste. Maar te ontkennen viel niet dat die artikelen invloed hadden. (Troelstra: En je eigen artikelon dan?) De kwestie is, dat de beweging van Januari alleen uit geluk geslaagd is, dat er veel te veel beteekenis aan gehecht is.

Zeker had spr. 13 Februari aan het partijbestuur gezegd, dat de geest goed was; eerst daarna is de inzinking van den geest begonnen.

Spr. wilde zijn deel der verantwoordelijkheid niet van zich afschuiven. Ook zijn flaters en fouten zal hij te verantwoorden hebben en daartoe is hij ten allen tijde bereid. Maar hij behield zich ook voor, aan te wijzen, waar naar zijne meening ook mee de schuld lag.

In de door Helsdingen bedoelde vergadering had spr. ten slotte gewezen, omdat het, nadat hij ongeveer 2 uur tegen den stroom had opgeroeid, toch niet meer gaf. En eindelijk: de motie-Wessels hield wel degelijk de staking in.

Gorter kan nog niet toegeven dat Troelstra een lijn gevolgd had die hij moest volgen. Het was duidelijk in die dagen dat er gestreden moest worden. En dan waren er maar twee antwoorden: zooals Wibaut zegt: neen, en zoo spr. zegt: ja. Maar men kan niet zeggen nu eens ja en dan eens neen. De tegenstrijdigheid in het artikel „Wat nu?“ is onoplosbaar. Geen politieke, wel economische staking, (Troelstra: Dat heb ik gister toch uitgelegd.) Ja, maar dat is voor mij niet voldoende. Troelstra heeft gisteren wel gezegd dat hij met het afraden van politieke en het aanraden van economische staking, de geloovige arbeiders voor hun looneischen had willen krijgen aan den kant der neutrale vereenigingen, maar werd deze staking er een minder politieke, tegen de geheele bezittende klasse gerichte, om, omdat men zei: wij *bedoelen* haar alleen economisch? Bovendien de looneischen werden immers gesteld? Neen, vooral omdat Troelstra toen de cijfers kende, en toch de economische staking aanried, bleef Tr.'s houding voor spr. onbegrijpelijk. De economische staking was even gevaarlijk. Men mag dat dogmatiek noemen, maar men moet vooruitzien, wat de klassenstrijd eischt. Troelstra had gewaarschuwd en zich doen beïnvloeden door de dingen van den dag. Hij had tot het uiterste moeten strijden. (Troelstra: Dat heb ik gedaan!) Ja, maar ge hadt het ook moeten zeggen. (*Gelach.*) Het was van te voren te zien, dat de liberalen op één hoop gedreven zouden worden met de klerikalen. (Schaper: Zoo eenvoudig is die zaak niet.)

En nu de calvinistische en de anarchistische arbeiders. Troelstra gaat de eersten veel uitlokender tegemoet dan spr. de anarchisten. Hij zegt: jullie kunt van de S. D. A. P. miljoenen krijgen. (*Luid protesten.*) Wij zeggen tot de calvinisten: Wij S. D. A. P. zullen u helpen om onze mede-arbeiders in de verdrukking te houden. (*stemmen: och kom!*) Ja, dat is mijn overtuiging. Zeker, spr. zeide: er is iets niet goed bij ons en hij riep de anarchisten op om dat bij ons te komen verbeteren. Maar was dat verlokken? Spr. tart Troelstra één geval te noemen waarin hij om de anarchisten te lokken, van het soc. dem. standpunt was afgeweken.

Spr. verzocht ten slotte te bedenken dat bij de propaganda deze strijd een reuzenwapen is tegen het gebrek aan organisatie, dat de anarchisten kweken. Maar dan ook gezegd: wij hebben dezen strijd ten volle meegestreden, niet schoorvoetend. Deze motie hebben wij daartoe noodig in den strijd tegen de anarchisten. (*Appl.*)

Horsman wilde Oudegeest verdedigen. Men

moet de omstandigheden goed in het oog houden. Na de overwinning op 31 Januari zeide Oudegeest tot spr.: Met die overwinning zitten wij in de maag, er is geen houden meer aan, het loopt mis met onze organisatie. Den Zondag dat de werkstaking geproclameerd was, wist spr., als hoofdbestuurder der spoorwegorganisatie, er nog niets van. De proclamatie is niet van Oudegeest alleen, maar van de gezamenlijke hoofdbesturen der spoorwegorganisaties. Stelt eens, dat de S. D. A. P. niet had meegedaan, dan hadden de partijgenooten-vakvereenigingspropagandisten toch moeten meedoen en dan was de grootste ruzie in onze rijen geweest.

Op voorstel van **Spiekman** werd besloten, thans alleen nog maar te laten spreken hen die ook in eersten aanleg gesproken hadden.

Tak had gisteren van Troelstra volle maat in de lengte gehoord, maar zijne bezwaren waren niet weg. Niet tegen de aansluiting bij het comité van verweer verzette spr. zich, maar tegen de taktiek van partijbestuur en krant. Meent spr. nu eens te moeten opwekken, dan weer te moeten remmen, dan is daardoor niet de vaste lijn der partij gewaarborgd. Het medeweten der bedriegerij van het comité heeft Troelstra doen waarschuwen. Erkend is dus dat hij niet van den aanvang af bezorgd was.

Wanneer men nu ten aanzien van zoo gewichtige vraagstukken de redactie moet voeren op die wijze, dan hangt men van het toeval af, niet van een vaste meening der partij.

Polak zegt, dat we ons bij tegenstemmen tegen de staking aan het comité hadden moeten onttrekken. Daar is geen enkel motief voor aan te voeren. Dit leek spr. een poging om zich aan de verantwoordelijkheid voor het votum van 2 April te onttrekken. (Polak: Volstrekt niet.) In ieder geval moet het gewicht diem niet verminderd worden.

Troelstra had de leelijke anarchistische staking tot een mooie sociaaldemocratische staking omgepraat. Het was als een goochelaar. Zoo stond er nog een glas water onder een koker en na wat hokus-pokus was het een citroen. (*Gelach.*)

Er is geen zweem van wantrouwen. Maar erkend moest noodzakelijk worden dat er gefaald was.

Een enkel woord over de motie-V. d. Goes. Dat was niets dan een onder frasen bedekte aanmoediging, dat we een volgenden keer weer moeten mee doen. Vooral ook in het laatste der toelichting stemt ons dat tegen de motie. De hier toegelichte taktiek is een andere, dan waarop de meesten onzer lid zijn geworden van de partij. Dat gaat maar zoo ineens niet. Het proletarisch instinct is als een teken van ontvankelijkheid van de bewustheid met vreugde te begroeten. Maar zoolang het niet tot bewustheid ontwikkeld is, moeten wij dat instinct niet vertrouwen als richtsnoer van ons handelen en trachten het op te voeren tot bewustheid. De motie gaat in tegen onze waardeering van den parlementairen arbeid, tegen al onze oude taktische inzichten. Spr. stelde namens Amsterdam III de volgende motie:

„Het congres;

overwegende, dat de jongste beweging tegen de dwangwetten de arbeidersbeweging is overvallen;

dat de arbeiders, indien zij het algemeen kiesrecht hadden bezeten, daarin een wapen hadden gehad om zich te verweren en in dat geval niet hun toevlucht tot een politieke werkstaking ter verdediging hunner bedreigde rechten hadden genomen;

dat zij wegens gemis aan eensgezind klasse-

inzicht en gebrek aan organisatie nog niet in staat zijn gebleken dergelijke groote bewegingen met succes te voeren en dat deze gebreken tijdens de beweging zelve niet waren te verhelpen;

keurt de houding goed van het Partijbestuur, dat zich in deze strijd der vakorganisatie tot handhaving harer rechten met deze solidair heeft getoond en daardoor aan de arbeiders het bewijs heeft geleverd, dat zij ook in de hachelijkste oogenblikken op de S. D. A. P. kunnen rekenen;

herinnert de partijgenooten aan hun plicht om onder de arbeiders het soc. dem. inzicht en de organisatie te versterken

en neemt zich voor den strijd voor het algemeen kiesrecht met verdubbelde kracht te voeren."

Het is noodig, voluit onze instemming met de aansluiting bij het Comité van Verweer uit te drukken. Maar we moeten ook sterk uitdrukken, dat we terug willen naar onze oude taktiek. (*Applaus.*)

Vliegen wees er op, dat vier partijbestuurders verklaard hadden waarom er voor de motie-Wessels gestemd was. Dat waren echter vier afwijkende verklaringen. Toch was de zaak nu duidelijk, men had de motie-Wessels niet begrepen. De motie klopte nl. volstrekt niet met Wessels toelichting. Wessels heeft blijkbaar in de motie naar een *modus vivendi* gezocht, om, niettegenstaande de motie van 20 Febr., toch de beslissing uit de handen der spoorwegverenigingen te nemen.

Nu ontkent mevrouw Holst de waarde der cijfers, Zij zegt: ze zijn niet uitgekomen. Wel degelijk, alleen de gunstige zijn niet uitgekomen, de ongunstige wel.

In Troelstra's rede zit dat hij eenerzijds de staking verheerlijkt en haar anderzijds aftakelt. Er is een merkwaardige overeenkomst tusschen Troelstra en Gorter: ze zien gaarne de arbeiders op zijn mooist en houden hun wenschen voor de werkelijkheid. De staking is niet zoo mooi geweest. Duizenden die meestaakten, wisten niet wat ze deden. De razende teleurstelling na de opheffing der staking bewijst, welk een ontzaglijke anarchistische illusies men zich van de zaak had gemaakt. Met de leiders der min-of-meer anarchistische vakverenigingen was het net zoo.

De motie van III drukt wel uit wat het congres bedoelt. De motie-Bussum kan het slechts zeer gedeeltelijk aanvaarden en wel alinea 1-3, alinea 8 en alinea 11. (*Gelach*). In de laatste alinea moet een en ander gewijzigd worden. Het is echter beter misschien om Taks motie maar te nemen.

Mendels was door Troelstra's antwoord niet bevredigd omtrent de fout in den oorsprong. De fout was het klakkeloos meegaan met het anarchisme. De fout was dat men dit als gelijkgerechtigd deel der arbeidersbeweging beschouwde met de S. D. A. P. en de vakbonden. Daardoor hebben wij al die beunhazen in de beweging gehaald als mijnheer v. Eeden, die toch waarachtig niets met de arbeidersbeweging uitstaande heeft. (**Troelstra**: Je treedt zelf op Meibewegingen met Samson op.) Zeker, maar niet als vertegenwoordiger eener organisatie. Als we van te voren gezegd hadden: het is van het begin af aan een avontuur als die lui meedoen, dan hadden we sterk gestaan.

Het artikel „Wat nu?" was spr. nog altijd onverklaarbaar. Hij begreep niet, als zulke belangrijke feiten, voorgevallen op de tweede hoofdbesturenvergadering dat veroorzaakt hadden, waarom er dan geen partijbestuursvergadering geweest

was, en het P. B. zelfs zonder er één woord over te reppen, uiteen is gegaan.

Spr. zou met alle overwegingen der motie-Bussum niet kunnen meegaan. Toch moest er een verklaring van het congres komen. Maar in geen geval moesten wij den indruk maken alsof wij berouwvol op het zondaarsbankje waren gaan zitten. Spr. en bijna allen hadden met volle overtuiging meegedaan en dat moet uit de motie blijken.

Wibaut zag in de motie-Bussum niet volgens Gorter een verduidelijking der taktiek. We hebben uit het gebeurde toch wel zooveel geleerd, dat we een volgende keer trachten zouden een aantal groote fouten te vermijden. Het stond niet: vechten of overgeven. Er was toch nog wel verzet mogelijk op een andere wijze dan door staking. Ons protest in vergaderingen heeft veel meer de wijziging van het oorspronkelijke wetsontwerp bewerkstelligd dan de bedreiging met staking.

Gorter en v. d. Goes wilden meestaken, al wisten ze dat het mislukken zou, want, zeggen ze, de aandrang ging uit van de proletarische beweging en anders zou de reactie sterker worden. Spr. echter zag het juist andersom: we hebben nu eens ons best gedaan om de reactie heel scherp te maken. Als we het algemeen kiesrecht wisten, is dat dan een reden om aan een onmogelijke beweging mee te doen? Dat we desnoods revolutie willen, dat scheidt ons van de vrijzinnig-demokraten, zegt Gorter. Maar spr. wil geen revolutie, als we er de macht niet toe hebben. Dat moest eerst overwogen en het is niet overwogen.

Ook tegen Troelstra had spr. een en ander in te brengen. Deze verdedigde de werkstaking als machtige demonstratie. Nu gaf spr. toe dat het wel eens het geval kon zijn, dat achteraf zoo'n staking een goede demonstratie bleek. Maar om het daartoe op touw te zetten, daartoe was het middel wat gevaarlijk. (*De spreektijd is afgelopen.*)

V. d. Goes constateerde dat zijn toelichting niet of nauwelijks was aangetast. Niemand had de menschen willen aantasten, die de staking hadden uitgevoerd. Overigens, men kweekt anarchisten, als men alle onbewuste menschen voor anarchisten uitmaakt of als men alle menschen die meededen, uitmaakt voor uitvoerders van een anarchistisch avontuur. Als dat waar is, dan zijn wij hier bijna allemaal anarchisten.

Intusschen, na het gesprokene staan wij niet op het aannemen der motie. Maar tegen Schaper's beeld moet geprotesteerd. Waren de stakers eenden, omdat ze in den strijd in hun element waren? Maar laten wij oppassen geen kakelende kip gelijk te zijn. (*Applaus*)

Nog wilde spr. een persoonlijk woord tot Troelstra spreken. In de laatste jaren heeft zich één groot conflict telkens herhaald. En spr. wilde dat gaarne zien bijgelegd. Troelstra legde zich de vraag voor: hoe komt het dat ik bij menschen als Gorter, Pannekoek, gedeeltelijk ook spr. zelf, telkens gevoeligheden opwek? Bernstein schreef van Lassalle, dat zijn bedoelingen nooit miskend zijn, maar dat hij een groot revolutionair doel trachtte te verwezenlijken met diplomatische middelen. Troelstra is te veel geworden een diplomaat, die de belangen der mogendheid, het proletariaat, verdedigt bij de bourgeoisie. In „Wat nu?" is een wending die onbegrijpelijk is voor de massa. Wij keuren niet af, dat Troelstra met de omstandigheden verandert, maar dat het niet altijd duidelijk is waarom hij verandert. De vijanden zeggen: hij verbergt iets kwaads. Wij weten dat natuurlijk beter. Troelstra overwege of hij altijd klaar genoeg zijn wen-

dingen uitvoert. Dan zullen vele onaangename verhoudingen een einde kunnen nemen.

Fortuijn kwam ertegen op, dat men hem zijn rondborstigheid verweet. Onze kracht zit juist in onze openbaarheid. Wij kunnen wat niemand anders kan: volkomen vrijuit spreken. Zeker had spr. in het Hogerhuis-comité zitting genomen, maar niet voordat de anarchisten er uit waren: zoo gek was spr. niet. Als het P. B. een baantje heeft op te knappen, waar geen zijner leden aanwil, leent hij zich daar niet toe. Het Comité van Verweer moest een comité van verwarring worden; het is een noodzakelijkheid voor het anarchisme om verwarring te stichten. Gorter zegt: verzet tot het uiterste, dan sterven wij liever. Ja, maar we gaan zoo gauw niet dood. Het is veel beter te leven voor de arbeiders. Geen groote woorden, asjeblijft!

Spr. had een motie ingediend en om het congres er respect voor in te boezemen, deelde hij mede, dat A. H. Gerhard ze had opgesteld. De motie luidde:

„Het congres keurt het af, dat het Partijbestuur, eenmaal in het Comité van Verweer plaats genomen hebbende, niet van het begin af aan zich krachtig en onomwonden tegen de algemeene werkstaking heeft verzet of althans zijn houding te dien opzichte niet heeft gereserveerd, of wel niet van zijn afkeuring in het openbaar heeft doen blijken.”

De beschuldiging van de lafheid van den moed trok spr. na Troelstra's verklaring in. Maar hij handhaafde zijn beschuldiging van gebrek aan inzicht. We moeten niet bang zijn voor de anarchisten. Wij kunnen hen best aan, wij schudden ze van ons af, anarchistische, zwarte en zelfs roode duivels. (*Luid gelach.*)

De voorzitter deelde mede dat in de motie van Amsterdam iets ingevoegd werd. De eerste alinea luidt nu:

„Overwegende dat de jongste beweging tegen de dwangwetten, als gevolg van het drijven der regeering en de tyrannie der spoorweg-directies, de arbeidersbeweging is overvallen.”

Troelstra kreeg nu het woord tot repliek. Hem was onvastheid van lijn verwenen. Het beginpunt zijner lijn lag in de motie van 20 Februari, het eindpunt in de motie-Wessels. Het was immers niet meer mogelijk een hoofdbestuursvergadering der spoorwegorganisaties te houden en dus moest men met de verklaringen der aanwezige hoofdbestuurders genoegen nemen. Waar bleek, dat de geest der arbeiders beslist vóór staking was, en waar spr. een vaste taktiek volgde, moest hij voor de motie-Wessels stemmen.

De bezwaren van Tak en Gorter tegen spr.'s wijze van redigeeren maakten geen indruk op hem. Deze beiden zouden evenzoo gedaan hebben op spr.'s plaats. V. d. Goes zegt: Gij had „Wat nu?” schrijvende, de volle waarheid moeten zeggen. Maar hij liet er op volgen: „Voor zoover dat onder de omstandigheden mogelijk was.” Spr. had verraad gepleegd, als hij geschreven had wat hij wist en ware hij „diplomaat” geweest, dan had hij dat artikel niet geschreven. Overigens betreurde spr. v. d. Goes' woorden, omdat die zijn positie weer moeilijker maakten, al werd het met de beste bedoeling gesproken. Spr. is geen diplomaat. Daarvoor is hij te scherp en te harts-tochtelijk. Spr. hoopte dat het kongres zou toonen het met v. d. Goes niet eens te zijn. (*Luid appl.*)

Spr. wil ook zijn meening geven, hoe het klubje van de *Nieuwe Tijd* zulk een onjuiste meening van hem kan krijgen. Dat is een klubje van alleen dogmatische personen, die zich aldus

isoleeren. Het ware gewenscht dat zij ook eenige personen onder zich opnamen, die de zaken anders bekijken. Gij mist zelfbeleid, zeide spr., en ziet mijn beleid voor diplomatie aan.

Met Lassalle had v. d. Goes spr. vergeleken in een slechte eigenschap. (Loopuit: De geschiedenis heeft Lassalle in het gelijk gesteld.) Men denke toch dat zij die nu eenmaal geroepen zijn, van alles de spits af te bijten, ook menschen zijn, en dat, als ze hun energie en opgewektheid zullen behouden, er beter waardeering in de partij moet zijn en men niet slechte bedoelingen moet zoeken.

Spr. kwam er ook tegen op dat men zijn zoeken naar de lichtzijde in de beweging een goocheltoer noemde. Er is veel schoons in deze beweging; het leelijke zit hem in het inwendig wantrouwen, de akelige manier, waarop de zaak verlopen is.

Spr. konstateerde met genoegen dat de bedoeling der motie-Tak handhaving der oude taktiek is. Door den strijd zelf zullen de inzichten zoozeer verhelderd worden, dat zulke avonturen als het verledene niet zoo licht meer zullen voorkomen. Leverde de beweging in haar geheel na afloop een tooneel van inwendige verdeeldheid, wantrouwen, haat en verwarring, laten wij zorgen, ook uit dezen strijd weer solidair te voorschijn te komen en bedenken, dat wij eendrachtig moeten staan tegenover den gemeenschappelijken vijand, die ons van alle kanten zoo fel bedreigt. Het moet hier blijken dat wij als trouwe broeders te samen zijn. De vijand moet zien dat hij zich de tanden stuk zal bijten op de rots onzer solidariteit. Spr. noodigde Gorter uit als teeken daarvan op het podium te komen om hem de hand te drukken.

(Gorter snelt naar het podium en beiden drukken elkaar langdurig de hand. (*Luid, langdurig appl. en geestdriftig gejuich.*) Het kongres barst uit in den Socialistenmarch.)

Gorter deelde mede dat de motie-Bussum werd ingetrokken. Met de motie-Amsterdam III stemde spr. in, maar hij miste er in de volle bemoeiding van het proletariaat.

De Voorzitter deelde de volgende amendementen mede:

Amsterdam V wil de volgende alinea invoegen vóór de alinea over het partijbestuur:

„Ziet in de uitvoering der werkstaking door het proletariaat het verblijdende en hoopvolle teeken van den moed en de offervaardigheid van vele Nederlandsche arbeiders die zich de brutale aandrang van hare meest onmisbare rechten niet laten welgevalven zonder den uiterste poging van verweer.”

Dit amendement werd overgenomen door Amsterdam III en het partijbestuur gaf er zijn instemming mee te kennen.

Arnhem stelde voor, in de motie voor „hachelijke oogenblikken” te lezen „een hachelijk oogenblik” en achter het woord S. D. A. P. in te voegen het woord „heeft”.

De motie van Amsterdam VI (Fortuijn) werd onvoldoende ondersteund. (*Applaus.*)

Het amendement-Arnhem werd niet geamendeerd.

De motie-Amsterdam III, zooals zij geamendeerd is door Amsterdam V, werd aangenomen met alleen de stem van Amsterdam VI tegen. (*Luid applaus.*)

Nadat de stembriefjes van de verkiezing van het partijbestuur waren uitgereikt, ging de pauze in.

MIDDAGZITTING VAN MAANDAG.

Aan de orde is het verslag van den Partijsekretaris (1)

(1) Zie Bijlagen A, B en C.

en de Partijleiding. **De Voorzitter** geeft in overweging, alleen de gewichtigste dingen ter sprake te brengen.

Pieters-Amsterdam V keurt af het advies van het P. B. aan de afd. Den Haag, om tijdens de verkiezing in Amsterdam IX niet deel te nemen aan de tusschentijdsche verkiezing in Den Haag. Spr. is overtuigd, dat als Den Haag toen had meegedaan, terwijl onze partijgenooten daar de beslissing in handen hadden, de raad van het *Handelsblad* voor Amsterdam IX een andere zou zijn geweest.

Verder heeft spr. bezwaar tegen de wijze waarop de corrector-verslaggever van *Het Volk* is benoemd. Daarbij is afgeweken van den regel, dat vakmannen-journalisten den voorrang hadden, en er waren partijbestuurders, die niet eens den naam van alle sollicitanten kenden.

De Miranda-Amsterdam III stelt voor, na de punten 6—9 van de agenda, alleen te behandelen de punten 45 (gemeenteprogram), 38 (benoeming hoofdredakteur) 34 (bespreking van de Kamerfractie) 16 (verkiezingsfonds) en de agrarische commissie.

Vliegen (A'dam IX) klaagt over het kolossaal gebrek aan brochures. Het P.-B. moet de leden uitnoodigen, propagandistische brochures te schrijven, en daarvoor eenig honorarium betalen. Desnoods wil spr. een commissie van eenige goed onderlegde partijgenooten, die over de wetenschappelijke waarde van geschriften oordeelen.

De Voorzitter antwoordt, dat het advies aan Den Haag II is gegeven door het Dag. Bestuur. Voor een advies van het Partijbestuur was geen tijd meer. Den Haag II werd niet een ongunstig distrikt geacht; maar het P.-B. achtte het noodig, alle financieele en propagandistische krachten op Amsterdam IX te concentreren. Dat gebeuren zou wat in A'dam IX gebeurde, kon niemand voorzien.

De benoemde corrector-verslaggever is spr.'s broer; maar hij staat volkomen vrij in dit geval. Wanneer het personeel in de redactie moet worden aangevuld, wordt het advies van de redactie gevraagd; wat het P. B. doet, is weinig anders, dan daaraan zijn sanctie hechten. Alle sollicitaties zijn in handen gesteld van de redactie, deze maakte een voordracht van drie; deze voordracht is in handen van het P. B. gesteld. Over de benoeming hebben wij geen reden ons te beklagen, evenmin over den niet-benoeming der vakmannen-sollicitanten.

Verder toont spr. aan, dat 10000den brochures en geschriften door het P.B. in den loop van het jaar zijn verspreid. Toch is er iets waar van wat Vliegen zeide.

De moeilijkheid bij het uitgeven van wetenschappelijke arbeid is uit den weg geruimd. Het schrijven van brochures moet betaald worden, zoowel als het zetten en drukken ervan wordt betaald.

Ceton (Amsterdam III) gelooft dat er nog gebrek is aan goede propagandabrochures bij de verkiezingen. Bovendien is noodig een overzicht van onze congresbesluiten.

Op het oogenblik is wegens de inrichting van het verslag kritiek op de gemeenteraadsleden niet mogelijk.

Eindelijk komt spr. er tegen op, dat giften voor de propaganda zijn gegeven aan bepaalde personen en onder bepaalde voorwaarden.

Van Kuijkhof belooft een verzameling der resoluties. Het volgend jaar zal een vertegenwoordiger van de organisatie der gemeenteraadsleden aanwezig zijn.

De Voorzitter wijst op het geval-Modoo: bij tijdige waarschuwing kan het P. B. voor behandeling, ook van gemeenteraadskwesties, zorgen.

Een euvel is, dat in de partij menschen zijn, die geld geven aan het P. B., of aan bepaalde organisaties, met vooropgestelde bestemming. Hierdoor krijgen wij personen, die zich beijveren hier of daar een blad op te richten of een propagandist te vestigen zonder dat van eigenlijke erkenning van het P. B. sprake is. Dit moet niet kunnen gebeuren. Wie iets beschikbaar heeft, moet dat onvoorwaardelijk storten in de partijkas. Natuurlijk zal aan goed gemotiveerde wenschen zooveel mogelijk gevolg worden gegeven.

Van der Waerden-Amsterdam V vraagt den partijsekretaris, in het financieel verslag op te nemen de afdeelingen die hun verplichtingen niet zijn nagekomen.

Spr. stelt voor, ook het militarisme nog te behandelen.

Van Kuijkhof had de belofte, verleden jaar afgelegd, vergeten. Intusschen zijn er thans maar 4 afdeelingen, die niets hebben betaald. Drie beloven, nog te betalen, de vierde heeft verzocht ze, maar te schrappen. De stijging van de kontributie is 29 pCt., die van het aantal leden 44 pCt.; maar de groote toename van het ledental dateert voornamelijk uit den tijd van Amsterdam IX, het einde van het jaar, en dan waren het vooral de kiesverenigingen, met hun kleinere kontributie, die groeiden. Dit zijn de redenen van deze verhouding.

Soep-Amsterdam I vraagt hoe het staat met de uitgave van het Kommunistisch Manifest; gaarne zag spreker, dat het binnen 2 maanden zou verschijnen. Verder stemt hij in met wat Vliegen zeide en meent, dat indien de partij wat minder krenterig was en wat meer energie aan den dag legde in haar uitgaven, dan zou het niet mogelijk zijn aan particuliere uitgevers in en buiten de partij de beste socialistische geschriften uit te geven. Zoo beconcentreerd zij anderen, terwijl zij zelve er geen voordeel van heeft. Laat zij wat energiekeer zijn, dan kan zij mijn millioenen winsten krijgen.

De Voorzitter zegt, dat het vertaalrecht van het K. M. is verkregen, en de vertaling is gereed. Zij is om advies aan Gorter gezonden; deze heeft wegens de afgeloopen beweging nog geen tijd gehad, ze na te zien.

Van Kuijkhof voegt er bij, dat vooral gebrek aan bedrijfskapitaal den brochurenhandel beperkt in zijn ondernemingskracht.

De Weerd (Den Haag I) vraagt de reden van het verschil in ontvangst en uitgaaf van de bijdragen voor steun aan stakers en uitgesloten.

Van Kuijkhof antwoordt, dat nadat de strijd te Enschede was afgelopen, nog eenig geld daarvoor inkwam, dat niet kon worden afgedragen, aangezien het Steuncomité ontbonden was.

Als plaats voor het Dag. Bestuur wordt opnieuw Amsterdam aangewezen.

Wibaut herinnert aan de instelling voor verbruikcoöperatie, die zich tot taak heeft gesteld om coöperaties die een deel van hun winst willen afzonderen voor de arbeidersbeweging, bij de oprichting van advies en leiding te dienen. De leden zijn voorloopig A. J. Doornbos te Delft en spr.; hij verzocht coöperaties in wording, indien zij advies noodig hebben, zich tot hen te richten. Ook geschiedt het, dat coöperaties geld noodig hebben; de commissie wil aan de geldschietters eenigen waarborg geven, dat het geld dat zij willen geven, alleen aan levensvatbare coöperaties wordt besteed. Tot nog toe is f5000 ontvangen. Voorshotten zijn gegeven of toegezegd aan Schiedam, Den Helder, Wageningen, Leiden en Enschede, en daarmee is deze som zoo goed als verbruikt. Er

dient wel 20,000 gulden bijeen te komen om aan de te verwachten aanvragen te kunnen voldoen. Spr. vraagt om meer bijdragen, bij wijze van een niet zoo erg onsoliede geldbelegging tegen 3 pct.

Aan bestaande coöperaties vraagt spr. een kleine jaarlijksche bijdrage in de kosten der commissie.

Tak deelt namens de commissie, benoemd voor de kleine pers, mede, dat zij haar verslag niet heeft ingezonden, omdat zij haar onderzoekingen tot het laatste oogenblik wenscht voort te zetten.

Hij leest thans het rapport voor, dat aldus luidt:

Toen de commissie benoemd werd, was bij vele partijgenooten het denkbeeld opgekomen om de verschillende weekbladen onzer kleine pers te vereenigen tot één kopblad, waarvan het aan allen te leveren deel politiek, algemeene zaken, feuilleton enz. zou bevatten, terwijl de overblijvende ruimte beschikbaar zou zijn voor de plaatselijke redacties voor nieuwstijdingen, polemiek, propaganda en advertenties. Er is iets aanlokkelijks in de kostenbesparing, die men met eene dergelijke methode zou bereiken, doch er zijn bezwaren. Als het blad in Amsterdam werd gedrukt, zou het bijzondere deel van den inhoud reeds tamelijk vroeg in de verschillende plaatsen moeten worden gerediged gemaakt, zoodat het bij de verschijning zeker drie dagen oud zou zijn en veel van zijn frischheid hebben verloren. Men denke zich zulk een toestand bij plaatselijke verkiezingen!

En er zou toch altijd iets tweeslachtigs zijn in die gedeeltelijk in Amsterdam en gedeeltelijk elders geredigede bladen. De plaatselijke propagandisten en bestuurders, die zich aan deze taak zouden wijden, zouden van hun krant niet het ware plezier hebben. Wat nu onze weekbladen omhoog houdt, de liefde voor het zelf gestichte blad, zou worden gemist.

En er zou ook om andere reden minder propagandistische kracht van zulk een blad uitgaan. Het weekblad heeft zijn gansche ruimte noodig voor plaatselijke propaganda, d. w. z. elke rubriek moet kunnen behandeld worden met het oog op den lezerskring. En bij verkiezingen en bijzondere voorvallen moet, zoo noodig, een heel nummer aan hetzelfde onmiddellijke doel worden dienstbaar gemaakt.

Er zijn dus tal van redenen die tegen het „kopblad” pleiten, en de commissie ontraadt het ten sterkste; alleen zou mogelijk zijn dat de wenselijkheid der toepassing in een bepaald rayon bleek. In dit geval zou het Partijbestuur geraadpleegd moeten worden.

Trouwens onze opbloeiende weekbladen zouden zich niet meer voor het kopblad aanmelden. Zij zijn verschillend van gehalte maar geven allen blijk van liefde voor het werk, en dat werk zelf is een oefenschool voor onze propagandisten en aankomende journalisten.

De commissie onthoudt zich van eene waardeering van elk der bladen. Ware er achteruitgang te constateeren, zij zou meenen dat eene critiek van bijzonderheden tot hare taak behoorde. Nu echter al de bladen zonder onderscheid naar de mate der beschikbare kracht, met lijst en ijver worden gerediged, nu ook de zwakkere teekenen van beterschap gaven, meent de commissie, dat de zaak gerust aan de redacties en aan de critiek der afdeelingen kan worden overgelaten.

Mocht goede raad of terechtwijzing nu of later noodig blijken, dan ligt het, naar het oordeel der commissie, op den weg van het Partijbestuur om in te grijpen. Maar de toenemende bloei der partij maakt het wel waarschijnlijk, dat deze zaak

met volle gerustheid aan de eigen inspanning der betrokken afdeelingen mag worden overgelaten.

Enkele wenken wil de commissie echter nog geven.

De redacteur moet zich indenken in het leven zijner lezers, en vooral van de minst ontwikkelden. Het is voor hem wel verleidelijk meer samengestelde artikelen te schrijven, maar de eisch der propaganda verplicht hem tot den grootsten eenvoud en klaarheid van denken en schrijven. Het is om de nog niet aangeslotenen te doen, om de onbewusten of nog maar even ontwaakten. Cijfers en statistiek moeten zooveel mogelijk door heldere en treffende omschrijving worden vervangen. Cijfers lezen is een kunst, die meer oefening vereischt dan het gros der te wachten lezers kan hebben.

Een inslaand en kort hoofdartikel, dat zijn kracht vooral zoekt in de glasheldere ontwikkeling van een eenvoudig denkbeeld, zooveel mogelijk ontleend of vastgeknoot aan eene gebeurtenis van den dag. Het moest zoo geschreven zijn, dat het niet mogelijk is het verkeerd te begrijpen.

De polemiek met de plaatselijke bladen. Geen aanval blijve onbeantwoord. Elke kapitalistische streek worde er onder helder sociaaldemocratisch licht gesteld. Maar hierbij passe men op zich nooit te vergissen in feiten. Elke mededeeling moet goed gecontroleerd zijn. Tactische kwesties, waarover de partij zich nog niet uitsprak, late men in de provinciale pers liever rusten. Het partij-orgaan behoort deze te behandelen. En alles kort en krachtig. Groote woorden en schimp tegen de tegenstanders zijn in de regel een bewijs van zwakheid. De aanvechting om ze te gebruiken dient te leiden tot een ernstig onderzoek of men wel op de hoogte is van de te behandelen zaak.

Het feuilleton moet een verhaaltje zijn, geen zware kost van nog zoo populaire wetenschap. De krant moet ook aan vrouw en kinderen wat geven. Ook gemengde berichten, liefst belangrijke voorvallen uit het buitenland, want voor plaatselijk nieuws kan men niet met de plaatselijke dagbladen concurreeren. En een grap erbij, als het kan. Een goede grap behoudt haar waarde, ook bij den ernstigsten arbeid, en we moeten het lachen niet verleen.

Een buitenlandsch overzicht moet niet alles willen samenvatten, maar één of twee onderwerpen behandelen, zooals wij ze van het partijstandpunt zien. Voorts de meest belangrijke berichten vermelden.

Nieuws uit stad en omgeving moet vooral bevatten datgene, wat de plaatselijke bladen uit personenvrees verzwijgen en dat toch van publieken aard is. Dan wat de partij, de beweging, ook de vakbeweging, en de propaganda aangaat. Correspondenten zijn dikwijls te uitvoerig, de redacteur moet dan vrijelijk schrappen.

Een korte vermelding van de hoofdzaken uit de debatten der Kamers is noodig; vooral dient het optreden onzer Kamerleden voor arbeiders en andere verdrukten trouw te worden vermeld.

Er zijn twee rampen voor eene krant: vervolgartikelen en ingezonden stukken. De eersten moeten in onze weekbladen geheel worden vermeden. En de ingezonden stukken moeten tot het allernoodzakelijkste worden beperkt, en dau in den kortst mogelijken vorm.

In de rubriek advertenties, die ter wille van de inkomsten sterk moet bevorderd worden, vermijde men wat rechtmatigen aanstoot zou geven, of beslist anti-propagandistisch zou werken.

Dit zijn de enkele wenken, die de commissie meent te moeten geven. Zij besluit haar verslag met een woord van hartelijke waardeering voor de redakties, die van onze weekbladen reeds nu eene zoo flinke propagandistische kracht doen uitgaan, en met het uitspreken der hoop dat de energie der partij zich ook in deze uitingen bij voortdurend krachtig zal betoonen.

De Voorzitter dankt voor de gegeven wenken. Hij deelt verder mede, dat de controlecommissie alles wat de kas betreft in volmaakte orde heeft gevonden. De partijsecretaris wordt gedecoreerd.

Partijorgaan.

Pieters (Amsterdam V) maakt bezwaar tegen den inhoud en de samenstelling van het Zondagsblad. Het eenige goede ervan zijn de zeer aardige teekeningen van Hahn.

Het buitenlandsch overzicht is evenmin voldoende. Minstens een paar maal in de week moesten wij een overzicht hebben. Het hapert niet aan den redakteur; maar wij moeten weten, waaraan het dan wel hapert.

Gorter-Naarden-Bussum, klaagt over het inruimen van te veel ruimte aan de binnenlandsche politiek. Vandaar het verwaarloozen van andere rubrieken. Bijna geheel ontbreekt in het blad de algemeene propaganda, ten behoeve van partijgenooten die nog in hun kinderschoenen staan.

Het buitenland wordt voor ons hoe langer hoe belangrijker, bijv. Amerika, Engeland, Italië, Frankrijk. Over wat daar voorvalt, behooren geregeld overzichten te worden gegeven.

Soep-Amst. I verzoekt telken jare te zorgen, dat men weet of de kandidaat voor hoofdredakteur de kandidatuur aanneemt.

De Voorzitter antwoordt, dat de kandidaturen voor het partijbestuur volgens congresbesluit moeten worden gepubliceerd, ten opzichte van de hoofdredaktie bestaat zulk een besluit niet.

De Miranda-A'dam III vraagt den hoofdredakteur, of hij ook van uit Den Haag zijn betrekking behoorlijk kan waarnemen.

Spr. keurt de ingenomenheid van den redakteur-buitenland met het Millerandisme af. Er is niets vermeld van het congres der Belgische vakorganisaties, van de samensmelting der beide organisaties in de Fransche vakbeweging, van het congres der Fransche vakorganisaties. De *Petite République* nam daar ook geen nota van; maar in het *Korrespondentieblad* van het N. A. S. werd het wel gedaan, met moedwillig weglating van het belangrijke feit, dat in de Fransche vakbeweging voor de algemeene werkstaking in het laatste jaar is opgebracht fr. 1125, uitgegeven fr. 875, zoodat nog 250 francs overbleef; tevens werd daar verzwegen, dat men daar thans een enquête houdt over wat men zal gaan doen den dag na de algemeene werkstaking.

Lentz-Apeldoorn verdedigt de liefde in verband met het partijorgaan: een van de Apeldoornsche leden was sterk getroffen door het opnemen van een huwelijksadvertentie.

De Voorzitter constateert dat de redaktie hiermede niets heeft te maken.

Den Exter-Amsterdam IX vraagt of voor Amsterdam een stadseditie kan komen als er belangrijke raadzittingen zijn.

Mendels-Zaandam mist eenheid tusschen den hoofdredakteur en de andere redakteuren. De toon van *Het Volk* ten aanzien van de personen der vakbeweging is zeer verbeterd; maar nadat de

jaarvergadering van het N. A. S. in het hoofdartikel zeer gematigd-kritisch was besproken, wordt in het nummer van heden in een andere rubriek daarover weder in den meest hinderlijken toon nog eens geschreven.

De wijze, waarop inzenders in onderschriften worden behandeld, is veel te afbijterig.

Troelstra wil de aanmerkingen op den redakteur-buitenland gemaakt, door dezen laten beantwoorden. Thans is de volgende regeling getroffen: een van de redakteuren bewerkt de berichten en telegrammen, en de redakteur buitenland moet zich op de hoogte houden van de buitenlandsche politieke- en vakbeweging. Wij zijn geabonneerd op de organen van alle drie de richtingen in Frankrijk, de redakteur moet onze lezers inlichten van wat geschiedt. Hij is echter een heelen tijd uit zijn werk geweest, weldra zal aan de geuite verlangens op zeer voldoende wijze worden voldaan. Waar is, dat in vergelijking van de aandacht, aan de buitenlandsche arbeidersbeweging gewijd, aan binnenlandsche politiek te veel wordt gedaan, hoewel aanhangige wetsontwerpen bijv. niet voldoende worden besproken.

Zooveel mogelijk zal het Zondagsnummer weder worden voorzien van een hoofdartikel van algemeen propagandistisch nut.

De eenheid in de redactie laat weinig te wenschen over. Natuurlijk komt nu en dan verschil voor. De redakteur op wien Mendels doelde, heeft van spr. de opdracht gekregen een doodeenvoudige kroniek van de vakbeweging te schrijven. Hij zal onmiddellijk erop worden gewezen dat hij zijn boekje is te buiten gegaan.

Tak. Is er geen controle?

Troelstra. Zulke kroniekes kunnen toch niet eerst worden gelezen door den heer hoofdredakteur! Bij belangrijke kwesties geschiedt dat wel, indien de behandeling aan een der redakteuren is opgedragen.

Van scherpe antwoorden is spr. zich niet bewust. (*Eenige vroolijkheid.*) Het is niet het doel der redaktie, onaangename onderschriften te zetten onder ingezonden stukken; met de opmerking van Mendels zal rekening worden gehouden.

De redaktie komt nooit bijeen, of zij ziet elkander aan met lange gezichten over het Zondagsblad: zelfs is om den toon de redakteur ervan grootdeels met ander werk belast, en de redaktie ervan aan een ander opgedragen, die reeds vroeger blijken gaf van groote romantische en poëtische talenten, Vliegen; en gaat het op deze manier niet, dan zal het anders moeten. Intusschen denken velen gunstiger over het Zondagsblad dan hier is gezegd. (*Teekenen van instemming.*)

Toen spr. wegens huiselijke omstandigheden naar Scheveningen moest verhuizen, was zijn eerste gedachte, voor de hoofdredaktie te bedanken, en hij zag reeds om naar een opvolger. Maar spr. is daarvan teruggekomen om de campagne die tegen hem wordt gevoerd, en de smerige manier, waarop onze tegenstanders zijn aftreden zouden uitleggen. Na overleg met de overige redakteuren is een regeling getroffen, waarbij spr. een of meermalen te Amsterdam zal komen, en die ten gevolge zal hebben, dat het er fatsoenlijk mee door kan. Beter was het, indien spr. iederen dag op het bureau kon zijn; maar de nadeelen zijn niet van dien aard, dat spr. de verantwoordelijkheid niet opnieuw zou aanvaarden.

Wordt spr. herbenoemd, dan zal hij dat allereerst beschouwen als een bewijs van vertrouwen; blijkt echter in den loop van het jaar, dat spr. de ver-

antwoordelijkheid niet kan dragen, dan zal hij desnoods tusschentijds bedanken, en de partij in de gelegenheid stellen, iemand te kiezen, die elken dag op het bureau kan zijn.

Vliegen vraagt als redakteur het woord; **de Voorzitter** kan dit niet toestaan, verantwoording is alleen schuldig de redakteur, die door het congres is benoemd; het congres bevestigt deze meening.

De Voorzitter merkt in verband met het door Mendels gezegde op, dat ernstig en waardig moet worden geprotesteerd tegen de niet te kwalificeeren wijze waarop de voorzitter en andere leden van het N. A. S. zich op de jongste jaarvergadering van het N. A. S. hebben uitgelaten over *Het Volk*, en dat bijna afkeuring moet worden uitgesproken over de daar aanwezige partijgenooten, die zonder een woord van protest die woorden lieten passeeren. (*Applaus.*)

Spiekman zegt, dat over de honding van *Het Volk* op de jaarvergadering van het N. A. S. geen discussie is gevoerd. (Stemmen: Gescholden!)

Er is een motie ingediend om geen discussies te voeren over het boycotvoorstel; spr. heeft daarvoor gestemd, mede omdat *Het Volk* vaak onhandig heeft geschreven, en op moeilijk te verdedigen wijze.

De Voorzitter zegt: de eer van onze partij en ons partijorgaan is daar aangerand door Ammerlaan en Den Ouden. Met een enkel woord, een enkelen nitroep had daartegen moeten zijn geprotesteerd.

Van Blanken deelt mede, dat hij niet meer in de vergadering aanwezig was, toen dit geschiedde.

De Voorzitter verklaart namens het P. B., dat het beste wat wij op dit oogenblik kunnen doen als antwoord op de campagne, van alle zijden tegen Troelstra gevoerd, is, bij akklamatie Troelstra te herbenoemen. Aldus geschiedt onder applaus.

De Voorzitter deelt mede, dat de uitslag voor de verkiezing van partijbestuurders is: Uitgebracht 133 stemmen; gekozen Troelstra met 127, Henr. Roland Holst met 124, Helsdingen met 88 stemmen. Herstemming moet plaats hebben tusschen Schaper met 55 en Spiekman met 33 stemmen; Gorter had 32, Bergmeijer 21, Mendels 25, Oudegeest 17, Zandstra 4 stemmen; Brock, Melchers en Westra hadden er ieder 1, één stem was van onwaarde.

Schaper deelt thans mede, niet vooraf te hebben bedankt, om niet den schijn te hebben, zich terug te trekken wegens de geringe kans, die hij had om weer te worden verkozen, na de geruchten daaromtrent uit de afdelingen, en dus om zijn figuur te redden. Nu er echter eenige kans is om te worden verkozen, meent hij het congres tot tijdbesparing te moeten waarschuwen. Hij zal een herbenoeming niet aanvaarden.

Tak is van oordeel, dat de herstemming tusschen Schaper en Spiekman toch moet plaats hebben.

De Kamerfractie.

Bergmeijer-Dordrecht vraagt of een Kamerlid ten allen tijde verplicht is, wat in de sekties geschiedt geheim te houden. Is dit zoo, dan behooren soc. dem. zich daaraan te houden. Het praatje over baron Van Dedem wordt ons overal onder den neus geduwd.

Verder is hij niet bevredigd door het antwoord van Troelstra inzake het vertrek van Van Kol. Dat Van Kol wegens het verloop van zijn passagebiljet de arbeidersbeweging op zoo'n hachelijk tijdstip in de steek laat, stelt hem zeer te leur. Duizenden arbeiders hebben bij die gelegenheid hun gansche bestaan in de waagschaal gesteld en

daarom is er des te meer reden om het in Van Kol zeer af te keuren, dat hij vertrok.

Vliegen-Amsterdam IX vraagt, waarom niets is gechoord van de opdracht, verleden jaar aan de Kamerfractie gegeven, om een ontwerp in te dienen voor den wettelijken achturedag. In overeenstemming met de internationale 1 Mei-resolutie wil spr. een ontwerp zien ingediend, waaraan zich betoogingen bij de plaatselijke overheid kunnen aansluiten.

Verder deelt spr. mede, dat de nieuwe regeling van de redactie 14 dagen oud is. (*Gelach.*)

Horsman-Tilburg klaagt er over, dat niet is geïnterpelleerd over de overplaatsing van den belasting-kommies Peppe.

Wijnkoop-Amsterdam III zegt, dat Ter Laan eenige zaken ter sprake heeft gebracht in de Kamer, die beter niet behandeld waren, n.l. de adressen betreffende een kazerne te Nijmegen, en de kwestie-Bruigoms. Beter ware het geweest, als Ter Laan zijn krachten gaf aan grotere dingen; dat hij dat kan, bewees hij bij de onderwijsdebatten.

Maar vooral komt spr. op tegen de wijze waarop de fractie bij de militaire strafwetten is opgetreden. Daar was bijna alleen plaats voor protesten; de vele kleine amendementen, door onze partijgenooten ingediend en verdedigd, hadden eigenlijk niets om het lijf; het ergst is, dat men daardoor er toe kwam, het bestaan van de strafklasse te verdedigen. Hugenholtz onderstelde, dat door de aanneming van een der amendementen de wet „zou stijgen in aanzien bij het volk”. Ten slotte protesteert spr. tegen het woord van Schaper, dat wij de eersten zullen zijn die naar de grens trekken. (*Applaus.*)

Tijhof-Enschede ondersteunt dit protest. Onze afgevaardigden zijn de spreekbuizen der partij, en hebben rekening te houden met het standpunt der partij. Schaper heeft als spreekbuis van het proletariaat gezegd, dat wij naar de grenzen zullen gaan, toen Fortuijn daartegen opkwam, vroeg Schaper: ligt gij weer op de loer?

Fortuijn: Dat heeft Jordens gevraagd!

Tijhof: De afd. Enschede heeft een motie van afkeuring aangenomen met algemeene stemmen.

Langejan: Niet waar!

Tijhof: Schaper is zeer unfair tegen die motie opgekomen. Spr. protesteert daartegen. (*Applaus.*) Men verwijt ons, dat Schaper op deze wijze een caricatuur maakt van het partijprogramma.

Troelstra heeft ons naar het congres verwezen; maar daar is de tijd beperkt; spr. vraagt: hoe moet het, als in de Kamer onze partijgenooten weder zulke fouten begaan, en wij mogen dat niet afkeuren, er tegen niet protesteeren? De fractie zou dan fout op fout kunnen begaan, zonder dat wij er tegen kunnen opkomen. (*Applaus.*)

Fortuijn-Amsterdam VI komt er tegen op, dat Schaper een beroep deed op een minderheid in de afd. Enschede. Dit is desorganiseerend. Spr. waardeert het kranige werken van Schaper in de Kamer (*Applaus*); maar kritiek moet daarom niet worden verzwezen.

Spr. gelooft, dat Ter Laan niet zulke stomiteiten zou hebben gedaan, als er een goede organisatie van de fractie was. Men moet niet bij Ter Laan terecht kunnen komen voor partikularistische belangen van allerlei sloome duikelaars, als men bijv. bij Troelstra is afgewezen.

Loopuit wijst er op, dat het in het onderhavige geval moeilijk is, spreekbuis van de sociaaldemocratie te zijn. Men moet niet al te veel betoogen, dat een uiting van een Kamerlid ons vastlegt;

evenmin leggen onze uitingen de Kamerleden vast. Spr. wil niet, dat altijd onze Kamerleden voor al hun uitingen worden aansprakelijk gesteld op het congres.

De Voorzitter deelt mede, dat de uitslag der herstemming voor partijbestuurder is, dat Schaper is gekozen met 63 stemmen, tegen 58 op Spiekman.

Schaper verklaart, de benoeming niet aan te nemen.

Bij de nieuwe stemming, die dientengevolge plaats heeft, worden uitgebracht 123 stemmen, waarvan op Spiekman 57, Mendels 18, Gorter 15, Bergmeijer en Oudegeest 14, Zandstra 3, Wibaut 1.

Er moest dus herstemming zijn tusschen Spiekman en Mendels.

Gekozen werd Spiekman met 75 stemmen tegen 47 op Mendels.

Troelstra deelt namens de Kamerclub mede, dat zij een voorstel tot grondwetsherziening eerst-dags bij de Kamer zal indienen, ter invoering van het alg. rechtstreeksch en geheim kiesrecht voor alle Nederlanders, tevens ingezetenen, zonder onderscheid tusschen mannen en vrouwen, maar zoodanig, dat als voor mannen en vrouwen een aparte regeling wordt gemaakt, dameskiesrecht onmogelijk zal zijn. Verder stellen wij voor: afschaffing der Eerste Kamer, invoering van het referendum, en het onmogelijk maken van een beperkter kiesrecht voor Prov. Staten en gemeenteraad dan geldt voor de Tweede Kamer.

De legende-Van Dedem is volkomen te goeder trouw door ons in de wereld gebracht; in de Kamer hebben wij er reeds een standje voor gehad; wij hebben echter voor de handhaving van ons klasstandpunt tegenover de burgerlijke gewoonte in de Kamer van het congres geen standje verdiend. Worden er schurkenstreken beraamd in de Kamer tegen de arbeidersklasse, dan hebben wij lak aan de burgerlijke gewoonte der geheimhouding.

(Applaus.)

Schaper zegt, dat de fractie in de aangekondigde vervanging der Arbeidswet reden heeft gezien, om geen voorstel aangaande den arbeidsduur te doen. Dat er in dezen niets gebeurt, is intusschen onjuist. Spr. heeft zelf den werkdag ter sprake gebracht op een wijze, die naar hij meent, den stoot gegeven heeft aan de beweging onder de katholieke arbeiders. Het bakkerswetje van Pyttersen bewijst, dat het indienen van dergelijke ontwerpen nog niet steeds tot iets leidt.

Wat de zaak-Poppe betreft: Een bewijs, dat Poppe om zijn politieke overtuiging is verplaatst, is op het oogenblik niet te leveren; door een interpellatie had de fractie zich maar belachelijk gemaakt en bovendien Poppe zelf, op wiens dunk omtrent eigen bekwaamheid allicht smalend zou zijn afgegeven.

Ter Laan is voor het door hem gezegde over het Nijmeegsch adres reeds in de Kamer gedesavou-eerd. Dat is reeds hard genoeg voor een afgevaardigde. Alles wordt als regel in de fractie voorbereid; maar Ter Laan was te ijverig en dacht dit alleen te kunnen beoordeelen. Tot de zaak-Bruigom is hij door zijn goede hart gebracht; hij heeft er nu niet veel meer mee op; intusschen bewijst dit reeds, hoe moeilijk het is, de grens voor onze bemoeiingen te trekken.

Nu spr.'s eigen affaires. Spr. kan zich begrijpen, dat men kritiek oefent op zijn houding in militaire zaken. De militaire strafwetten zijn echter van groot belang; zij bevatten de behandeling van de zonen des volks in de kazerne. Wij konden weg blijven, of wij moesten de zaak ernstig behandelen.

In de ernstige debatten, waarin het ons bijna gelukt was, een minister van Oorlog weg te jagen, bleef Van der Zwaag weg. Wij, die zooveel mogelijk wilden verbeteren, konden dat niet doen. Spr. geeft toe, dat de amendementen wat veel in aantal waren en wat veel afdaalden. Maar de hoofdzak ervan was goed.

Men herinnere zich de uitspraak van minister Bergansius: Schaper stelt amendementen met het doel, de krijgstuicht te ondermijnen. Dat was onwaar, het was niet spr.'s doel, maar het gevolg van alles was de bestrijding van de slechte soort krijgstuicht toch wel. Bovendien verzekert men zich door amendementen de vrijheid van het woord. Hoofddoel was echter bij de amendementen, verbetering aan te brengen.

Wij kunnen ons niet op het principieele standpunt plaatsen, dat wij niets hebben te verbeteren aan dingen, die principieel tegen ons zijn. Anders zou men geen strafbepaling kunnen aannemen tegen een fabrikant, die de arbeidswet overtreedt.

Wat de klasse van discipline betreft, steunden wij op inlichtingen van een milicien aan Hugenholtz en op spr.'s ervaring. In het militaire stelsel acht spr. een depôt van discipline beter dan de scherpere middelen van gevangenis of herhaalde provoostraf. Bovendien heeft de regeeringskommissaris op spr.'s vraag geantwoord, dat er een nieuwe, ja, heel andere strafklasse zal komen, waar het slechte soort discipline uit is. Spr. verdedigde het amendement voor Hugenholtz; hij kan zich hebben vergist, maar aan elke letter van de Kamerleden zijn de partijgenooten toch niet gebonden.

Nu komt spr. tot de eigenlijke „vaderlandsche” geschiedenis. In deze zaak zitten twee kwesties: de kern en de vorm. Het groote protest, het *misbaar* tegen spr.'s woorden, nadat spr. zich had verdedigd in *Het Volk* vloeit voort uit de misvatting, dat elk nationaliteitsgevoel volgens de internationale congressen en programma's ons ontbreekt. Het congres van Parijs van '89 vraagt echter het volksleger, mede ter handhaving van de *ationale veiligheid*. In de enquête in de *Jonge Gids* schreven Kautsky, Bebel, Liebknecht allen, dat een volk zich moet verdedigen. Niemand beschouwde de verdediging des lands als een dwaasheid voor internationale socialistten. Jaurès, de groote strijder voor ontwapening, zei nog op 7 Maart '95 in de Fransche Kamer, dat alle socialistten in alle landen de nationale zelfstandigheid moeten handhaven. En toen daarop teekenen van voldoening volgden aan de zijde van de burgerpartijen, verwonderde hij zich, dat men ooit eerlijk en ernstig iets anders had kunnen denken. Enrico Ferri zei verleden jaar in het Volkshuis te Brussel: wij beminnen vóór alles de menschheid, doch ook van ganscher harte ons vaderland, ons schoon en dierbaar Italië. Picard in België noemt de vaderlandsliefde een edelgesteente in de sterke, meer omvattende algemeene menschenliefde. Jaurès, die eens zeide: „Evenals de heeren, hebben ook de proletariërs en revolutionairen een vaderland”, wordt daarin bijgevallen door Emil v. d. Velde, die evenals Ferri tegenover Turati juist als revolutionairder tegenover Anseele staat. Spr. was verontwaardigd, dat hij een blaam kreeg van Enschede, ten onrechte, te zijn in tegerspraak met het internationaal program en de internationale congressen. Enschede heeft geen notie van internationale congressen, en het komt niet te pas, spr. maar zoo spoedig te veroordeelen. Moet men nu spr. unfair noemen om zijn verontwaardiging over een zoo willekeurige motie van afkeuring? Laat het kongres zulke

zaken uitmaken; er is tijd genoeg voor, als men wat minder rommel op de agenda brengt. Nu is het tijdsgebrek een bijzonder geval.

Spr. heeft onvoorzichtig gedaan, een dergelijke zaak in drie regels te behandelen; wanneer spr. Bebel heeft nagepraat, is het nog beter, dit te doen, dan als Fortuyn, Wilhelm II na te praten en ons een „vaderlandsloze bende” te noemen. Spr. houdt echter staande wat hij zei, op ééne reserve na:

Als wij nog lang het kabinet-Kuyper houden en onze vaderlandsche vrijheden meer en meer worden ingekrompen, zullen zij spr. ten slotte geen menschenoffers meer waard zijn. Inzake militarisme is spr. het met alle partijgenooten eens.

Alle internationale programs vragen een volksleger, maar zeggen: voor het militarisme geen man en geen cent; omdat het militarisme aan het vaderland meer kwaad doet dan goed. Spr. is het daarmede eens, en heeft de pretentie, niet meer „vooruitstreveud” te willen zijn dan Kautsky, Bebel, Ferri enz. Hij verzoekt, dat men voortaan niet al te happig zal zijn om moties van afkeuring aan te nemen. (*Applaus.*)

Spr. heeft geen desorganisatie willen brengen in de afdeling Enschede, maar wilde door een lid van de minderheid in de gelegenheid worden gesteld, te Enschede zijn standpunt te verdedigen.

Tijhof blijft er bij, dat Schaper beter had gedaan met te zeggen: wij moeten niet naar de grenzen gaan. De internationale congressen willen het volksleger om te komen tot ontwapening en internationale verbroedering.

Tak zegt, dat waar in het referendum een maatregel wordt voorgesteld van waarschijnlijk zoo reactionaire strekking, de Kamerfractie goed had gedaan eerst de partij te raadplegen.

De Voorzitter merkt op, dat de Kamerfractie zich wellicht alsnog in betrekking kan stellen met enkele partijgenooten, die studie van de zaak hebben gemaakt.

Troelstra antwoordt, dat de fractie zelf studie heeft gemaakt van de kwestie; het referendum maakt een deel uit van het strijdprogram; de fractie behoeft toch niet goedkeuring te vragen voor verzevenlijking van punten van het strijdprogram. Overigens wil de fractie, als het ontwerp klaar is, het wel aan den een en den ander ter inzage geven.

De Voorzitter brengt bij de mededeeling van den uitslag der verkiezing voor partijbestuurders, Schaper dank voor de nauwgezette wijze waarop hij zijn functie heeft vervuld, en betuigt zijn leedwezen over diens heengaan. (*Applaus.*)

Hij vervolgt dan: Drie onzer partijgenooten zullen vermoedelijk hun optreden in de jongste beweging met gevangenisstraf moeten boeten. Kappetein is reeds voor een vrij onschuldige zaak sedert lang in hechtenis. Bovendien worden Hugenholtz en Van der Goes met de gevangenis bedreigd. Moet het zoover komen, dan zullen wij hun vrouwen en kinderen met onze liefde omringen, in gedachte zullen wij steeds met al onze achting en waardeering bij hen zijn: wij hopen dat zij gezond en geestkrachtig zullen terugkomen. (*Luid applaus.*)

Van der Goes gaat naar de tribune en dankt den voorzitter met een handdruk voor diens woorden.

Besloten wordt, aan Kappetein een telegram te zenden.

De Voorzitter eindigt met erop te wijzen, dat het congres niet rijk is geweest aan resoluties, maar wij zullen bewijzen, onze geestkracht niet te hebben verloren; de gemeenteraadsverkiezingen staan voor de deur, wij zullen de waarheid bewijzen van het woord: Ondanks alles is de wereld ons! (*Luid applaus.*)

Het congres gaat uiteen onder het zingen van den socialistennarsch.

Een collecte voor de slachtoffers der algemeene werkstaking bracht f85.43 op.

BIJLAGE A.

VERSLAG VAN DEN PARTIJSECRETARIS over het jaar 1902.

Het jaar 1902 zette in met een economischen strijd, den strijd der diamantbewerkers te Amsterdam tegen een aanval hunner werkgevers, en het jaar eindigde met een verkiezingsstrijd in Amsterdam III. Een groot gedeelte van dezelfde arbeiders, die in het begin van het jaar zoo hardnekkig gekampt hadden om het behoud van hun organisatie, bezorgde nu de overwinning aan den voorzitter van hun vakvereniging door deze in den Raad te brengen, om daar den strijd te voeren niet voor een grooter of kleiner deel, maar voor het geheele Amsterdamsche proletariaat. Het was een jaar van strijd, niet alleen in Amsterdam, doch over de gansche linie. In Twente waren het de fabrikanten, die den strijd tegen hun arbeiders aanboden door een 2300 menschen op straat te gooien, opdat dezen niet in staat zouden zijn hun

stakende makkers te steunen. Vier en een halve maand hielden deze kloeke mannen en vrouwen den strijd vol, gedreven door solidariteit en eergevoel.

De beweging voor het Algemeen Kiesrecht, die eenige jaren dood was, herleefde, de betooging op 14 September te Utrecht, was er een prachtig bewijs voor. Het verzet onder de Nederlandsche arbeidersklasse tegen het onder de wapenen roepen van de lichtingen '95, '96 en '97 deed zien, dat het proletariaat als klasse weet op te trekken. Het gevolg van de beweging was, dat althans twee van de drie lichtingen vrijgesteld werden van de herhalings-oefeningen.

De solidariteit der gansche gansche arbeidersklasse betoont tegenover de uitgesloten te Enschede; het verzet tegen den druk van het

militarisme, de grootere omvang van de beweging voor het algemeen kiesrecht zijn teekenen geweest, dat de arbeidersbeweging in het algemeen, de socialistische in het bijzonder, in omvang, in beteekenis is toegenomen. Een prachtige uiting van dat oplevend besef onder de arbeiders, dat zij optrekken moeten onder het vaandel der sociaal-democratie gaven de verkiezingsstrijden in Amsterdam III en IX, toen de nederlaag in het laatste district ons toegebracht door christelijke en onchristelijke bezitters schitterend gewroken werd door de overwinning in het eerste.

Gaan we nu over tot een regelmatige opgave van hetgeen de partij is geworden en wat zij gedaan heeft.

Aantal afdelingen en leden. Van de 90 organisaties waaruit de partij bestond op 31 Dec. 1901, vielen af de S. D. O. V., de vereeniging „Aurora” te Leeuwarden, de kiesvereenigingen „Eendracht” en „Algemeen Belang” te Veendam, de kiesvereeniging te Zuidbroek en die te Noordwijk, zoodat er overbleven 84. Opgericht werden in den loop van het jaar 23 organisaties, waaraan echter de kiesvereenigingen te Neede en Eibergen, na een kortstondig bestaan, tengevolge van tegenwerking spoedig moesten worden opgeheven. Het totaal aantal afdelingen en kiesvereenigingen bedroeg derhalve op 31 Dec. 1902 105 met ruim 6500 leden waarbij nog gevoegd moeten worden een 60 verspreide leden.

De oorzaak van afscheiding der vereeniging „Aurora” en van de S. D. O. V. is hierin gelegen, dat volgens de nieuwe statuten dergelijke organisaties geen deel meer kunnen uitmaken van de partij. De kiesvereenigingen „Eendracht” en „Alg. Belang” te Veendam vereenigden zich en vormden een nieuwe afdeling der partij onder den naam van „Recht en Plicht.”

Het aantal verspreide leden is zeer afwisselend, wat veroorzaakt wordt, doordat verspreide leden gewoonlijk spoedig trachten een 5-tal personen te vinden, die met hen een afdeling vormen.

Toestand der afdelingen. Het aantal afdelingen is dus toenemende en ook het ledental en vooral in de grootere steden is die toeneming van het ledental het sterkst, waardoor de beteekenis van deze organisaties grooter wordt.

Zijn er nog een aantal organisaties, waar gebrek aan leiding niet valt te miskennen, ook daarin komt belangrijke verbetering: over het geheel genomen worden de afdelingen degelijker wat haar organisatie betreft. Dit blijkt ook uit het voortdurend toenemen van het contact tusschen afdelingen en Partijbestuur en het voldoen, in het algemeen gesproken, van de verplichtingen der afdelingen ten opzichte der partij. Het bewustzijn, dat allen behooren tot één groot geheel, wat vroeger nog al eens te wenschen overliet, is groeiende.

Werkzaamheid der afdelingen. Op een enkele uitzondering na leiden de afdelingen een flink opgewekt leven.

Vele wendden zich in het afgeloopen jaar tot één of ander openbaar lichaam; hetzij zelfstandig, hetzij in grootere plaatsen, waar Bestuurdersbonden of Arbeidssecretariaten bestaan, als onderdeel van deze organisaties. Een volledig overzicht te geven van de onderwerpen, waarover geadresseerd werd en de resultaten daarvan, gaat moeilijk, om-

dat mij de gegevens daarvoor niet in voldoende mate ten dienste staan. Ik beperk mij dus met er op te wijzen, dat door een groot aantal afdelingen geadresseerd werd aan de Kamer in zake de spoedige indiening van de Ongevallenwet, dat verschillende afdelingen zich wendden tot den Raad voor invoering van Schoolvoeding, Schoolkleding, Schoolpantoffels, Schoolreisjes en andere zaken het onderwijs betreffende; verder werd geadresseerd in zake bepalingen omtrent minimumloon en maximumarbeidstijd, het tegen verminderden prijs beschikbaar stellen van cokes aan min- en onvermogenen, beter toezicht op steiger en ander klimmateriaal, invoering van het drieploegenstelsel voor stokers en machinisten aan de gasfabriek, voor vervoegde winkelsluiting, splitsing van gemeentelijke kiesdistricten, in zake het haringspootersontwerp, omtrent de behandeling in een ziekenhuis, de stichting van een gemeentelijke arbeidsbeurs, enz. Ook werd door een afdeling tot den Raad het verzoek gericht de O. L. School af te staan voor hare vergaderingen, wat een zestal anderen vereenigingen in die gemeente ook wordt toegestaan, doch de Raad heeft geen termen kunnen vinden om aan dat verzoek te voldoen.

Door een aantal afdelingen werd deelgenomen aan verkiezingen voor den Gemeenteraad, de Provinciale Staten en de Tweede Kamer.

Gemeenteraadsverkiezingen. Aan de verkiezing voor den gemeenteraad werd zelfstandig deelgenomen door de afdelingen of kiesvereenigingen te Weesp, Winterswijk, 't Bildt, Groningen. Deventer, Doetinchem, Oude Pekela, Rotterdam I, Rotterdam V, Wageningen, Hoorn, Zutphen, Leeuwarden, Haarlem, Zwolle, Kiel Windeweer, Amsterdam III en Amsterdam VIII.

In herstemming kwamen G. A. Vader te Weesp, B. J. Rengelink te Winterswijk, Posthumus te Groningen, R. Velsink te Doetinchem, L. Zandstra te Leeuwarden, P. J. Troelstra te Haarlem, K. Admiraal te Zwolle: van dezen werden gekozen R. Velsink te Doetinchem en K. Admiraal te Zwolle. Rechtstreeks, zonder herstemming, werden gekozen H. Bontekoe te Kiel-Windeweer en Henri Polak te Amsterdam III.

De laatste verkiezing, waar Henri Polak met 2610 stemmen van de 4378 gekozen werd, was een prachtige overwinning, getuigende dat de sociaal-democratie in Amsterdam in den laatsten tijd zeer groote vorderingen heeft gemaakt.

Schreef ik in mijn vorig verslag: „in Amsterdams vroedschap echter werd tot dusver niet één vertegenwoordiger van het georganiseerde en strijdende proletariaat toegelaten” — door deze verkiezing zijn die woorden nu niet meer van kracht. Laten wij vrouwen dat de Amsterdamsche partijgenooten bij de a.s. algemeene verkiezingen voor den Raad in 1903, zullen zorgen dat meerdere vertegenwoordigers van het proletariaat het Prinsenhof zullen binnengaan.

Statenverkiezingen. Aan de tusschentijdsche verkiezing voor de Provinciale Staten werd door de partijgenooten deelgenomen in het district Leeuwarden met L. Dekenga te Lekkum en in het district Franeker met L. Zandstra en J. G. Jansonius; in het eerste district werd ruim 800 stemmen behaald, in het tweede ongeveer 400; onze candidaten kwamen niet in herstemming.

Kamerverkiezingen. De belangrijkste verkiezingen voor onze partij zijn zeker wel die geweest

in Amsterdam IX en Amsterdam III. In het eerste district verkreeg Troelstra 2050 van de 5639 uitgebrachte stemmen en kwam in herstemming met den anti-revolutionair Bijleveld, die 1643 stemmen had verkregen. Niettegenstaande dat prachtige succes werd onze partij verslagen door een coalitie van christelijke en niet-christelijke bezitters, gesteund door een gedeelte der christelijke proletariërs en werd Bijleveld met 3330 stemmen gekozen tegen Troelstra met 3231, dus met de zeer geringe meerderheid van 99 stemmen. De gekozenen verklaarde, dat het Gods wil was, dat hij gekozen was geworden.

Eenigen tijd daarna was het zeker ook Gods wil, dat de liberale afgevaardigde voor Amsterdam III overleed en dat Troelstra in diens plaats bij herstemming gekozen werd met 3397 stemmen tegen 2595 stemmen op zijn liberalen tegen-candidaat J. W. IJzerman.

Behalve aan de bovengenoemde verkiezingen werd door de partij ook deelgenomen aan de verkiezingen in het district Gouda met Gorter als candidaat en in het district Leiden met Mendels. De laatste verkreeg 150, de eerste 492 stemmen.

Algemeene propaganda. Behalve de werkzaamheden der afdeelingen in het rechtstreeksche belang der partij gevoerd — ten doel hebbende n.l. het versterken der afdeelingen, het oprichten van nieuwe organisaties, het zich wenden tot den Raad en andere openbare lichamen, werd door de partij tevens in haar geheel een actie gevoerd voor het algemeen kiesrecht. Eerst in het begin van het jaar, toen zooveel mogelijk op denzelfden dag in een 50-tal plaatsen vergaderingen werden gehouden ten gunste van het algemeen kiesrecht; later in de maanden Juli, Augustus en September als deel van het Ned. Comité voor Alg. Kiesrecht, toen week aan week in alle provincies van het land meetings ten gunste van het algemeen kiesrecht werden belegd. Aan de nationale betooging op 14 Sept. 1902 te Utrecht werd door de partij en haar afdeelingen op krachtige wijze deelgenomen.

Behalve door het houden van en het deelnemen aan vergaderingen voor het kiesrecht, werd door het Partijbestuur de propaganda door het verspreiden van gratis-geschriften krachtig ter hand genomen.

In het begin van 1902 werden 87000 opwekkingen verspreid tot plaatsing op de kiezerslijst en tot opwekking van het bezoeken der te beleggen vergaderingen.

Van het vlugschriftje van Troelstra „Het eerst noodige” en van Henr. Roland Holst „Vrouwen, luistert eens” werden niet minder dan 125000 stuks van ieder verspreid; verder 25000 stuks van een geschriftje „Aan de Landarbeiders” een zelfde aantal van „Aan de mannen in de Bouwvakken,” 5000 stuks van „Aan de kleine Ambtenaren en Beambten” en 10000 stuks van het geschriftje bestemd voor „de Havenarbeiders” werden er beschikbaar gesteld. Door het Partijbestuur was er op aangedrongen de verspreiding zoo doelmatig mogelijk te doen zijn. Het vertrouwen bestaat, dat dit ook zooveel mogelijk zal zijn gebeurd.

Naast de actie voor het algemeen kiesrecht, moet ook vermeld worden het flink en krachtig steunen van de beweging tegen het onder de wapenen roepen der lichten van '95, '96 en '97. Het resultaat van deze beweging, dat althans de lichten van '95 en '96 niet opgeroepen werden, is voorzeker voor een groot gedeelte te danken aan den krachtigen steun door onze partij aan deze bewe-

ging verleend, door het optreden der partij buiten de Kamer en der partijgenooten-Kamerleden in het parlement zelf.

Toen het voorstel tot wijziging van art. 5 der Arbeidswet in behandeling zou komen, werd met behulp der provinciale vertegenwoordigers een onderzoek ingesteld, of het mogelijk zou zijn op de plaatsen, waar haringrookerijen bestaan, vergaderingen te beleggen. Op een enkele uitzondering na kon op de plaatsen, waar de belanghebbenden gevestigd zijn, geen vergaderingen gehouden worden.

Ten einde de afdeelingen zooveel mogelijk ter zijde te staan in het doelmatig voeren der propaganda werd door het partijbestuur een geschriftje samengesteld, getiteld „Wenken voor de Propaganda” en dit gezonden aan de besturen der afdeelingen, propagandisten enz.

Samenstelling van het Partijbestuur. Door het Congres te Groningen werden tot leden van het Partijbestuur gekozen: W. P. G. Helsinga, Henr. Roland Holst, J. H. Schaper en P. J. Troelstra; de afdeeling Amsterdam werd aangewezen het Dag. Bestuur te benoemen en verkoos de afgetreden Henri Polak, als voorzitter, benevens Jos. Loopuit en J. W. Sleef, tot leden. De partijsecretaris J. G. van Kuijkshof, bleef in functie. In de samenstelling van het partijbestuur had overigens geen wijziging plaats.

Provinciale Vertegenwoordigers. Als prov. vertegenwoordigers namen ontslag Ph. H. ter Meulen voor Zeeland en J. Kok voor Overijssel; in hun plaats werden gekozen D. Bimmel en A. Langejan.

Wat ik het vorige jaar in mijn verslag opmerkte omtrent deze functie is ook nu nog van toepassing. In sommige gedeelten van het land is het absoluut onmogelijk voor den prov. vertegenwoordiger om iets te doen; omdat hij of niet beschikt over den tijd om goed te kunnen werken, of de middelen mist om de propaganda te voeren, zooals dat noodzakelijk zou zijn. Door alle prov. vertegenwoordigers werd gedaan, wat zij konden.

De vertegenwoordiger van Noord-Holland gelukte het Volkskiesvereeningen op te richten op een achttal plaatsen. Deze volkskiesvereeningen namen alle het verkiezingsprogramma van de partij aan en zullen, naar wij vertrouwen, vroeger of later zich wel bij de partij aansluiten.

De vertegenwoordiger voor Zuid-Holland schrijft in zijn verslag o. a.: „Met eenige opgewektheid zet ik mij neer om een kort verslag van mijn werkzaamheden samen te stellen, omdat het afgelopen jaar een verblijvend contrast vormde met mijn voorganger.” Vergaderingen werden belegd te Kinderdijk, Zwijndrecht, Numansdorp, Barendrecht, Papendrecht. Op deze plaatsen, Barendrecht uitgezonderd, werd of een afdeeling, of een propagandaclub opgericht. Van uit Schoonhoven werd de Krimpenerwaard en werden de oevers van Lek en IJssel bewerkt met bevredigenden uitslag. Vooral van uit Schoonhoven en Dordrecht wordt een krachtige propaganda in den omtrek gevoerd.

Ten slotte schrijft hij: „Bij al het aangename, dat ik te melden heb, moet er één klacht mij van 't hart, n.l. deze, dat de afdeelingen zoo weinig rekening houden met den provincialen vertegenwoordiger.” M. i. is deze klacht een vrij algemeene. Toen de functie van provinciale vertegenwoordigers werd ingesteld, was het de bedoeling, dat zij zouden vormen den schakel tusschen de afdeelingen en het Partijbestuur, voor zooverre betreft de

directe propaganda, gericht op het vestigen van afdelingen. En juist in dat opzicht wordt er door de afdelingen weinig rekening gehouden met de provinciale vertegenwoordigers.

De vertegenwoordiger voor Zeeland trachtte de afdeling Oostburg weder op te richten, doch zonder succes. Verder strekte hij zijn werkzaamheid uit tot Zierikzee, waar van onze zijde een vergadering werd gehouden en gedebatteerd als andere sprekers optraden. Vooral heeft deze provinciale vertegenwoordiger krachtig gewerkt aan de verspreiding van geschriften onder de landarbeiders, havenarbeiders en bouwvakarbeiders. De propaganda in Zeeland is moeilijk, doch wij winnen er veld.

De vertegenwoordiger in Utrecht wijst er op, dat in tal van plaatsen aanknoopingspunten zijn gevonden, vooral is er gewerkt met het verspreiden van lectuur; het belangrijkste is wel geweest de vorming van het perscomité, en de oprichting van *De Stem des Volks*. Wat Utrecht zelf betreft, de stad n.l.: daar is groote behoefte aan een flinke, krachtige leiding, er moet te veel gedaan worden in de vrije avonden; iemand, die zich geheel kon wijden aan de arbeidersbeweging zou te Utrecht dringend noodig zijn.

De vertegenwoordiger voor Gelderland organiseerde propagandatochten en belegde propaganda-vergaderingen in verschillende gedeelten der provincie, steeds in overleg en in samenwerking middellijk of onmiddellijk met de afdelingen en het Partijbestuur; het resultaat was de stichting van afdelingen te Lochem, Elst, Apeldoorn, Neele, Eibergen. Verder had deze vertegenwoordiger een zeer groot aandeel in de werkzaamheden, die tot de oprichting van het weekblad *De Arbeid* leidden. (1)

Uit den aard der zaak zijn de werkzaamheden van de vertegenwoordigers van Brabant en Drenthe niet zoo omvangrijk en leveren niet zulke goede resultaten als van de vertegenwoordigers van Gelderland, Utrecht, Noord- en Zuid-Holland bijv. De propaganda is er moeilijk, aanknoopingspunten ontbreken, geld om een behoorlijke campagne te voeren ontbreekt dikwijls; toch wordt er gedaan wat mogelijk is; toch wijst zowel de vertegenwoordiger van Brabant als die van Drenthe op vooruitgang.

De vertegenwoordiger van Overijssel berichtte, dat hij tevergeefs pogingen had aangewend om de kiesvereniging te Goor bij de partij te doen aansluiten. Deze streek zal beter bewerkt moeten worden dan door een provincialen vertegenwoordiger en de daar bestaande organisaties tot nu toe is gedaan kunnen worden.

De vertegenwoordiger van Friesland gaf het volgende bericht: „allereerst stel ik mij geregeld op de hoogte van den stand der organisaties in het Noorden, die ik natuurlijk herhaaldelijk bezoek, als ik voor haar optreed”, en verder „in het algemeen gaat de beweging hier vooruit, ik doe mijn best aanknoopingspunten te vinden en als ik ze gekregen heb, ga ik er heen en zoo mogelijk spreken.”

De vertegenwoordiger voor Groningen heeft in 1902 weinig kunnen doen als zoodanig. In het laatst van het jaar was hij in overleg met de afdeling Blijham en het Partijbestuur bezig met de organisatie van de landarbeiders.

(1) Bij het afdrucken van dit verslag kan nog gemeld worden, dat voor Twenthe een propagandist is aangesteld en een weekblad zal verschijnen.

In het algemeen hebben de provinciale vertegenwoordigers van alle provinciën uitstekende diensten bewezen bij het organiseren en regelen der kiesrechtvergaderingen, uitgaande van de partij in het begin van het jaar, en later bij de zomer-vergaderingen, uitgaande van het Nederlandsch Comité voor Algemeen Kiesrecht.

In de nieuwe statuten, noch in het nieuwe huis-houdelijk reglement der partij wordt gesproken van provinciale vertegenwoordigers; het ligt dan ook in de bedoeling om de werkzaamheden van deze partijgenooten te doen vervullen door de Gewestelijke Raden, die in de Statuten wel niet verplichtend zijn voorgeschreven, doch evenwel kunnen worden opgericht. Voorloopig zullen de provinciale vertegenwoordigers echter nog nuttig werkzaam kunnen blijven voor de organisatie en de propaganda. Noodzakelijk zal het echter zijn maatregelen te nemen, waardoor de wijze van benoemen en de wijze van aftreden zullen worden geregeld.

Propagandisten. Als propagandist voor Gelderland en Twenthe bleef W. P. G. Helsdingen te Arnhem gevestigd en L. M. Hermans als propagandist voor Rotterdam e. o. te Rotterdam; vanaf 1 April trad M. Mendels als propagandist voor de Zaanstreek op; hij vestigde zich te Zaandam.

Een bijzondere vermelding verdient de actie in de Zaanstreek.

De socialistische beweging, vroeger in de Zaanstreek zeer krachtig, was in de onzalige dagen van twist en verdeeldheid in den Socialistenbond sterk achteruit gegaan, en ten slotte geheel onder anarchistischen invloed gekomen. De sociaaldemocraten vormden met de zwakke afdeling Zaandam maar een klompje. Later sloot zich na de fusie de afd. Koog—Zaandijk van den ouden Socialistenbond bij de S. D. A. P. aan. Zoo waren het dan maar enkele partijgenooten, die tegen den grooten stroom in, wakker stand hielden. Dit werd anders, toen de partij in Mendels haar woordvoerder aan de Zaanstreek kreeg.

Propaganda-redevoeringen voor de vakvereeningen werden weldra gevolgd door groote principiële debatten met anarchisten en anti-revolutionairen; de sociaaldemocratie kreeg naam en bekendheid.

De algemeene verkiezingen van 1901 boden uitnemende gelegenheid voor actie, en de uitslag was in weerwil van de jarenlang gekweekte politieke onverschilligheid onder de arbeiders, verrassend gunstig. Bij eerste stemming haalde Mendels 1480, bij herstemming 1860 stemmen.

Sedert was de grond gelegd, waarop kon worden voortgebouwd.

Met kracht kon echter eerst het werk worden aangevat, als er iemand was, die zich daaraan geheel en al wijdde.

Dit geschiedde door de aanstelling van Mendels als propagandist der partij in Mei van het vorig jaar en de eenige maanden later gevolgde oprichting van het weekblad *De Voorpost* onder zijn redactie.

Met voldoening kan de groei onzer partij en het doorwerken onzer beginselen worden geconstateerd. De afdeling Zaandam, die de verkiezingen van 1901 inging met 15 leden, telde op het eind van 1902 reeds 75, terwijl de kring van geestverwanten, ook in de vakvereeningen, belangrijk uitdijt.

De Voorpost, met zeer geringe middelen begonnen, heeft een wekelijksche oplaat van ruim 1000

ex., die meestal door de verzending aan de abonnees en door straatverkoop geheel wordt verbruikt.

Een slag trof het blad toen het door ontrouw van den administrateur belangrijke financiële schade leed. Men is er echter in geslaagd het verlies voor een groot deel door vrijwillige bijdragen van vrienden van het blad — voor een deel helaas maar — te dekken.

In de omstreken werd eveneens zooveel mogelijk gewerkt, en te Wormerveer, het bij uitstek groot-industrieel en groot-kapitalistische plaatsje aan de Zaan, een flinke afdeeling opgericht, die al dadelijk krachtig begon aan te pakken. Gebrek aan geldmiddelen belette alsnog meerdere pogingen in die richting aan te wenden.

Een reeks uitnemend geslaagde openbare vergaderingen en een cursus van Mendels over de geschiedenis der Nederlandsche arbeidersbeweging, evenals tal van openbare debatten, waaronder vooral te memoreeren valt een tusschen Mendels en Domela Nieuwenhuis, hebben er zeer toe bijgedragen onze beginselen in de massa te doen doorwerken.

Vastgesteld kan worden dat de weerzin tegen de S. D. A. P., grootendeels het gevolg van jarenlange stelselmattige ophitsing en verdachtmaking, in breeder kringen der arbeiders verdwenen of althans sterk aan het afnemen is; dat de oppermacht der anarchistische fraze is gebroken, en dat deze streek met haar geconcentreerde bloeiende industrie en zijn talrijke arbeidersbevolking, een vruchtbaar veld belooft te worden voor de sociaal-democratie.

Daarvoor is veel zwaar en vooral onaangenaam werk moeten verricht worden (en het past hierbij een woord van warme waardeering te wijden aan een sedert — laat ons hopen maar tijdelijk — buiten gevecht gestelden strijder van het eerste begin, aan A. Klaver). Modder noch gijt zijn onze mannen gespaard, maar wij gaan onvermoeid vooruit en, zooals de Zaanstreek vroeger vooraan stond in de socialistische beweging, zoo hopen en vertrouwen wij vurig, er ook eindelijk weer de scharen der arbeiders te vereenigen onder de vlag der Internationale.

Wat de werkzaamheden van den propagandist van Rotterdam betreft, uit zijn verslag haalik het volgende aan:

Toen ik mij te Rotterdam vestigde, werd aan mij door de afdeeling opgedragen de propaganda zelf te regelen in overleg met het bestuur en ik stelde voor wijkvergaderingen te houden. Dit is aangenomen en van af het oogenblik mijner vestiging tot nu toe, 6 Februari 1903, zijn er 38 à 40 van dergelijke vergaderingen gehouden, die op weinige uitzonderingen na, alle geslaagd mogen heeten. Ook enkele grootere vergaderingen, zooals werklozen-meeting, meeting tegen het militarisme enz. enz., zijn door mij met medewerking en goedkeuring van het bestuur georganiseerd. In de zomermaanden, toen vergaderen niet wel aanging, stond ik op de Zaterdagavondmarkt met een brochuretent en verspreidde huis aan huis vlugschriften voor Algemeen Kiesrecht en S. D. A. P.

Deze propaganda, gevoegd bij water aan voorat is gegaan en gepaard met wat de partijgenooten nog doen, heeft ten gevolge gehad dat het ledental dat op 14 December 1901 nominaal 180 bedroeg thans op 6 Februari 1903, dus in ruim 13 maanden tijd, gestegen is tot 315, daarvan moeten er 30 worden afgetrokken die de onderafdeeling Charlois aanbracht, zoodat de vooruitgang bedraagt het getal van 105 leden.

Daarbij heb ik mij belast met den brochuren-handel en tevens treed ik op als secretaris van de afdeeling, een betrekking die thans, met de tegenwoordige werkzaamheden niet gemakkelijk door iemand, die afhankelijk is, zou kunnen worden waargenomen.

Verder heb ik zes en veertig spreekbeurten buiten Rotterdam gehouden en ben achttienmaal op onderscheidene plaatsen gaan debatteeren met tegenstanders der S. D. A. P. Tengevolge daarvan zijn er afdeelingen opgericht te Kapelle a/d IJssel, Numansdorp en Brouwershaven.

Een aantal verzoeken om een spreekbeurt te houden of te komen debatteeren heb ik moeten afslaan, daar anders het grootste gedeelte van mijn tijd buiten Rotterdam zou moeten besteed zijn geworden.

De propagandist voor Gelderland en Twenthe schrijft:

Door de Kamerwerkzaamheden worden uit den aard der zaak, de andere functiën die men zou kunnen verrichten, beperkt, dus ook de propaganda, echter slechts in dien zin, dat men daardoor minder dagen beschikbaar heeft, om hier of daar te gaan spreken. In het wezen der zaak is ons werken in de Kamer ook, en niet het minst, propaganda. Dit dient men vooral niet uit het oog te verliezen.

Gedurende 1901 werd door mij in een 60-tal vergaderingen gesproken. Hoewel aangewezen als propagandist voor Gelderland, beperkte zich mijn werkzaamheid als zoodanig niet tot die provincie, doch heb ik overal, waar men mij daarvoor vroeg, mijne krachten gegeven.

Het was ook niet enkel voor afdeelingen onzer partij dat ik optrad, ook vakverenigingen vroegen mij meermalen voor haar op te treden. Zoo bijv. de vereenigingen van Rijkswerklieden te Amsterdam en te Zaandam, sigarenmakersverenigingen te Deventer en te Rhenen, de schilders te Arnhem, de naaistersvereniging en de gaswerkersvereniging te Amsterdam en de voorlieden te Rotterdam.

Dank zij mijn optreden, werd te Woerden een vereniging van rijkskleermakers gesticht, te Leuvenheim een vereniging van steenfabriekarbeiders.

Bij enkele algemeene propaganda of andere aan gelegenheden verleende ik als spreker eveneens medewerking. Zoo ter gelegenheid der uitsluiting te Enschede, bij de agitatie naar aanleiding van het voornemen van den minister van oorlog, om de lichtingen van 1895, '96 en '97 onder de wapens te roepen, en bij de kiesrechtcampagne in den zomer van het afgelopen jaar.

Een enkele maal trad ik op als feestredenaar, voor de muziekvereniging te Rotterdam, op haar jaarfeest.

Van een speciale propaganda voor de drankbestrijding heb ik afgezien.

Afdeelingen of kiesverenigingen onzer partij werden opgericht te Lochem, Borculo, Eibergen en Neede. De twee laatsten gingen onder den druk der patroons weer teniet. Over het algemeen is de pressie der patroons groot op de arbeiders in de kleine plaatsen, zoodat zij zich niet durven organiseren. De lage loonen, die betaald worden, zijn mede een groot bezwaar. Toch is in Gelderland nog eenige vooruitgang te bespeuren. Vooral in den achterhoek, in de fabrieksstreek achter Doetinchem, begint, door onze propaganda, zich een vakbeweging te ontwikkelen, op het terrein der metaalindustrie.

Een groot bezwaar voor de afdeelingen om aan

propagandisten werk te verschaffen is het geldgebrek, waaraan zij doorgaans lijdën.

De propagandist is door dezelfde oorzaak te veel gebonden aan zijn woon- of standplaats. Minstens moest hij in het bezit gesteld worden van een doorlopend abonnement op dat deel van het spoorwegnet, dat hem het meeste van nut kon zijn. Hij zou zich dan veel vrijer kunnen bewegen, en tevens zich een grooter veld van werkzaamheid kunnen kiezen.

Men zal mijns inziens ten behoeve der partij meer hebben aan 3 propagandisten, die zich eenigszins vrij bewegen kunnen, dan aan een dubbeltal, dat men als boomen in bepaalde plekken plant.

Een ander veld van werkzaamheid kreeg ik voor een deel door het in October voor Gelderland en Overijsel in het leven geroepen weekblad *De Arbeid*, waarvan ik mede, met anderen, de redactie vorm. De uitkomsten van de uitgave van dit weekblad zijn tot heden vrij bevredigend. Het heeft een oplaag van 2000 exemplaren en zal vooral op het platteland een goed propaganda-middel wezen.

Overigens meen ik te mogen zeggen, dat de propaganda in Gelderland niet vergeefs besteede moeite is. Moge ook het aantal afdeelingen nog niet groot zijn, de geest is er goed en wordt door ons werken er steeds beter. Het zal echter noodig zijn onzen invloed daar te handhaven en te versterken, aangezien vooral in den laatsten tijd de christelijken en de vrijzinnigdemocraten deze provincie tot een terrein van hun operatiën maken.

Provinciale organisatie. Op 1 October 1902 was het jaar geëindigd, waarvoor F. Spiekman was aangesteld om zich, tegen een vergoeding uit de partijkas, meer in het bijzonder te wijden aan de organisatie in de provincie Groningen. Daar F. Spiekman ontslag vroeg met het einde van dat jaar en het Partijbestuur geen reden vond om den genomen proef voort te zetten, werd geen ander in de plaats van Spiekman aangezoekt of benoemd.

Reorganisatie-Congres. Volgens besluit, het vorig jaar genomen, moest dit jaar het Reorganisatie-Congres gehouden worden in Juli of Augustus. Door verschillende omstandigheden werd dit eerst eind September te Zwolle gehouden. Op dit Congres werden de Statuten vastgesteld, benevens eenige bepalingen, die in het Huishoudelijk Reglement moesten worden opgenomen. De commissie uit de afdeeling Amsterdam, die een Ontwerp-Statuten had ingediend, werd aangewezen om in samenwerking met het Partijbestuur een Huishoudelijk Reglement te ontwerpen. Zooals met alle commissies, ging het ook met deze, het duurde nog al eenigen tijd, eerdat zij haar werk gereed had. Daarna moesten Statuten en Huishoudelijk Reglement nu eerst definitief door het Partijbestuur worden vastgesteld, zoodat het jaar 1902 voorbijging, zonder dat Statuten en Huishoudelijk Reglement aan het referendum waren onderworpen. (1)

De Pers. Naast het bestaande dagblad *Het Volk*, het maandblad *de Nieuwe Tijd*, de weekbladen *de Volksstrijd*, *Volksstem*, *Baanbreker*, *de Moker* en

de Fakkel werden de volgende sociaaldemokratische weekbladen opgericht: *de Wekker*, *de Voorpost*, *de Strijd*, *de Stem des Volks* en *de Arbeid* (2).

Omtrent de oprichting van enkele dezer bladen werd het Partijbestuur niet gehoord. Het is te hopen, dat toepassing van art. 20 der nieuwe statuten en art. 52 van het Nieuw Huishoudelijk Reglement daarin verbetering zal brengen.

Op het Congres te Groningen werd het Partijbestuur de opdracht gegeven een commissie te benoemen, die tot taak had de mogelijkheid te onderzoeken van een planmatige organisatie der „kleine pers”. Het Partijbestuur benoemde tot leden dezer commissie: J. Bergmeijer, J. Oudegeest, J. H. Schaper, J. Visscher en P. L. Tak.

In hoeverre deze commissie met haar taak gereed is, kan niet worden medegedeeld, een rapport heeft zij nog niet bij het Partijbestuur ingezonden. Het Congres te Groningen droeg eveneens aan het Partijbestuur op, in overleg met het bestuur der afdeeling Amsterdam, en de redactie van het partijorgaan een regeling te treffen ten opzichte der door deze lichamen gemeenschappelijk aan te nemen houding bij de geheele Amsterdamsche locale politiek.

Een samenspreking tusschen Partijbestuur, Redactie en Bestuur der afdeeling Amsterdam werd gehouden en een bepaalde gedragslijn te dien opzichte vastgesteld.

Ook werd, op dit Congres het Partijbestuur opgedragen een instructie samen te stellen voor de Commissie voor Redactiegeschillen. De grondslagen voor deze instructie zijn opgenomen in art. 55 van het Huishoudelijk Reglement.

Tengevolge van verschillende omstandigheden was de Commissie voor Redactiegeschillen op 1 Januari 1903 nog niet benoemd.

In de redactie van *Het Volk* kwam verandering, doordat het lid van de redactie, partijgenoot Mendels, zijn ontslag nam en zich vestigde als propagandist te Zaandam; in diens plaats werd door het Partijbestuur W. H. Vliegen te Amsterdam benoemd.

Nadat door het Partijbestuur besloten was, op voorstel van de Commissie van Beheer over te gaan tot de uitgave van een Zondagsblad, het laten vervallen van het bijvoegsel in zijn toenmaligen vorm en het daarvoor in de plaats geven van 4 bijvoegsels, geheel ingericht als krant, moest de redactie worden uitgebreid: het Partijbestuur benoemde Ed. Polak tot corrector-verslaggever.

Door den directeur van *Het Volk* M. Fillmann werd tegen 1 Maart 1902 ontslag gevraagd en door het Partijbestuur tegen dien datum verleend. Op voorstel van de commissie van beheer werd besloten de betrekking van directeur af te schaffen en in plaats daarvan een administrateur aan te stellen. Het Partijbestuur benoemde den 24en Maart, op voordracht van de commissie van beheer M. E. Barendz tot administrateur.

Door de partij werden uitgegeven „Neemt deel aan den Strijd,” 3de druk, 3000 exemplaren; „Achturedag,” 3000 exemplaren; „Sociaal Christendom,” 7500 exemplaren; „De Jachtwet in de IIde Kamer” 3000 exemplaren; „Meigave voor het Proletariaat” 3000 exemplaren; „Jaarboekje voor 1903” 7500 exemplaren. Van deze uitgaven zijn „Neemt deel aan den Strijd,” „Sociaal Christendom,” „Meigave voor het Proletariaat” en „Jaarboekje voor 1903” uitverkocht.

Daar alle vroegere uitgaven van de partij zoo

(1) Bij het verschijnen van dit verslag zijn Statuten en Huishoudelijk Reglement goedgekeurd bij Referendum, de Koninklijke Goedkeuring zal aangevraagd worden en zoodra deze verkregen is, treden zij in werking.

(2) Na 1 Jan. 1903 is daarbij gekomen een blad voor Den Haag en zal er een komen voor Twenthe.

goed als uitverkocht zijn, zal het partijbestuur zorg moeten dragen, dat de brochurenvoorraad eens goed wordt aangevuld en zou het zeer gewenscht zijn, dat onze schrijvers en vertalers er eens aan dachten, dat art. 3 litt. e der Statuten luidt: „de partij tracht haar (dit) doel te bereiken door het *uitgeven, verspreiden en verkoopen* van boeken, brochures, enz.

Comité's, waarbij de partij is aangesloten. De partij bleef in het afgelopen jaar aangesloten bij het Ned. Comité voor Algemeen Kiesrecht, het Landelijk Hogerhuis-Comité, het Landelijk Onderwijs-Comité en het Centraal Bureau voor Sociale Adviezen. De partij was verder, tijdens het bestaan van dit Comité, aangesloten bij het Landelijk Comité tot spoedige invoering van de Ongevallenwet, en sloot zich aan bij het Comité voor Minimum-loon en Maximum-Arbeidstijd. In het Ned. Comité voor Algemeen Kiesrecht en het Landelijk Onderwijs-Comité wordt de partij vertegenwoordigd door Van Kuykhof, in het Comité voor Minimum-loon en Maximum-Arbeidstijd door Loopuit, in het Landelijk Hogerhuis-Comité door Fortuijn en Den Exter.

Internationale verbinding. Als gedelegeerden der partij bleven in dat jaar zitting houden in het Internationaal Bureau Troelstra en Van Kol.

In den loop van het jaar hadden samensprekingen plaats tusschen den Int. Secretaris en de Commissie tot regeling van het Int. Congres, het vorige jaar benoemd, ter voorbereiding van het Internationaal Congres, dat in 1903 te Amsterdam zou worden gehouden. Zooals bekend is werd, met het oog op de verkiezingen in Duitschland, besloten het Internationaal Congres te houden in 1904.

Slot. Aan het einde van dit verslag gekomen kunnen de volgende opmerkingen nog gemaakt worden.

De toestand der partij is vooruitgaande en goed te noemen; in ledental, in organisaties, in degelijkheid van organisatie is zij toenemende. Haar invloed en de beteekenis, die zij heeft op het economische en politieke leven der arbeidende klasse door haar pers en haar vertegenwoordigers in de publieke lichamen is van niet te onderschatten beteekenis.

De aanvallen der patroons in Amsterdam en Enschedé voornamelijk, hebben de arbeiders tot elkander gebracht; de toenadering tusschen de partij als zoodanig en de arbeiders in Nederland, georganiseerd in hun vakbonden, is niet te miskennen. Wij vertrouwen dat het jaar 1903 ons verder op dien weg zal voeren. De feiten zullen de arbeidende klasse in Nederland tot een voortdurende samenwerking leiden tusschen de vakbonden en de politieke organisatie der arbeidende klasse: een comité voor den arbeid" bestaande uit verschillende vakbonden en de S. D. A. P. zal het resultaat moeten wezen van de toeneming van het klassebewustzijn der arbeiders. Een voortdurende samenwerking van alle bewuste arbeiders voor alle algemeene belangen der arbeidersklasse betreffende, daar moet het heen!

Partijgenooten, op nieuw gewerkt, aan den arbeid, organiseert, propageert en voert den klassenstrijd in al zijn vormen.

De Partijsecretaris,

VAN KUIJKHOF.

Amsterdam, half Maart 1903.

BIJLAGE B.

Finantieel Verslag der S. D. A. P. over het jaar 1902.

STAAT VAN ONTVANGSTEN EN UITGAVEN.

ONTVANGSTEN.		UITGAVEN.	
a.	Aan contributie der afdeelingen en aangesloten vereenigingen . . . . . f 1427.05	a.	Aan propaganda . . . . . f 1191.49 ¹ / ₂
b.	„ contributie van de verspreide leden . . . . . „ 126.38	b.	„ verkiezingen . . . . . „ 1607.28 ¹ / ₂
c.	„ een uur loon . . . . . „ 550.45 ¹ / ₂	c.	„ salarissen . . . . . „ 3021.09
d.	„ bijdragen voor het fonds: propagandist Rotterdam . . . . . „ 168.88	d.	„ vergaderingen partijbestuur . . . . . „ 296.85
e.	„ bijdragen voor het fonds: propagandist Gelderland en Twenthe . . . . . „ 261.10	e.	„ contributies en subsidies aan Int. Bur.; L. H. Comité.; N. C. v. A. K.; C. Bur. v. Soc. Adv.; Soc. Dem. Studie-Club; Comité Ongevallenwet . . . . . „ 546.21
f.	„ bijdragen voor het Congres . . . . . „ 41.09	f.	„ dekking oude schuld van het blad <i>De Sociaaldemokraat</i> . . . . . „ 36.90
g.	„ verkoop diploma's, statuten en beginselverklaringen . . . . . „ 57.65	g.	„ kosten Congres Groningen en Congres Zwolle . . . . . „ 570.12 ¹ / ₂
h.	„ bijdragen voor de verkiezingen . . . . . „ 1009.47 ¹ / ₂	h.	„ Kantoor, (Huur, onderhoud, meubilair enz.) . . . . . „ 205.06
i.	„ bijdragen voor steun aan stakers en uitgeslotenen . . . . . „ 5903.13	i.	„ Archief . . . . . „ 26.75
j.	„ bijdragen voor het Ned. Com. voor Algemeen Kiesrecht . . . . . „ 8.50	j.	„ drukkosten . . . . . „ 400.—
k.	„ leeningen . . . . . „ 3800.—	k.	„ bureaunkosten . . . . . „ 314.89 ¹ / ₂
l.	„ vrijwillige bijdragen . . . . . „ 1484.36 ¹ / ₂	l.	„ terug voorschot over 1901 . . . . . „ 321.42 ¹ / ₂
m.	„ diversen . . . . . „ 58.17 ¹ / ₂	m.	„ terug voorschot van den Brochurenhandel, groot f 400 . . . . . „ 375.—
		n.	„ het N. C. v. A. K. . . . . „ 8.50
		o.	„ steun voor stakers en uitgeslotenen . . . . . „ 5855.05 ¹ / ₂
		p.	„ diversen . . . . . „ 95.47 ¹ / ₂
		q.	„ saldo in kas 1 Januari 1904 . . . . . „ 23.13 ¹ / ₂
Totaal . . . . . f 14896.25		Totaal . . . . . f 14896.25	

Finantieele toestand op 1 Januari 1903.

In kas . . . . . f 23.13 ¹ / ₂	Nog te betalen:
Nog te vorderen:	a. Aan den brochurenhandel . . . . . f 25.—
a. Aan verkochte zegels enz. . . . . „ 170.76	b. „ terug voorschot van W. . . . . „ 400.—
b. „ contributie verspreide leden . . . . . „ 50.—	c. „ geleverd drukwerk . . . . . „ 767.49
c. „ diversen . . . . . „ 144.—	
Totaal . . . . . f 387.89 ¹ / ₂	
Nadeelig saldo . . . . . „ 804.59 ¹ / ₂	
Totaal . . . . . f 1192.49	Totaal . . . . . f 1192.49

De partijsecretaris:

VAN KUIJKHOF.

Nagezien en accoord bevonden door

de Commissie van Contrôle:

H. MEIJER.
LOUIS DIKKER.

19-2-'03.

Toelichting.

A. Inkomsten.

a. en b. Aan contributies van afdeelingen en verspreide leden werd over 1901 ontvangen een bedrag van f 1199, over 1902 een bedrag van f 1427.05 + f 126.38 = f 1553.43, derhalve een stijging van f 354.43 of ruim 29 pct. Toch is een bedrag van anderhalf duizend gulden aan verplichte bijdragen in geen verhouding tot hetgeen de partij per jaar noodig heeft. We vertrouwen dan ook dat de nieuwe contributieregeling, zooals deze nu bij huishoudelijk reglement is vastgesteld, in de naaste toekomst reeds een goede verbetering ten gevolge zal hebben.

c. Het uur-loon, dat geschat werd op minstens f 600, bleef beneden deze raming,

i. Zeker mag gewezen worden op het prachtige bedrag, dat in dit jaar gestort werd voor stakers en uitgesloten, niet minder toch dan bijna f 6000.

k. In het begin van het jaar leende een partijgenoot een bedrag van f 3000, dat in driemaandelijksche termijnen van f 250 terug betaald moest worden. Verder moest in den loop van het jaar nog geleend worden een bedrag van f 400 van partijgenoot W. en een bedrag van f 400 van den brochurehandel. Deze leeningen waren noodzakelijk, omdat het jaar 1902 begonnen werd met een schuld van f 1852.52½, die zoo spoedig mogelijk moest worden betaald.

l. Ook dit jaar weder een daling van de post vrijwillige bijdragen voor de partijkas van f 2972.745 in 1901 tot f 1484.365 in 1902. Was in 1901 de reden

van een vermindering der vrijwillige bijdragen voornamelijk gelegen in de bijdragen, die voor de verkiezingen waren bestemd, dit jaar was het de vakstrijd die de noodige offers vroeg. Toch is een daling met 50 pCt. een zeer ongunstig verschijnsel.

B. Uitgaven.

b. De uitgaven voor verkiezingen overtreffen de inkomsten voor dit doel met + f 600. De reden daarvan is, dat diverse rekeningen over 1901 nog betaald moesten worden.

c. De verhooging van de post salarissen van f 2397.16 tot f 3021.09 werd veroorzaakt door de aanstelling van Hermans als propagandist te Rotterdam op een salaris van f 800 en de subsidie van f 300 per jaar vanaf 1 April 1902 die aan Mendels verleend werd, toen hij zich te Zaandam als propagandist vestigde.

o. De post: steun uitgesloten en stakers, bedragende f 5856.05½ is f 47.07½ minder dan de inkomsten voor dit doel, zijnde f 5903.13. Dit verschil is ontstaan, doordat, nadat het Comité voor Steun aan Enschedé, ontbonden was, nog gedurende eenige weken diverse bijdragen binnenkwamen.

Toestand op 1 Januari 1903.

Het nadeelige saldo f 804.59½, zou inderdaad f 3804.59½ hebben bedragen, indien niet de partijgenoot, die ons f 3000 renteloos voorschoot, aan het einde van het jaar ons de verblijdende tijding gaf, dat hij het geleende bedrag niet terug behoefde te hebben. We brengen hem daarvoor nogmaals onzen hartelijken dank.

BIJLAGE C.

Finantieel Verslag van den Brochurehandel over het jaar 1902.

STAAT VAN ONTVANGSTEN EN UITGAVEN.

ONTVANGSTEN.	
Kassaldo op 1 Januari 1902	f 685.04
1e Kwartaal 1902	766.78½
2e " "	522.10½
3e " "	391.01½
4e " "	593.32
Aan terug van de partijkas van de leening groot f 400.—	375.—
Totaal	f 3333.26½

UITGAVEN.	
a. Aan Leveranciers	f 1624.42½
b. " Advertenties	50.70
c. " Kantoor	150.—
d. " Salaris	408.50
e. " Leening aan de partijkas	400.—
f. " Honorarium	60.—
g. " Bureaunkosten	200.—
h. " Diversen	39.99½
i. " Saldo in kas 1 Januari 1903	399.64½
Totaal	f 3333.26½

De partijsecretaris:

VAN KUIJKHOF.

Nagezien en accoord bevonden door

de Commissie van Contrôle:

28 Februari 1903.

LOUIS DIKKER.
C. A. DE ROO.

Toelichting.

Op 1 Januari 1903 was nog te betalen aan leveranciers voor geleverde goederen een bedrag van f 1939.28¹/₂.

De brochurenhandel had op dien datum nog te ontvangen aan advertenties, aan geleverde goederen, van de partijkas, een totaal van f 1435.02¹/₂; de waarde van aanwezige brochures was op dien datum, na afschrijving van een aantal oude brochures, f 565.59¹/₂; zoodat tegenover het nog te betalen bedrag van f 1939.28¹/₂ staat een actief van f 2400.26¹/₂, alzoo een saldo van f 460.98.

Vergelijkt men het totaal van ontvangsten en uitgaven over 1901 met dat over 1902, dan ziet

men dat dit gestegen is tot ruim f 3000 in 1902 van ongeveer f 2000 in 1901.

Niettegenstaande over 1902 ten laste van den brochurenhandel is gebracht, wat inderdaad daartoe behoorde, zooals een gedeelte huur enz. van kantoor, gedeelte salaris aan den partijsecretaris en bediende en ook eenig honorarium kon worden uitbetaald, kon de brochurenhandel deze lasten dragen, zonder gevaar van tekort te zullen komen in zijn verplichtingen of van een beroep te moeten doen op de partijkas.

VAN KUIJKHOF.

Amst., 18 Maart 1902.

BIJLAGE D.

KAMERFRACTIE.

I.

Oorlog.

Op het eerste gezicht schijnt het wel vreemd, dat onder het „Christelijke” bewind Oorlog de eerste plaats inneemt, doch waar de christelijke beginselen slechts moeten dienen om de geloovige arbeiders van ons af te houden, is het zeer natuurlijk, dat het militarisme hoogtij viert. Te meer, daar vooral de A. R. partij steeds zeer militairen nationalistisch gezind was.

Bij de vier wetten op het pensioen en de bevordering van hooge en lage militairen kwam de fractie op voor het lot der minderen, maar het bleek dat er geen centen te vinden zijn voor deze mannen, ook al zijn er guldens genoeg voor de „heeren” officieren.

Geld is er ook altijd, om buitenlanders te roncelen voor het Indisch leger. Schaper vestigde, in zijn interpellatie daaromtrent, de aandacht op het feit, dat de minister van Binnenlandsche Zaken de wereld afreisde voor den vrede in Zuid-Afrika op hetzelfde oogenblik, dat zijn kollega van Buitenlandsche Zaken die roncelarij bevorderde voor onzen veroveringsoorlog.

Langzamerhand werd over 1902 de nieuwe Militie-wet voorbereid, die in dit jaar reeds 1 miljoen en 4 ton *meer* aan 't land kostte. De nieuwe minister van Oorlog ging zelfs in zijn militairen ijver verder dan de wet hem toeliet: hij wilde de lichting 1895 nog weer oproepen voor herhalings-oefeningen. De fractie verzette zich hiertegen met goed gevolg; ook 1896 werd vrijgesteld, dank zij mede aan den krachtigen steun der verlofgangers zelf. De Minister, die eerst weigerde, om aan den aandrang toe te geven, nam later gaarne de reddingsplank, door Jhr. Lohman en twee anderen toegestoken, aan en aanvaardde het wetsontwerpje, om deze beide lichtingen vrij te stellen. De lichting '97 werd hiervan het slachtoffer, daar de motie-Ter Laan, die alle *drie* lichtingen wilde vrijstellen, werd van de baan geschoven.

Nog erger was de toestand bij de militaire straffen tuchtwetten, die nu volgden. Nog niet alleen om de hardheid dezer dwangwetten, maar ook en vooral om het feit, dat op deze wijze weken

weken verloren gingen: de invoering der Ongevallenwet moest op de behandeling van zulke middeleeuwsche maatregelen wachten!

De fractie stelde zich vierkant tegenover de barbaarsche straffen, met name tegen de doodstraf, waarmee men gul genoeg is in deze wet der 20ste eeuw. Bij opstootjes en ongeregeldeheden worden de deelnemers beschouwd als „vijanden des vaderlands”, dus des doods schuldig.

De regeering stelde alzoo de tegenwoordige kapitalistische rechtsorde gelijk met het vaderland en de Kamer deelde deze beschouwing met 56 tegen 7 stemmen!

Het spreekt dan ook van zelf, dat alleen het bezit van onze brochures en boeken reeds strafbaar is gesteld en dat „beschimping van het vaandel” vreeselijk zwaar gewroken wordt. Ons amendement werd verworpen met 50 tegen 6 stemmen!

Onze amendementen, om „bijkomende” straffen af te schaffen, zooals inhouding van zakgeld, vermindering van kost, het verbod om wapens te dragen, zoo ook de water- en broodstraf, werden alle verworpen. Zelfs het leggen aan de ketting bleef gehandhaafd met 41 tegen 23 stemmen. De voorstellers noemen zich Christenen.

De behandeling van het *beklag* heeft aanleiding gegeven tot een tweede *Legerwetschandaal*.

Wilden wij schorsing van elke straf, wanneer de gestrafte in hooger beroep gaat, de anti-revolutionairen gevoelden, dat dit recht was en de heer De Waal Malefijt stelde ook een amendement voor in dien geest. De heeren verstonden niet goed, dat minister Bergansius hun amendement, even goed als het onze, onaannemelijk vond en het werd aangenomen met 40 stemmen (waaronder die van drie officieren) tegen 30. Daar zaten ze met de gebakken peren! De minister stond wocdend op en verliet de zaal. De afwezigheid der katholieken droeg in de eerste plaats de „schuld” van de neerlaag van hun geloofsgenoot, den minister; deze ijverige groep telt 25 leden, doch niet meer dan 12 ervan waren aanwezig.

In de volgende zitting was het echter reeds weer alles koek en ei tusschen de anti-rev., de roomsch-kath. en de liberalen. De heeren gooiden

uit vrees den minister te verliezen, hun geweten in de voddenmand en gaven hun eigen gevoel van recht prijs. Zoozeer „volhardden zij bij het ideaal”, dat nu het geheele artikel werd afgestemd en door een ander vervangen, waarmee het amendement-De Waal Malefijt van de baan was. De rechtstoestand van den soldaat blijft nu onder de nieuwe wet ongeveer even treurig als hij onder de oude was.

De heer Goeman Borgesius ging zoover, „uit klasse solidariteit” de treurige figuur der anti-revolutionairen te verdedigen. Maar het was niet eens noodig. De heeren hadden zoo'n ontzag voor de sabel gekregen, dat de heele Kamer een politieke klasse van discipline begon te gelijken en alle verdere artikelen naar den zin der Regeering werden aangenomen.

Bij eindstemming verklaarden zich de anti-revolutionairen voor de straf- en tuchtwet; dat is geen wonder. Maar ook de vrijzinnig-demokraten! Drie van hen hadden trouwens ook reeds bij de artikelen de doodstraf goedgekeurd (Fokker, Van Raalte en Drucker).

Bij de begroting werd het beginsel: geen cent voor militarisme, zoo krachtig mogelijk gehandhaafd. De waarde van ziekte-, ouderdoms- en ongevallenverzekering voor de arbeiders werd vergeleken met de waarde van het leger als wapen voor de kapitalisten in hun klassenstrijd tegen het volk. En aangetoond werd voor de zooveelste maal, dat ons volksbestaan niet afhangt van ons leger, doch van het buitenland.

Melchers leverde een scherpe kritiek op de kazernetoestanden, met cijfers en feiten gestaafd.

Voor al richtte de fractie zich tegen ons vestingstelsel, dat eindeloze millioenen verslond en verslindt en volkomen waardeloos is.

De oorlogsbegroting werd aangenomen met 53 tegen 22 stemmen.

II.

Algemeene Debatten.

Zooals wij zagen, was „Oorlog” niet van de lucht en konden wij geen recht doen aan de christelijke ministers, of dat hoofdstuk moest den voorrang hebben. Nu zullen wij nagaan, hoe de verhouding tot minister Kuiper was.

Aan Schaper waren onzerzijds de algemeene begrotingsdebatten opgedragen. Hij verdedigde de stelling, dat de christelijke meerderheid verdeeld is in de meeste beginselpunten, gelijk o. a. bleek bij de doodstraf, het vloeken en de schoolpolitiek. Maar waar ook verdeeldheid heerscht, eendrachtig volgt de schare dezelfde conservatieve gedragslijn, zooals te zien was bij het militarisme, de spetwet en aan het wegblijven van alle ingrijpende sociale wetten.

De minister bewaarde alweer zijn zwaarste geslacht voor zijn tweede redevoering, waarin hij de aandacht van de verwaarloosde democratie zocht af te wenden door het voor te stellen, alsof het ging om een keuze tusschen Marx en den Christus.

De sluiting van het debat werd voorgesteld, om Schaper te beletten, daarop terug te komen. Nu deed zich het zonderlinge verschijnsel voor, dat de aanwezige vrijzinnig-demokraten allen gelijk stemden, n.l. allen vóór de onderdrukking van het vrije woord! 't Hielp hun niet, een aantal leden der rechterzijde dacht er beter over.

III.

Algemeen Kiesrecht.

Bij deze gelegenheid gaf Schaper namens de

fractie te kennen, dat wij binnenkort een voorstel tot grondwetsherziening zullen indienen, om te komen tot algemeen kiesrecht. De vrijzinnig-demokraten deelden daarop mede, dat zij reeds bezig waren aan hetzelfde plan.

Dr. Kuiper wilde ook liefst de aandacht van dit punt afleiden. Hij noemde onze partij een vaderlandsloze bende. Dat is niet voor de eerste maal gezegd, doch dat verandert niets aan het feit, dat Dr. Kuiper altijd zich verklaard heeft tegen dit mammonistische kiesrecht en zich evenwel verbonden heeft met de grootste vijanden der democratie.

Bij ons voorstel tot grondwetsherziening zullen wij wel gewaar worden, of de minister en ook wie van de Kamerleden de democratie willen dienen.

IV.

Arbeid.

Op velerlei wijze en bij tal van gelegenheden trachten de verschillende leden der fractie te werken voor betere arbeidsvoorwaarden, zoowel voor de werklieden en beambten in dienst van den Staat als voor de arbeidende klasse in het algemeen.

Het voornaamste, wat er op het gebied van den arbeid tot stand is gekomen, is de Beroepswet, waarnaar zoo hopeloos lang was uitgezien.

De fractie bepleitte een democratische inrichting van de gansche wet, vooral van het stelsel van verkiezing, door dr. Kuiper uitgevonden voor de Raden van Beroep.

Wij stelden in plaats van al den omslag van het kaartenstelsel een eenvoudige direkte verkiezing voor, zooals bij de Kamers van Arbeid.

De soc. dem. bleven met de verdediging van dit eenvoudige en beproefde stelsel vrijwel alleen staan.

Het stelsel van dr. Kuiper werd door niemand in bescherming genomen, maar het haalde de meerderheid van stemmen.

Ofschoon de Beroepswet op veel punten te wenschen overlaat, hebben ook wij voorgestemd, omdat de invoering der Ongevallenwet om geen enkele reden mocht worden vertraagd. De hoop, dat deze invoering nog in 1902 tot stand zou komen, bleek ijdel.

Hebben wij den meesten nadruk gelegd op maatregelen als de beroepswet, die de gansche arbeidende bevolking ten goede komen, dat wij ook bij elke gelegenheid gedeeltelijke verbetering voorstaan, zullen de beambten der spoorwegmaatschappijen in het algemeen en die van den Rijnspoorweg in het bijzonder, de schippers, de onderwijzers, de arbeiders in de loodwit- en aardewerkfabrieken, de bootwerkers, de winkelbedienden, de onder-officiëren, de matrozen, de rijkswerklieden, de rijkskleermakers en ziekenoppassers, de waterstaatswerklieden, de rijksveldwachters en anderen, voor wie een lans gebroken werd, erkennen.

De arbeidswetgeving is in ons land zeer achterlijk. In plaats verbetering is nu vervanging der arbeidswet door minister Kuiper in 't zicht gesteld. Dat wij op deze vervanging niet veel moed hebben, is ons, sedert de nacht arbeid van de haringspeesters weer veroorloofd is, niet euvel te duiden.

De ongestoorde winst der bokkingrookers gold bij den christelijken Minister van Arbeid meer dan de ongestoorde nachtrust der arbeidsters; een liberaal kapitalist zou zich volmaakt op hetzelfde standpunt plaatsen. De bij het voorstel tot verplicht herhalingsonderwijs zoo hoog opgeschroefde ge-

varen voor de zedelijkheid bleken voor de hier bedoelde vrouwen niet te bestaan, alhoewel zij niet des avonds om 6 of 7 uur, doch somwijlen 's nachts om 12 à 2 uur naar huis zullen gaan.

Mannen als Van Löben Sels en Talma snelden den minister ter hulp, waar deze verklaarde, zich van de kritiek van vrijzinnige en sociaal-demokraten niets aan te trekken. Dat is zeer gemakkelijk van een minister van Arbeid, die met den arbeid zoozeer den draak steekt, dat hij de spetende werkvrouwen durfde te vergelijken met dames, die ook te weinig nachtrust krijgen — omdat ze naar het bal gaan!

De eerste stap op dezen verkeerden weg werd gezet door 50 leden der Kamer, waarbij Talma, Nolens, Van Vliet en Passtoors. Tegen 26 leden.

V.

De Troonrede.

De eerste minister had de koningin bij de opening der Kamer doen verklaren, dat er op het gebied van den arbeid veel was, dat bemoeidigde. De Troonrede sprak ook van den hongersnood op Java, doch een belofte van afdoende hulp in den verschrikkelijken nood ontbrak.

Bij het debat naar aanleiding van het antwoord op de Troonrede stelde de fractie in het licht, dat de toestand van den arbeid, over het geheel genomen, ontzaglijk veel te wenschen overlaat en werd voor den hongerlijdenden Javaan een zeer krachtige hulp van Regeeringswege geëischt.

Het antwoord op de Troonrede maakte zich van beide zaken met een algemeenheid af. De soc. dem. stemden daarom tegen.

VI.

Koloniën.

Meer dan ooit was aller gespannen aandacht bij den aanvang der Indische begrooting op Van Kol gericht, die van zijn groote reis, in het belang der inlandsche bevolking ondernomen, teruggekeerd was. Het sprak van zelf, dat hij zeer veel zou te zeggen hebben over de zaken van het allerhoogste belang.

Dat bleek al vóór de begrotingsdebatten op een ongewone wijze. Van Kol zond aan de leden der Kamer en ook aan de bladen een lange lijst van op- en aanmerkingen, die hij in de vergadering der vijfde afdeling had te berde gebracht, doch die niet in het Voorloopig Verslag waren opgenomen en aldus niet ter kennis van de regeering kwamen. De schuld van dit wegmoffelen gaf Van Kol aan den heer Cremer, den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, die geweigerd had de opmerkingen van den rapporteur der vijfde afdeling den heer Van den Heuvel, op te nemen.

Bij de openbare beraadslaging heeft Van Kol deze beschuldiging bewezen. De heer Cremer was over deze handelwijze van Van Kol alles behalve gesticht, doch onze partijgenoot verklaarde, zoo noodig, weer dezelfde gedragslijn te zullen volgen.

In zijn „Kort woord” had Van Kol het woord *Deli*, waar ook de miljoenen van Cremer vandaan zijn, vet laten drukken en nu bij de debatten, stelde hij de schandelijke barbaarschheden, die in de plantages aldaar bedreven worden, in het volle daglicht. De brochure van Van den Brand kwam juist op tijd, zijn mededeelingen maar al te droevig bevestigen.

Van Kol bewees, dat de oorlogen in Djambi, op Borneo en Nieuw-Guinea, weldra weer in Korintji

alle de gevolgen zijn van onze zucht naar uitbreiding van gebied, met het doel, om winst te halen: van kapitalisme en imperialisme.

Daarvoor gaat het geld van den Javaan weg, die aldus moet hongerlijden in zijn eigen, rijk land.

Op de vraag van Van Kol, welk deel van het christelijk regeeringsprogram nu zal uitgevoerd worden, kon minister Idenburg, die juist de plaats van Van Asch van Wijck had ingenomen, het antwoord niet vinden. Het concubinaat (buiten echtelijk samenleven der soldaten met inlandsche vrouwen) kon niet worden opgeheven; de verkoop van opium aan den inlander, die nu al 14 miljoen gulden opbrengt, zal worden uitgebreid; van den inlander wordt meer en meer een loonarbeider gemaakt.

Van Kol eindigde met een zeer ernstige waarschuwing. Waar de Nederlandsche Regeering zich zoo weinig van haar zedelijke roeping bewust is, daar moet het verkeerd gaan: wij maken ons hoe langer hoe meer gehaat.

Ten opzichte van den Atjeh-oorlog was Van Kol van meening, dat het verzet weldra gebroken zou zijn. De fractie diende een motie in, waarin aangedrongen wordt op een eervollen vrede.

Het is niet noodig hier verder de zeer talrijke onderdeelen te bespreken, die achtereenvolgens te berde werden gebracht.

Van Suriname en Curaçao kwam onze partijgenoot eveneens krachtig op.

Het amendement van Van Kol, om Nederland zijn eigen oorlog op Nieuw-Guinea te doen betalen en niet langer den Javaan er voor op te laten draaien, werd verworpen met 60 tegen 7 stemmen. We stonden dus weer alleen. *Beloften* genoeg: maar hier was een *daad* te doen.

VII.

Justitie.

Minister Loeff had een stervend meisje geweigerd, dat haar vader, een verpleegde te Hoorn, haar kwam bezoeken. Naar aanleiding van de interpellatie van Marchant werd door ons een motie voorgesteld, die er niet in slagen mocht, ook maar één stem der burgerpartijen te winnen.

Bij de begrooting kwam Hugenholtz op tegen de zware straffen, die uitgedeeld worden wegens vergripen tegen den eigendom. In zijn strijd tegen den Amsterdamschen postenorder, waarover een motie later zal behandeld worden, viel Talma hem bij.

Gratie voor den laatste der Hogerhuizen was van dezen minister niet te verkrijgen.

VIII.

Buitenlandsche Zaken.

Melchers interpelleerde over de uitzetting van Broen en Hajee, twee Twentsche arbeiders, uit Duitsland, — Melvil van Lynden kon er niets aan doen: de dure Nederlandsche gezant in Berlijn ook niet.

De fractie verklaarde zich voor de Brusselsche suiker-conventie, omdat daarbij de premies vervallen, die de Regeering sedert 1899 uitkeert aan de suikerfabrikanten. Tevens verklaarden wij ons tegen elke surtaxe en voor de afschaffing van den suiker-accijns.

Ons amendement, om in Peking in plaats van een gezant een beroeps-consul te benoemen, viel met 46 tegen 20 stemmen.

IX.

Marine.

De wetten op de bevordering en pensioneerings, de wet op de krijgstuicht en de militaire strafwet, boven behandeld, gelden ook voor de Marine.

Minister Kruys vroeg een nieuw oorlogsschip aan, dat hij kort te voren zelf onnoodig vond, doch dat aan of over de 5 millioen gulden zal kosten. Onnoodig te zeggen, dat wij ons met hand en tand verzet hebben tegen deze misdadige geldverspilling. Vooral, daar de minister zelf verklaarde, eigenlijk een schip van *zeven* millioen te moeten hebben, doch dat we zulk duur spul toch niet kunnen betalen. De geheele rechterzijde stemde voor, (50) met uitzondering van Staalman; de linkerzijde vrijwel eendrachtig tegen (33).

Voor het schip is geen geld aanwezig. Maar de minister van Financiën zal den drankaccijns van 63 op 70 cent brengen. Dan komt er geld — van den arme.

Wegens de ziekte en het overlijden van minister Kruys werd de begrooting van Marine niet behandeld.

X.

Onderwijs.

Bij de debatten over het Middelbaar Onderwijs had de interpellatie van Ter Laan plaats over de weigering van niet-betalende leerlingen op de R. H. B. S. De minister der „kleine luyden” had geen lust, de bepalingen gunstiger te maken en ons amendement om geld beschikbaar te stellen voor dit doel, viel door de eendrachtige samenwerking der gansche rechterzijde, eenige liberalen en den vrijzinnig-demokraat Van Raalte.

Bij het L. O. streed onze fractie voor kindervoeding en -kleeding; tegen de standescholen; voor een beteren rechtstoestand der onderwijzers.

Troelstra, weer voor het eerst in de Kamer, bracht het sociaaldemokratisch standpunt in de onderwijspolitiek in het debat en eischte van de Regeering, zooals Schaper kortelijk reeds bij de algemeene debatten had gedaan, uitvoering van haar eigen eerste programmpunt: gelijk recht voor de beide takken van onderwijs, vrijheid voor de richting van het onderwijs onder overigens streng regeeringstoezicht.

De minister trachtte de Groninger schoolmotie verdacht te maken door voor te stellen alsof ze alleen een lokmiddel der Soc. Dem. zou zijn, om geloovige arbeiders te vangen. Troelstra herinnerde daarop aan Kuiper, dat hij met zijn meerderheid van 58 leden zich aan niemand zou behoeven te storen, om zijn eigen programma af te werken, zooals hij dat zelf vóór de verkiezingen van 1901 heeft opgesteld en waarop de „kleine luyden” rekenden.

XI.

Jachtrecht.

Helsdingen's motie, waarbij ons tegenwoordig geldend jachtrecht (van 1857), als in strijd met den geest des tijds en met de belangen van den landbouw, werd afgekeurd, werd krachtig door den steller verdedigd — het is te doen, om het eigendom van den landgebruiker te beschermen tegen het wild, dat door de heeren wordt geschoten.

De motie werd verworpen, maar haalde toch nog 29 stemmen. Een andere, van den heer Kolkman, werd aangenomen, maar of de boeren spoedig de gevolgen zullen ondervinden, is nog de vraag, waar de gedachte werd uitgesproken, dat de jacht zulk een uitstekend opvoedingsmiddel is voor de hoogere standen!

In de stukken voor de begrooting werd een strafbaarstelling van het gebruik van den *lichtbak* in uitzicht gesteld. Een reaktionaire maatregel dus!

XII.

Drankbestrijding.

De fractie kwam op tegen het uitbetalen van loon in kroegen; tegen de verstrekking van sterke dranken door het Rijk aan militairen, zoo hier als in Indië, en voor de verhooging van de f 12000 subsidie aan drankbestrijdende vereenigingen.

XIII.

Besluit.

De houding der fractie is dezelfde gebleven, zooals men uit het bovenstaande ziet. Zij komt bij elke passende gelegenheid op voor het *volle* recht van den arbeid, en waar dat niet te verkrijgen is, werkt zij mede aan elke gedeeltelijke verbetering, die telkens aangenomen wordt als een kleine afbetaling op de groote schuld, die de heerschende klasse met die der arbeiders te verrekken heeft.

Alleen wanneer, zooals bij de straf- en tuchtwetten, de voordeelen geringer zijn dan de misstanden, die blijven bestaan, maar onmiddellijk moesten worden opgeruimd; wanneer dus eenig voorstel of ontwerp voor de arbeidende klasse onaannemelijk is, dan weigert zij beslist alle medewerking.

Als deze regeering met maatregelen kwam ten voordeele der arbeiders, we zouden geen oogenblik aarzelen, onzen steun te verleenen. Maar waar dit Kabinet slechts de belangen van den geldzak dient, is het noodwendig onze fractie, die de felste oppositie voert.

De leden der R. K. en der A. R. partij, vrij of niet vrij, ook de beide Christelijk-Historischen gaan met de Regeering door dik en dun mee, zooals wij zagen. De liberalen van verschillende schakeering voeren geen besliste oppositie, de conservatieven onder hen gaan geregeld met de rechterzijde mee.

De vrijzinnig-demokraten, stand houdend vóór algemeen kiesrecht, tegen de *al te groote opdrijving* der militaire lasten, zijn in bijna alle overige zaken onderling verdeeld, of gaan zelfs, zooals bleek, in zeer belangrijke zaken soms met de regeering mee.

De Kamergroep, bij het begin des jaars uit 6, nu uit 7 leden bestaande, heeft die vermeerdering van ledental, dat behoeft geen vermelding, met vreugde begroet.

De voorzitter Van Kol werd gedurende zijn afwezigheid door Schaper vervangen.

De secretaris,

K. TER LAAN.

's-Gravenhage, 6 Febr. 1903.

